

DE ZAKEN

VAN HET

LAND SIMBANG

NADER TOEGELICHT.

UITGEGEVEN DOOR DE COMMISSIE VAN LIQUIDATIE
DES BOEDELS VAN WIJLEN DEN HEER
J. E. HERDERSCHÊE.

's GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1866.

SEAL OF THE UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LET THERE BE LIGHT
1868

DE ZAKEN

VAN HET

LAND SIMBANG.

DE ZAKEN

VAN HET

LAND SIMBANG

NADER TOEGELICHT.

UITGEGEVEN DOOR DE COMMISSIE VAN LIQUIDATIE
DES BOEDELS VAN WIJLEN DEN HEER
J. E. HERDERSCHÉE.

's GRAVENHAGE,
MARTINUS NIJHOFF.
1866.

CARPENTIER

Gedrukt bij G. J. Thieme te Arnhem.

TELOEKDJAMBI, KRAWANG,
1e September 1865.

Den Heer ...... te Batavia.

Wel Edele Heer!

Namens de Commissie van liquidatie des boedels van wijlen den Heer J. E. Herderschée, is door UWEd. aan mij toegezonden, een bundel stukken, bestaande uit originelen en afschriften van contracten, requesten, en advisen daarop; memoriën en bezwaarschriften, statistieke tabellen, en anderen; allen betrekking hebbende op het land Simbang, door wijlen genoemden Heer, van het Gouvernement in huur bezeten, en welke huurregten, en de sequelen van dien, alsnog een belangrijk actif van zijnen boedel uitmaken; — en zulks met het doel, om, na lezing en overweging daarvan, door mij, als onpartijdige, en geen belanghebbende bij of in dien boedel, mijn gevoelen te zien uitspreken, over hetgeen in den laatsten tijd met dat land is gebeurd, en daardoor, casu quo, den verkeerden indruk weg te nemen, van hetgeen daarover reeds is geschreven en gesproken, alvorens men geheel en al met de feiten, en toestanden bekend was, — en van eene eenzijdige en niet altijd juiste voorstelling daarvan.

Met genoegen heb ik aan dat verzoek voldaan, en nog grooter is mijne voldoening, nu ik aan het einde mijner taak ben gekomen; want ik heb nu ook voor mij zelven de overtuiging ver-

kregen, dat het hoog tijd is, de waarheid *geheel* te doen kennen, en daardoor de openbare meening van den dwaalweg, waarop zij gevaar liep te geraken, terug te brengen.

Ik heb mij in den vorm, waarin ik den uitslag van het naauwkeurig onderzoek der mij toegezondene lijvige bundels heb ingekleed, zooveel mogelijk gehouden aan den chronologisch-historischen, gaande weg mijne bemerkingen daarbij gegeven, en mij, zoo veel zulks mogelijk was, onthouden van de vooruitschuiving mijner eigene persoonlijke subjective meening.

Ik geef gaarne de Commissie van liquidatie vrijheid, van een en ander dat gebruik te maken, wat zij in het belang van den boedel, en ter eere van de nagedachtenis van den Heer J. E. Herderschée zal nuttig achten.

Met de meeste achting heb ik de eer te zijn

UWelEd. Dw. Dienaar,

(w. g.) J. A. Krajenbrink.

Op den 21 Januarij 1828 werd tusschen den Resident van Pekalongan, en den heer L. Petel, een contract gesloten, waarbij door het Gouvernement aan dezen in huur worden afgestaan, voor 25 jaren, „de woeste landen van Simbang, gelegen in het district Soebah, Regentschap Batang, Residentie Pekalongan...." en waarbij de grenzen daarbij worden opgegeven.

Art. 1 van dat contract zegt: „De contractant ter eenre staat „aan die ter andere zijde in huur af, zoowel aan hem, als bij „eventueel overlijden aan zijne erfgenamen of regtverkrijgenden, „echter slechts voor den tijd, dat de huur duren zal, de landen „voornoemd, met expresse uitsluiting echter van de dessa's en „dessa volkeren, en van de door hen gebruikt wordende gronden, „en dit voor den tijd van 25 jaren, en, na dien tijd, hij of des„zelfs erfgenamen aanzoek zullen kunnen doen, tot eene nieuwe „verbindtenis voor 25 volgende jaren, en dat bij aldien dit niet „wordt ingewilligd, alsdan het Indisch Gouvernement, den nieu„wen pachter, of de regtverkrijgenden zal vergoeden alle de on„kosten gemaakt voor de gebouwen van steen, door hem of zijne „erfgenamen opgetrokken, en wel voor zulken prijs, als dezelven „bij het opbouwen gekost hebben, niettemin onder voorwaarde, „dat de gebouwen op dat tijdstip in goeden staat zullen bevon-

„den worden; dat deze afstand zal plaats vinden volgens de na„volgende grensscheiding... enz."

Hieruit volgt dus terstond, logisch en natuurlijk, dat de expresse uitsluiting van dessa's en dessa volkeren en des te meer nog van de eigen kampongs voor het werkvolk, dat in dienst genomen of waarmede gecontracteerd werd, voor toen en later, slechts slaat op de *toen* binnen die grenzen bestaande; want moest elke nieuwe later op te rigten dessa of boedjangs kampongs, en de door hare bevolking, hetzij voor eigen gebruik, hetzij van den huurder ontgonnen gronden, ook terstond worden uitgesloten, dan had de verhuring zelve voor den huurder volstrekt geen doel. (Zie ook art. 1344 N. I. B. W.)

De expresse uitsluiting der aanwezige dessa's, en der door hen gebruikt wordende gronden, brengt dus van zelf mede, de *niet uitsluiting* van al het overige, wat later zal ontstaan.

Art. 2 van het contract bevat de verpligting van den huurder, tot het maken van eene kaart. Het blijkt niet, dat daaraan is voldaan. Was dit geschied, met het oog op het voorgaande, dan waren alle quaestiën voorgekomen.

Art. 5 bevat de verbindtenis tot het doen van opgaven der productie aan de subcommissie van landbouw, „hetgeen voorna„melijk ten doel heeft, om, vooral voor de buitenlandsche mark„ten gewilde producten, voort te brengen."

Art 6 geeft de bevoegdheid tot het aangaan van contracten „met de inlandsche bevolking, op of aan voormelde landen wo„nende, hetzij tot het verrigten van arbeid, dan wel tot het „leveren van producten," doch onderwerpt die „aan de goedkeuring „van den Resident, waartegen de comparant ter eenre (de Resi„dent namens het gouvernement) zich verbonden zal rekenen, na „te gaan, dat dezelve contracten des noods behoorlijk van weder„zijden worden nagekomen, en den verbreker naar den aard der „zaak te callangeren."

Hoewel hierin een verderfelijk beginsel is nedergelegd, de socialistische staatszorg en bemoeijenis met overeenkomsten tusschen meesters en werklieden, zoo blijkt daaruit toch genoegzaam de goede bedoelingen van het gouvernement van die dagen, en eene zekere solidariteit met den ondernemer, om dezen in de gelegenheid te stellen, het einddoel: *voortbrenging*, te bereiken.

Had men, van den aanvang af, de onderneming gevestigd, op aangeworven en *in dienst* getreden *arbeiders*, waartoe men eerst later, onder den heer Herderschée, is overgegaan, in stede van op het zoo noodlottige *contractenstelsel* met *dessa volkeren*, niet alleen Simbang zou eene andere toekomst te gemoet zijn gegaan, maar ook de millioenen elders, thans in de fictie van den *„vrijen arbeid"*, op dat contracten stelsel berustende, te gronde gegaan, zouden behouden zijn gebleven.

Art. 9 geeft aan den huurder de bevoegdheid, om reeds op het land gevestigde inlanders, welke zich aan ongeregeldheden of wangedrag schuldig maken te verwijderen, en het regt om te beletten, dat andere inlanders zich zonder toestemming van den huurder op het land nederzetten. Dit laatste sprak van zelf, en was dus overbodig.

Intusschen bleef Simbang stationair, en de zaak zelve leidde een kwijnend industriëel leven. Het contract ging door overlijden, overdragt, enz., opvolgend in verschillende handen over, en geen der nieuwe zich opvolgende huurders bezaten de vereischten, om eene groote landelijke onderneming te beheeren en productief te maken. Hoofdzakelijk ontbrak het hen aan bedrijfskapitaal. En toen daarop in 1830 en vervolgens, het cultuurstelsel werd ingevoerd, en vooral in Pekalongan in hooge mate overdreven, werkten de daardoor ontstane nieuwe toestanden der bevolking, en andere inzigten bij Regering en ambtenaren, allerongunstigst op de zaak, zoodat deze, in letterlijken zin, geabandonneerd werd.

Er werd echter een nieuwe huurder gevonden, in de te Batavia gevestigde handelsfirma Wattendorff, Zimmerman en C°, en tusschen deze en het gouvernement, op den 5 Februarij 1838, een geheel nieuw contract gesloten, hetwelk bij gouvernementsbesluit van den 16 Maart daarop volgende, n° 2, werd goedgekeurd.

Dit nieuwe contract bevatte weder de volgende, hier ter zake dienende artikelen:

Art. 1. Verhuring voor 25 jaren, in te gaan met 1 Januarij 1837, van „de nader te beschrijven woeste landen van Simbang, „gelegen in het district Soebah, regentschap Batang, residentie „Pekalongan; — wordende bij deze uitdrukkelijk verklaard, dat

„onder deze niet zijn begrepen dessa's of gehuchten, noch der„zelver bevolking, op de bedoelde uitgestrektheid gronds gevestigd, „noch zoodanige gronden als de bevolking der bedoelde dessa's „of gehuchten reeds ontgonnen, in gebruik heeft, of op eenen „matigen afstand harer woningen, door den Resident te bepalen, „voor haar onderhoud en dadelijk belang, alsmede voor eenige „uitbreiding zal geacht worden noodig te hebben."

Op deze speciale uitsluiting is dus evenzeer toepasselijk hetgeen hierboven is gezegd over de gelijkluidende bepaling in het eerste contract van 1828.

Art. 2 bevat weder de verpligting tot het maken eener kaart, zonder dat het blijkt dat daaraan voldaan is.

Art. 3 is in strekking gelijkluidend met art. 5 van het contract van 1828, en bevat de verpligting tot opgaven van gebruik en cultuur „hebbende deze verhuring voornamelijk ten doel, om die „landen te cultiveren met gewilde producten, voor de Europesche „markt."

Art. 4. „De contractanten ter andere zijde, zullen het benoo„digde werkvolk, voor de ontginning der woeste gronden, het „graven der waterleidingen, het cultiveren en onderhouden der „ontgonnen velden of tuinen, en voor alle andere werkzaamheden, „door vrijwillige overeenkomst, zonder bemoeijenis van het plaat„selijk bestuur moeten inhuren; zullende nogtans de casu quo, „ten dien einde te sluiten contracten, aan de goedkeuring van „den Resident moeten worden onderworpen."

Art. 5 bevat vrijstelling van alle „belasting" (huurschat) tot 1 Januarij 1839 en de vaststelling daarvan tot ult°. December 1841 van eene jaarlijksche som van *f* 5000 koper, te betalen *in suiker*, die zal worden aangenomen tegen *f* 10 koper de pikol. Na afloop van dat tijdvak, doch voor ult°. Julij 1842, zal over den huurprijs nader worden overeengekomen.

Art. 6 en 7 bevatten nadere bepalingen, omtrent de wijze van levering dier suiker, overeenkomende met die in de gouvernements suikercontracten. Alle producten van den verhuurden grond verkregen, uit eenig oogstjaar, moeten vóór den laatsten Mei van het volgende jaar, zijn afgevoerd.

Het is onmogelijk de bedoeling van deze laatste bepaling,

waarop zelfs eene boete „naar bevind van zaken" door het gouvernement te bepalen, is vastgesteld, te raden. Het wordt hier enkel aangehaald als een staaltje der officiële bemoeizucht van dien tijd.

In art. 11, gelijkluidend aan art. 9 van het contract van 1828, treft men weder aan de bevoegdheid tot het verwijderen van inlanders, die zich aan wangedrag schuldig maken, en het regt om niemand toe te laten, dan met vergunning.

Art. 13 luidt woordelijk als volgt: „Van de thans aanwezige „sawa's, tuin- of kampongsgronden, behoorende aan de op de „verhuurde landen aanwezige dessa volkeren, welke, ingevolge „art. 1, niet begrepen zijn, onder de in huur afgestane gronden, „alsmede van de gronden voor de bevolking, tot eenige uitbrei„ding door den Resident, volgens hetzelfde artikel, te bepalen, „zal eene lijst en beschrijving worden opgemaakt; zullende alle „ontginning van gronden, niet op die lijst en beschrijving ver„meld, en het aanleggen van nieuwe kampongs of dessa's, bui„ten de oorspronkelijke, komen ten voordeele van de contractan„ten ter andere zijde, welke het regt zullen hebben, om, met „overeenstemming van den Resident, de bewerkers of bevolking „van zoodanige nieuw ontgonnen gronden, ten hunnen behoeve „eene belasting op te leggen, in voege, als in deze residentie Pe„kalongan gebruikelijk is, en welke belasting van geenen anderen „aard mag zijn, dan die bij het gouvernement aangenomen of nog „aan te nemen, en welke niet mag overschrijden, het maximum „door het gouvernement elders in deze residentie geheven wor„dende."

Nu werd in Pekalongan *gemiddeld* over de geheele residentie (dus niet eens het maximum) in 1841 geheven aan landrenten per bouw *f* 8.87 en in 1858 *f* 6.83 (zie de brochure: het particulier landbezit der Europeanen op Java, enz. Tiel 1862), in welke heffing echter, blijkens de laatste kolom van tabel II der evengemelde brochure, in Pekalongan eene bijzondere wijze van opdrijving bestaan moet, dewijl aldaar *per verkregen pikol padie*, de eenig juiste grondslag van heffing, aan landrente in geld geheven wordt *f* 0.68, hetgeen nagenoeg *het dubbele* is, van het gemiddelde in de gouvernements residentiën over geheel Java, be-

dragende slechts *f* 0.35[5], terwijl op de particuliere landen, waar de heffing in natura, ad $^1/_5$ van het product, geschiedt, dit in geld gereduceerd, slechts *f* 0.30 bedraagt.

De huurder van Simbang zou dus het regt gehad hebben, om evenveel *in geld* te heffen, als het gouvernement naast hem deed; hij deed dit echter niet, en, zeer wijselijk, bepaalde hij zich tot eene heffing *in natura* van $^1/_5$.

Art. 14 bevat de vestiging van een servituut, ten behoeve van den verhuurder, en van de opgezeten en niet opgezeten bevolking, tot het kappen van wild hout, bamboe en alang alang op het verhuurde, zoomede van het branden van kalk en kolen, het jagen, visschen, enz. in een woord „om al zoodanig beroep „uit te oefenen, hetwelk geen hinder toebrengt aan de ontgin„ning der gronden; ter beoordeeling van den Resident."

De nu volgende artikelen bevatten iets nieuws, en zijn eigenlijk, in hun verband, een contract *in* een contract. Het blijkt daaruit, dat de contractant ter eenre, de verhuurder, het mes niet van *twee* maar van *drie* kanten wilde doen snijden, door:

1e. eene hooge grondhuur te heffen, en die te doen betalen in suiker, tegen onevenredig lagen prijs (zie art. 5 hierboven behandeld);

2e. een suikercontract met het geïmmobiliseerd kapitaal van den huurder, op den reeds verhuurden woesten grond in het leven te roepen, met het regt, dat later te kunnen naasten;

3e. de bevolking van het land het werk daarvoor te laten verrigten, waardoor de huurder zooveel te minder gelegenheid vond, aan uitbreiding en exploitatie, voor eigen rekening, te denken.

Het is nuttig dit alles voor de geschiedenis te bewaren, en daarom worden de des betrekkelijke artikels, in derzelver geheel, en woordelijk, overgenomen.

„Art. 23.

„Door dit tegenwoordig contract wordt als vervallen, en ver„nietigd verklaard, het door de contractanten ter andere zijde „overgenomen bestaande contract, omtrent de huur der woeste „landen van Simbang, gesloten onder dato zevenden November „1828, door den Resident van Pekalongan, voor en van wege

„het Nederlandsch Indisch Gouvernement, ter eenre, en L. Petel, „indigo fabrikant, ter andere zijde, welk contract, goedgekeurd „en bekrachtigd bij besluit van den 12 Maart 1829 n°. 28, en „op de contractanten ter andere zijde is overgegaan bij resolutie „van den 9 April 1836 n°. 7."

„Art. 24.

„De contractanten ter andere zijde doen afstand van alle re- „clames, welke zouden kunnen gemaakt worden, ter zake van „eene in 1834, wel is waar niet goedgekeurde, doch geslotene „overeenkomst, waarbij is bepaald, en volbragt, den aanplant „van veertig jonken, of 160 bouws, met indigo voor het geheele „jaar, in stede van te doen aanplanten, als tweede gewas, twee „honderd jonken of 800 bouws met indigo, ingevolge artikel 12 „van het contract, goedgekeurd bij resolutie dd. 9 Augustus 1831 „n°. 11, en welk contract is geëxpireerd met ult° December van „het jaar 1836, onder de voorwaarde, dat gemelde uitgestrekt- „heid van 160 bouws, voor het geheele jaar, zouden worden „beplant, met indigo, tot expiratie van een ander met ult° De- „cember 1843 verschenen contract, goedgekeurd bij resolutie dd. „9 Mei 1832 n°. 10."

„Art. 25.

„Het Gouvernement verbindt zich daarentegen, ten gevolge „van de vernieuwing door dit contract voor de huur der be- „doelde gronden daargesteld, om, voor den tijd van vijf en twin- „tig achtereenvolgende jaren, gerekend te zijn ingegaan met den „1 Januarij 1837, en eindigende met den laatsten December „1861, ten behoeve van de contractanten, door de bevolking „op het land Simbang, of in eene gepaste nabijheid woonachtig, „vooreerst een honderd bouws sawavelden van 500 vierkante „roeden ieder, met suikerriet te doen beplanten, op de voor- „waarden bij een afzonderlijk contract bepaald; zullende deze „aanplanting, zonder vooraf verkregen magtiging van het gouver- „nement, niet mogen worden uitgebreid."

„De contractanten ter andere zijde, zullen de ontginning van „sawa's, ten dien einde, zonder eenigen last voor de bevolking, „uitbreiden, wanneer het mogt blijken, dat dezelve minder dan „vier vijfde gedeelten van hunne sawa's, thans voor de rijstcultuur

„aanwezig, overhoudt, of, dat de afstanden van de op te rigten „fabrieken te groot mogten zijn, om aldaar zonder bezwaar, „suikerriet te kunnen planten.”

Op denzelfden dag (5 Februarij 1838) werd het in art. 25 bedoelde afzonderlijke suikercontract mede tusschen partijen gesloten. Het bevat al de in dien tijd gebruikelijke artikelen, welke een suikercontract karakteriseren, doch, daar het bij de vernieuwing van het contract van huur met J. E. Herderschée, in 1845 werd ingetrokken, is het onnoodig thans nog, bij de bepalingen daarin opgenomen, stil te staan.

Al spoedig begonnen echter de moeijelijkheden eener *eigen* exploitatie van eene groote landelijke onderneming, door een handelshuis, op verren afstand gevestigd, zich te vertoonen. Niemand die de leden der firma Wattendorff, Zimmerman en Co. gekend heeft, zal hun groote persoonlijke bekwaamheden en rijpe ondervinding in *handels-* en *scheepvaartzaken* ontzeggen, doch tot het feitelijk doen marcheren en ontwikkelen van eene landelijke onderneming, in de binnenlanden, behoort nog iets anders, dan *die* bekwaamheden, en eene *entente cordiale* met het Gouvernement en met de hoofd-ambtenaren te Batavia. Het oud Hollandsche spreekwoord: „het oog van den meester maakt het paard vet,” is, zoo immer, op dergelijke toestanden toepasselijk, en de beste en ijverigste administrateurs kunnen nimmer de bezielende kracht van den belanghebbenden en zaakkundigen landbouw-industriëel, die *voor de vorming van zijn eigen kapitaal* werkt, vervangen.

Bij request dd. 28 Augustus 1840 legden zij dan ook den toenmaligen toestand der onderneming reeds bloot, en verzochten: „ter zake van ondervonden teleurstellingen, van de sommen „door hen reeds in de onderneming besteed, de opofferingen, „die zij zich hebben moeten getroosten, en de betaalde boven„matige huurschat”, *eerstelijk:* hen, door tusschenkomst der plaatselijke autoriteit, assistentie te verleenen, ter verkrijging van werkvolk, en *ten tweede:* eenige faciliteiten te mogen ondervinden, bij de aflevering der suiker, die zij volgens contract reeds aan het Gouvernement verschuldigd waren.

Hierop werd gedisponeerd bij Gouvernements besluit van 20 Februarij 1841 n° 10, en wel, wat het eerste verzoek betreft:

„dat het eerste gedeelte van hun daarbij gedaan verzoek voor „geene inwilliging vatbaar is bevonden, doch dat, van de zijde „van het plaatselijk bestuur der Residentie Pekalongan, alle zoo„danige middelen zullen worden beraamd, als kunnen strekken, „om de bevolking, zonder directe tusschenkomst van gemeld be„stuur, aan te moedigen, om, als daglooners, op de gronden „door de rekwestranten in huur bezeten, te gaan werken."

Deze laatste welgemeende wenk, die klaarblijkelijk heen wees naar het arbeids-systeem in de ommelanden van Batavia, in Buitenzorg, en Krawang, toen reeds voor lang gebruikelijk, en dat de eenige gezonde basis eener landbouw-onderneming uitmaakt, schijnt echter door hen niet begrepen, noch opgevolgd te zijn. Het overal in volle werking zijnde cultuurstelsel had alle oeconomische begrippen, zoowel bij ambtenaren, als bij particulieren van dien tijd, in de war gebragt, en men dacht, dat er geene andere wijze van werken mogelijk was.

Het gevolg was, dat de Heeren Wattendorff, Zimmerman en Co. het contract van Simbang, met al den aankleve van dien, wenschten van de hand te zetten, en zij waren, uit hun standpunt gesproken, gelukkig genoeg, eenen solieden kooper te vinden, in den heer Jan Eliza Herderschée.

De overdragt had plaats bij acte dd. Pekalongan den 30 November 1841, goedgekeurd bij besluit van 10 Januarij 1842 no. XII, en werden daarbij speciaal mede overgenomen, de verpligtingen, voortspruitende, uit het contract voor de levering van suiker aan het Gouvernement, van den 5 Februarij 1838.

Het was de eerste voorwaarde van het Gouvernementsbesluit, genomen door den Vice-President waarnemend Gouverneur-Generaal, dd. 19 October 1841 no. 4, waarbij de overschrijving, ten name van J. E. Herderschée, van *de huur* van Simbang werd toegestaan, dat deze daarbij tevens zou overnemen: „alle lasten „en verpligtingen, alsmede alle regten en aanspraken, bij de „bestaande contracten, aan de firma Wattendorff, Zimmerman en „Co. opgelegd, en aan hen toegekend, zich aansprakelijk stellende „voor de verdere stipte naleving derzelve, van zijne zijde, en de „behoorlijke voldoening van alle schulden, welke, ten behoeve van „het Gouvernement, op de bedoelde onderneming zijn berustende."

Dit is bij de bedoelde acte onder de aangehaalde bewoordingen geschied.

De door den heer J. E. Herderschée, ten zijnen laste, overgenomen schuld aan het Gouvernement, bedroeg, volgens rekening-courant, op den 1 Januarij 1841 *f* 18937.99^{5} koper, en op 1 Januarij 1842 *f* 13227.16^{5} koper.

Wij mogten straks wel zeggen, dat de firma Wattendorff, Zimmerman en C°., of liever hunne crediteuren, bij de weldra daarop gevolgde liquidatie van dat oud en zeer geacht huis, *gelukkig* genoeg waren geweest, eenen solieden kooper voor de Simbangsche zaak te vinden; immers uit de voor ons liggende stukken blijkt, dat daarvoor, onder korting der boven vermelde *f* 13227.16^{5} koper, door den heer Herderschée is betaald, de verbazende som van *f* 447800.—

en wel volgender wijze:

in contanten	„	122800.—
door overname eener schuld van W. Z. en C°., ten behoeve van zijnen stiefvader, den Heer van Dijk.	„	50000.—
in termijnen tot en met 1848	„	275000.—
als boven . .	*f*	447800.—

Het kan niet worden ontkend, dat uit dit cijfer de logische gevolgtrekking moet worden gemaakt, er reeds belangrijke waarden, door ontginning van gronden, aanleggen van waterleidingen, nieuwe sawa's, en suikertuinen, en van koffij aanplantingen, door het bouwen van de suikerfabriek, en door den inventaris van de exploitatie, op het land aanwezig moeten geweest zijn, en, uit deze immobilisatie, eene gegronde hoop op rijke vruchten, in de toekomst, moet zijn geput geworden, om eenen man, als J. E. Herderschée, te bewegen, in de kracht van zijn leven, eene zeer winstgevende zaak te Batavia ter zijde te zetten, en het daarin verkregen vermogen *geheel* in het land vast te leggen, door *contant* *f* 122800.— te betalen, terwijl het bewijs dáár is, dat behalve belangrijke uitgaven voor bedrijfs kapitaal, en voor uitbreiding, kort na de overname, ook nog latere termijnen van de overeengekomen koopsom, door Herderschée, uit zijn eigen vermogen, zijn betaald.

Maar hierdoor komt men dan ook van zelf tot het besluit,

dat, zoowel de vroegere bezitters, als later de heer Herderschée, *vertrouwd* hebben, dat hun geene feitelijke belemmeringen, bij de voortgaande exploitatie, zouden worden in den weg gelegd, en dat de *bedoeling*, die met de uitgifte van Simbang, van den aanvang af, duidelijk is uitgedrukt, en in alle contracten voorkomt, steeds op den voorgrond zou staan, en in het oog worden gehouden, *ook door de andere partij*, of hare vertegenwoordigers, door hun vrijheid te laten, en gelegenheid te verschaffen, zelven de middelen daarvoor te zoeken, zoowel door vestiging op het land van eene bevolking, als door het inhuren van werkvolk op contract, met de dessa's, ook buiten het land, of als daglooners in eigen dienst; waarbij het van zelf sprak, zelfs indien het niet uitdrukkelijk in de contracten was bepaald, dat alle ontginningen, uitbreidingen, vermeerdering van bevolking en van bebouwde gronden, ten voordeele van den huurder moeten komen, en niet, naarmate deze factoren van productie zich ontwikkelen, door den contractant ter eenre, den verhuurder, willekeurig genaast, of in die ontwikkeling belemmerd mogen worden.

Het was er echter verre af, dat eene zoodanige gezonde uitlegging aan geschreven contracten gegeven werd, en met eene geheel andere qualificatie zou niet ten onregte kunnen bestempeld worden, de houding en de handelingen van hen, die plaatselijk den contractant ter eenre vertegenwoordigden, indien deze niet ter goeder trouw vermeend hadden hunnen ambtenaarspligt te doen, door slechts het cultuurstelsel, en niet tevens de particuliere landbouw-nijverheid te steunen, en die niet alleen terstond dat karakter aannamen, naauwelijks nadat Herderschée de zaak had overgenomen, maar ook onder Wattendorff-Zimmerman's beheer tot niet weinig moeijelijkheden aanleiding gaven.

Mij van alle kritiek, en subjective of persoonlijke beschouwingen over de details onthoudende, zoo achten wij het echter ter zake dienende, als bewijsgrond der algemeene opvattingen, hier te moeten laten volgen, afschrift eener missive van den controleur der afdeeling Keboemen, en van een bezwaarschrift van den heer J. E. Herderschée aan het Gouvernement, dd. 17 Januarij 1843, met bijgevoegde memorie, waarin met duidelijke trekken en naar waarheid de toestand wordt geschetst.

Missive van den controleur van Keboemen, houdende klagten over de levering van werkvolk (dd. 19 Maart 1842).

No. 31. LIEMPOENG, den 19 Maart 1842.

De Heer Resident heeft mij medegedeeld, dat de Regent van Batang ZWEdGestr. heeft berigt, dat de bevolking in het district Soebah, zich, in de volbrenging harer werkzaamheden aan de Suiker-, Rijst- en Djatiekultuur, zoo ook in het voldoen aan de heerendiensten, bezwaard gevoelt, door de levering van hulpvolk, aan het land Simbang. — Dientengevolge heeft de Resident mij gezegd, dat ZWEdG. in der tijd, wel is waar, aan het Districtshoofd van Soebah, te kennen heeft gegegeven, dat een gedeelte der werkbare mannen, op het land Simbang, kan komen werken, doch dat dit verkeerd schijnt begrepen te zijn, daar deze vergunning is toegestaan, onder dien verstande, dat ten eerste, de Gouvernements-werkzaamheden zulks toelaten, en ten tweede, dat het in elk geval, aan den vrijen wil van het volk overgelaten blijft, aangezien eene behoorlijke betaling, en geen dwang hoegenaamd daaronder behooren.

Daar alsnu uit het door den Regent aangevoerde blijkt, dat voorschreven vergunning verkeerdelijk wordt begrepen, gelast de heer Resident mij te zorgen, dat ten deze, in het belang van de dienst gehandeld worde, waarbij ZWEdG. mij medegedeeld heeft, dat alleen de dessa Bato Lambat verpligt is te voldoen aan een kontract, hetwelk op het kantoor geregistreerd is, weshalve deze dessa eene uitzondering maakt.

Na mededeeling van het vorenstaande, heb ik de eer UWEdG. te informeren, dat ik in het belang van de kultures mijner afdeeling, de hoofden met het vorenstaande zal bekend maken, kunnende UEd. zich alsdan daarnaar regelen.

De kontroleur van Keboemen.

,......

Aan
Den Heer Herderschée
Landheer te Simbang.

Request van J. E. Herderschée dd. 17 Januarij 1843, met memorie dd. 4 December 1842.

Aan
Zijne Excellentie, den Heere waarnemend Gouverneur-Generaal van Neêrlandsch Indië, enz. enz. enz.

Geeft met verschuldigden eerbied te kennen J. E. Herderschée, contractant met het Gouvernement voor de huur der woeste gronden van het land Simbang.

Dat hij door de steeds toenemende vermindering van werkvolk op zijne onderneming, welke hij reeds de vrijheid nam, bij vroegere rekwesten, aan uwe Excellentie bekend te maken, zich andermaal genoopt gevoelt, zijne bezwaren daarover in te brengen, en dierhalve de vrijheid gebruikt, uwe Excellentie, in de hierbij, in allen eerbied, aangeboden wordende memorie dd. 3 December a°. p°., de geheele toedragt der zaak mede te deelen, met bijvoeging der motieven, welke hij contractant nederig vermeent, dat hem, op zijn daarin vervat verzoek, aanspraak geven.

Dat hij contractant, bij gemelde memorie, ter tegemoetkoming van het bestaande gebrek, en op grond der daarbij vermelde redenen, heeft verzocht eene assistentie van werkvolk van 450 man daags, hem door het bestuur der residentie Pekalongan, tegen billijke betaling te verstrekken, en dierhalve de vrijheid neemt zich dienaangaande, en aan de redenen, die dit verzoek regtvaardigen, aan deze zijne memorie te refereren.

Dat afgescheiden hiervan, hij contractant, op grond der zijne onderneming, door de verschillende besturen, aangedane grieven, meerendeels bij gemelde memorie beschreven, de vrijheid durft nemen, uwe Excellentie te verzoeken het bestuur der Residentie Pekalongan te willen doen aanschrijven:

1°. hem contractant op alle mogelijke wijzen in het aangaan van contracten met de bevolking, in de ommestreken zijner onderneming gelegen, behulpzaam te zijn, hebbende hij contractant, tot het aangaan derzelve, blijkens artikel 4 van deszelfs contract, het regt;

2°. dat de inlandsche hoofden der residentie Pekalongan, en speciaal die van het Regentschap Batang, door den Resident worden aangeschreven, het vestigen, of dagelijks komen werken van volk uit de Residentie of het Regentschap, op zijne onderneming, op geenerlei wijze te mogen verbieden, tegengaan, of tegenwerken;

3°. dat voorts hem contractant op elk andere wijze die hulp, door het bestuur der residentie, worde bewezen, welke, behalve het hierboven verzochte, ter verkrijging van werkvolk op zijne onderneming zal kunnen leiden;

ten einde hij contractant daardoor, na verloop van tijd, eenigzins

eene vergoeding ondervinde voor de verliezen, welke de invoering van het stelsel van cultures, in tegenstrijd met de wederzijds bij contract aangenomen verpligtingen, deze zijne onderneming reeds heeft berokkend, en de groote kapitalen, voor ontginning en bebouwing dier gronden besteed, te zien terugvloeijen.

Batavia den 17 Januarij 1843.

't Welk doende

MEMORIE.

Het land *Simbang*, groot 9000 *bouws* woeste gronden, werd in den jare 1836, door de Heeren *Wattendorff en Zimmerman*, van den heer *Beaver* overgenomen.

Te dier tijd waren eenige weinige bouws grond met indigo beplant, en een koffijtuin van *cc.* 75.000 boomen aangelegd, terwijl eene indigofabriek, ingerigt voor den aanmaak van 2000 ℔ indigo, was opgerigt.

Gebrek aan fondsen, deden den heer *Beaver* tot den verkoop besluiten, en werden de Heeren *Wattendorff en Zimmerman* voor de geringe som van *f* 10.000.—, eigenaren van genoemd huurcontract.

Het doel, waarmede, na genomen locale inspectie, deze onderneming werd overgenomen, was de oprigting van *twee* Suiker-Etablissementen, waarvoor genoegzame goede gronden aanwezig, en het water, tot het successievelijk aanleggen van sawavelden, om later met suiker beplant te worden, verkrijgbaar was, terwijl de aanplant van koffij jaarlijks, zooveel doenlijk vermeerderd, en de bestaande indigovelden zouden worden aangehouden, en uitgebreid.

Tot het ten uitvoer brengen van de gemaakte plannen moest het moeijelijkste punt, zijnde het verkrijgen van werkvolk, vooral worden onderzocht, en bleek het, daartoe ruimschoots gelegenheid bestond, van daar dan ook, dat men op deze zoo uitgestrekte onderneming, als het ware gelijktijdig, twee suiker-etablissementen wilde oprigten, en daartoe de gronden ontginnen, waartoe de groote daarvoor benoodigde kapitalen werden bijeen gebragt, om, zoodra mogelijk, de daarmede te behalen voordeelen te kunnen genieten.

Bij de overname van het land *Simbang*, was op hetzelve, behalve de Gouvernements dessa's, geene enkele particuliere dessa, en was dus alles, als het ware, woest en de verhuur der gronden, in den volsten zin van het woord, »*verhuur van woeste gronden*", afgescheiden van de weinige, welke met indigo en koffij waren beplant.

Het land was evenwel omringd van dessa's, welke, behalve de rijstkultuur, geene andere bezigheid hadden, en konde dit volk, aangemoedigd door eene goede behandeling en betaling, tot het ontginnen der gronden gebezigd worden, en was dus van dien kant geene zwarigheid.

Dit bleek dan ook spoedig, daar de heer *Vos*, destijdig administrateur van het Land, in zijnen brief aan de heeren *Wattendorff en Zimmerman, dd.* 23 *Julij* 1836, onder anderen, schrijft:

»Ik heb reeds dagen gehad, dat ik meer dan 100 man had; thans »komen er minder, door het pady snijden, doch zal het binnen kort »weder beter gaan," en onder *dd.* 14 *Februarij* 1837:

»De suiker, die geplant is, *cc.* 20 *bouws*, staat bijzonder goed; »ook de indigo, dien ik heb laten planten staat fameus; ik ben nu »nog bezig met koffij planten; er staan reeds *cc.* 75.000 boomen, die »ik tot 100.000, in deze regenmousson wil continueren; wij hebben »nu ook nog eene hoeveelheid van 60 bouws grond klaar, om met »suikerriet beplant te worden, en hiermede, zoowel als aan de water»leidingen wordt sterk voortgang gemaakt."

Een bewijs, dat, om een en ander in dit kort tijdsbestek te ontginnen en daar te stellen, er genoegzaam volk te krijgen was, en zegt de heer *Vos* verder:

»Dezen morgen ben ik bij den Resident geweest, en gaf ZEd. mij te »kennen, dat het hem genoegen deed, hij vernomen had, dat er »daags 8 à 900 man, bij mij kwamen werken."

In den jare 1838 werd door het Gouvernement van de heeren *Wattendorff en Zimmerman* overgenomen, de indigo-fabriek te *Ketjapie*, en als tegemoetkoming, voor het daarop door hen geleden verlies, en voor het afstand doen van eene door het Gouvernement gemaakte overeenkomst, voor den aanplant van indigo, het contract voor *Simbang* veranderd, en voor 25 *jaren*, ingegaan met 1°. *Januarij* 1837, vernieuwd, terwijl, gelijktijdig, een contract voor den aanplant van suikerriet, *door*, en levering *aan* het Gouvernement, voor 200 *bouws* werd aangegaan, hetwelk echter, volgens opgave van den toenmaligen Resident *Praetorius*, dat er gebrek aan daartoe geschikte gronden bestond, tot op 100 bouws werd verminderd.

Inmiddels werd met den aanbouw van *eene* fabriek, den meesten spoed gemaakt, de bouwstoffen, tot het oprigten eener *tweede*, verzameld, de gronden ontgonnen en met suikerriet beplant, waterleidingen gegraven enz., alles, om zoo mogelijk, *met beiden* nog in 1839 te kunnen werken.

Het werkvolk was van 1838 *op* 1839 dikwerf tot 1500 *man daags* toegenomen, en werkte gaarne op het Land, daar zij prompte betaling ontvingen, en van eene goede behandeling jouisseerden,

Dóor uitbreiding der cultures werden de indigo en koffij aanplantingen, in de Residentie, en in de nabijheid van het Land gelegen plaatsen, vermeerderd, en de suikercultuur uitgebreid; de eenige (behalve *Klidang*) in de Residentie bestaande fabriek *Karang Anjar*, werd tot 800 bouws vermeerderd; *Batang* nieuw aangelegd met 500 bouws en *Seragie* met 600 bouws.

Door deze plotselinge vermeerdering en uitbreiding, werden niet alléén alle de om en bij het Land gelegen dessa's, in de cultures ingelijfd, maar ook ver afgelegen dessa's (waarvan de bevolking, bij afwisseling, voor eenige dagen, op het land *Simbang* kwam werken, en waartoe, om hun gelegenheid tot logies aan te bieden, expresse loodsen voorzien van kamers waren vervaardigd) werden daarin verhinderd; van daar dan ook, dat een groot gedeelte der bouwstoffen, kalk, zand, steen, voor de tweede fabriek aangekocht en ter plaatse der bestemming gebragt, moesten blijven liggen, en men met het bouwen geen begin konde maken.

De heer *Vos* schreef successivelijk, over deze vermindering van werkvolk, aan de heeren *Wattendorff en Zimmerman*, en eindelijk den 22 *Januarij* 1840:

»Tot mijn leedwezen moet ik UEd. thans mededeelen, dat het met »de schaarschte van volk gedurig erger is geworden, en, na lang uit»zien en gedurige middelen te gebruiken, om meer vrijwillige koe»lies te krijgen, ik nu zoo goed als de overtuiging heb, hieraan geen »beterschap te voorzien is; ook mijne pogingen, om, door behulp van »het bestuur, eenig vast- of contractsvolk te krijgen, heeft schipbreuk »geleden niettegenstaande ik daartoe eenige dessa's heb opgespoord »en aangegeven, die vrijwillig contracteren wilden.

»De uitbreiding van Gouvernements cultures, de eer, die het be»stuur van eene Residentie door uitbreiding verwerft, en voorname»lijk eigen profijt, vermeerdering van procenten, is de steen, die »particuliere ondernemers, zonder hulp van het Gouvernement, doet »schipbreuk lijden. De Resident *Doornik* is ons niet ongenegen, en »gewillig in alles te assisteren, waarin dit geschieden kan, zonder »menschen te geven.

»*Een* man is een steen des aanstoots voor het bestuur, in handen »van particulieren, en, spreekt men den Resident of Controleur over »zijne belangen, zoo zullen zij vriendelijk antwoorden en eeuwig »praten, en terugkomen op de procenten, genoten, of die in het »vervolg kunnen behaald worden.

»Vroeger had ik om dezen tijd wel 1000 man, en al de mandoors, »vroeger met 50 à 60 man werkende, krijgen nu maar 10 à 12, en »sommigen geene.

»Aan de nieuwe fabriek heb ik nog niet kunnen, en kan er niet

»aan beginnen. Ik vrees geen menschen genoeg te zullen hebben, »om de reeds bestaande koffijtuinen, in dit saisoen behoorlijk in »orde te krijgen, veel minder meer bij te planten. De suikertuinen, »door dien de massa veel te groot is, voor het thans werkend en op- »komend volk, kan ik niet naar behooren in orde houden, waardoor »er van onze eigene aanplant waarlijk geen bouw is, zoo als die be- »hoort te zijn, en ik dien vroeger steeds gehad heb.

»Door voort te gaan, zoo als thans, en meer te willen ondernemen »dan het werkvolk toelaat, veroorzaakt vruchtelooze groote uitgaven, »en is reden, dat niets behoorlijk zoude uitvallen, zoo als wel te be- »grijpen is; het is eene stellige waarheid, dat er reeds veel gedaan is, »dat nu te vergeefs zal zijn, en groot verlies veroorzaakt, want het »werk wat stilstaat is verloren, dan, waar geene handen zijn, kan »niet gewerkt worden.

»Ik geef UEd. daarom in overweging, daar de zaken zoo staan, de »oprigting der tweede fabriek op te geven, en den geheelen aanplant te »beperken in de nabijheid van de bestaande fabriek, voor den ver- »volge, en mij hieraan te houden, zonder uitbreiding.

»Uit hetgeen ik hier ter nedergezet heb, zal UEd. mijne meening »wel kunnen inzien, en gaarne zoude ik willen zien, één van UEd. »hier kwaamt, om met mij te overwegen, en te beslissen; misschien »dat UEd. meer invloed bij het bestuur hebben, en op middelen »kunt bedacht zijn, volk te erlangen; dan, hier vrees ik voor, want »ik heb nog nooit geen onvriendelijk woord van den heer *Doornik* »gehad, en ben overtuigd, hij veel van mij houdt, maar het Gouver- »nement werkt tegen ons in, en haar systema ook."

Ten gevolge hiervan, werd de oprigting eener tweede fabriek geheel opgegeven, en alleen het bestaande, met het aanwezige en dagelijks komende werkvolk, onderhouden.

Daar echter ook hiertoe spoedig volk begon te ontbreken, werden de heeren *Wattendorff en Zimmerman*, op herhaald aanzoek en schrijven van den heer *Vos*, te rade, zich bij request, in de maand *Augustus* 1840, aan het Gouvernement te adresseren, en om assistentie of voorziening in het gebrek van werkvolk, te verzoeken.

Dit request werd opgemaakt naar eene nota der punten van bezwaar, door den heer *Vos* aan gemelde heeren ingezonden, en waarin, onder anderen, het volgende voorkomt:

»Bij eene geregelde en zuivere natelling van de bevolking, in het »*Batangsche*, vooral aan de grenzen, nabij *Simbang*, zouden er wel »menschen te vinden zijn, waardoor *Simbang* geholpen konde worden.

»De navolgende dessa's hebben contracten met de eigenaars van »*Klidang*, welke contracten nu echter geëxpireerd zijn; deze menschen »aldaar thans ontevreden zijnde, zouden gaarne met *Simbang* willen

»contracteren, dan door het besluit van. . . . . is ons dit »niet meer veroorloofd, en verneem ik, dat dezelve getrokken zullen »worden in het suikercontract te *Batang;* deze dessa's zijn: *Sada-* »*man*, *Mielingang*, *Kebonan* en *Gielie;* ook hebben de dessa'shoofden »van *Piekoentjing*, *Kramalang*, *Kebonang* en *Kertibaijan*, welke dessa's »allen beöosten en benoorden de hoofdnegorij *Batang* gelegen zijn, »en, zoo ik verneem, nog niet in de Gouvernements cultures betrok- »ken, zich bij mij, voor weinige dagen, aangeboden, tot het leveren »van contracts- of werkvolk, door vrees, dat zij ook in de suiker van »*Batang* ingetrokken zullen worden."

Het request ingediend zijnde, werd daarvan kopij aan den heer *Vos* gezonden, en zegt ZEd. in antwoord daarop, bij zijnen brief van 8 *September:*

»Uwe letteren van 2 *September* heb ik te zijner tijd behoorlijk ont- »vangen, benevens kopij van het ingezonden rekest, hetwelk ik den »heer *Doornik* heb laten lezen. De heer *Doornik* is iemand, geloof »ik, die, zoodra zijn belang er niet mede gepaard gaat, heel flaauw »in het helpen is, en veel meer schoone woorden opdischt, dan goede »daden; aan zijn gezigt en manier konde ik nu bemerken, dat hij »liever geene assistentie wilde verleenen als al, niettegenstaande hij »mij zoo dikwerf, zijne goede medewerking beloofd heeft. Zijne woor- »den waren nu: »»O! Als het Gouvernement mij gelast, dan zal ik »»den Regent wel order geven, dat hij u daags menschen levert.""

Inmiddels was, door aanhouden en klagen van den heer Vos, uit particuliere vriendschap, eene provisionele assistentie van *cc.* 100 man, uit eenige Gouvernements dessa's verleend, welke dagelijks op het land kwamen werken, terwijl van de zijde des Regents van *Ba- tang*, ten gevolge van aan hem verleende tijdelijke geldelijke assisten- tie, mede voor de levering van eenig werkvolk werd gezorgd. Zoodat met de vrije koelies, die nu en dan kwamen werken, er genoegzaam volk was om het bestaande te onderhouden.

In dispositie op het gediend request *dd.* 28 *Augustus* 1840 werd den huurders van het Land Simbang, bij besluit van den 20 *Februarij* 1841 no. 10 medegedeeld:

»Dat het eerste gedeelte van hun daarbij gedaan verzoek, voor »geene inwilliging vatbaar was bevonden, doch, dat van de zijde van »het plaatselijk bestuur der Residentie *Pekalongan* alle zoodanige mid- »delen zullen worden beraamd, als kunnen strekken, om de bevolking, »zonder directe tusschenkomst van gemeld bestuur, aan te moedigen »om als daglooners op de gronden door de rekwestranten in huur »bezeten, te gaan werken."

Bij den eersten oogopslag moest deze dispositie, als zeer ten gunste der huurderen worden opgenomen, als zijnde eene, hoewel niet regt-

streeksche inwilliging van hun verzoek, evenwel een blijk van 's Gouvernements verlangen, dat in deze eene tegemoetkoming en hulp wierd verschaft.

In de maand *Augustus* 1841, was ik met mijnen broeder, toenmaals controleur der landelijke inkomsten 2e klasse, naar *Simbang* vertrokken, met het voornemen deze onderneming over te nemen, en de genomen locale inspectie bewees ons, dat, hoezeer geen overvloed van volk, er evenwel geen gebrek aan bestond, terwijl wij, kennis dragende van het besluit van *Februarij* 1841, ons daarvan allezins de goede uitwerking beloofden.

Onder deze goede vooruitzigten, en, als het ware geheel steunende op dit besluit, in verband beschouwd met hetgeen van eene bijna algemeene bekendheid was, dat, de *Resident van Banjoemaas* eene bijna gelijkluidende aanschrijving bekomen hebbende, daarop dadelijk assistentie aan de heeren *Bousquet*, huurders van woeste gronden in die Residentie, had verleend, werd de onderneming door mij overgenomen, en de administratie tijdelijk door den toenmaligen administrateur *Vos* gecontinueerd, welke overname bij Gouvernements besluit *dd.* 19 *October* 1841 no. 4 werd goedgekeurd.

In de maand *Januarij* van dit jaar, werd de administratie van het Land, door mijnen broeder *B. Herderschée* aanvaard, en werd, ten gevolge der persoonsverandering, al spoedig ondervonden, dat de vroeger, bij gunst en uit vriendschap, onderhands afgestane werklieden successivelijk werden onttrokken, tot dat eindelijk, in den beginne der maand *Maart*, mij door mijnen broeder werd kennis gegeven, dat men het getal reeds met ²/₃ verminderd had, en men het voornemen had ook de resterende weg te nemen, en bleek het na gedaan onderzoek, dat vooral het *inlandsch bestuur* hiertoe aanleiding gaf, en van dien kant op verschillende wijzen, in het geheim, tegenwerking ondervonden werd.

In de maand *April* zelf te *Pekalongan* zijnde, en den *Resident*, persoonlijk, op grond van het besluit van 20 *Februarij* 1841 no. 10, om voorziening en hulp van werkvolk verzoekende, vernam ik van ZEd. tot mijne groote verwondering, dat dit besluit op eene geheel andere wijze door ZEd. werd uitgelegd, en zeide ZEd. mij, dat de hem toegezondene aanschrijving geheel in tegenspraak was, luidende, dat hij de huurders van *Simbang* moest helpen, doch niet moest helpen, dat hij hun volk moest verstrekken, doch niet moest verstrekken, zoodat nimmer aan zoodanig besluit eenig gevolg door ZEd. konde worden gegeven.

Van dien kant mij dus teleurgesteld ziende, kwam ik, mijnen broeder over de zaken sprekende, en middelen beramende, om, indien mogelijk, in de behoefte van werkvolk te voorzien, op het denkbeeld om, niettegenstaande het mij door den Resident en verschillenden me-

degedeelde verbod, bij Gouvernements besluit daartegen gegeven, met eenige, in den omtrek van het land gelegen dessa's, welke, door afschrijving van eenige koffijtuinen vrij van cultures waren gekomen, en sedert geruimen tijd op het land werkzaam waren, contracten te sluiten, en dezelve daarna, op grond van het regt mij bij contract toegekend, ter registratie aan te bieden.

Hieraan door mijnen broeder gevolg gegeven zijnde, werden die contracten, bij eene missive *dd.* 19 *April*, door mij aan den *Resident*, ter registratie aangeboden, en bekwam ik in antwoord daarop des Residents missive *dd.* 9 *Mei*, waarin ZEd. mij onder terugzending der contracten meldde »dat dezelve, op grond van *art.* 1 van het Gou»vernementsbesluit van den 25 *Februarij* 1840 no. 2, niet konden »worden geregistreerd, omdat de bevolking der dessa's, welke die »overeenkomsten met mij hadden gesloten, bij de cultures zouden »kunnen getrokken worden." Ten gevolge dezer weigering, nam ik de vrijheid, mij, na terugkomst te *Batavia*, bij request *dd.* 27 *Mei*, tot het Gouvernement te wenden, en, gebruik makende van *art.* 4 van het huurcontract, te verzoeken:

»1e bevelen te willen geven, dat de onderwerpelijke contracten ten spoedigste werden geregistreerd en voorts:

2e om, in verband met een onder *dd.* 1 *Mei* door mij gediend request, handelende, onder meer anderen, over de behoefte aan werkvolk te *Simbang*, alsnog het bestuur der Residentie *Pekalongan* te willen doen aanschrijven, om gevolg te geven aan den inhoud van het besluit van 20 *Februarij* 1841 no. 10."

In antwoord op dit request, ontving ik, bij besluit dd. 8 *Julij* no. 14 in dispositie, »dat de *Resident* van *Pekalongan* tot de registratie »der geslotene contracten was gemagtigd, doch, in stede van voor »*vijf jaren* (voor welken tijd die overeenkomsten waren gesloten), »slechts voor *drie jaren*", terwijl het 2e *punt* in geene de minste aanmerking scheen te zijn gekomen, hoezeer ook, bij de ontvangst eener dispositie *dd.* 19 *Junij* no. 13, in antwoord op mijn gediend request *dd.* 1 *Mei*, mede op dit punt geene beslissing was genomen, en ik mij dien ten gevolge steeds gevleid had, dat, door het inzenden van mijn tweede verzoek, daarop gelijktijdig zoude worden gedisponeerd.

Hoezeer nu ook, door deze gunstige, of liever billijke dispsitie, verzekerd, dat men de werklieden, waarmede die contracten waren gesloten, thans niet meer, even als zoo vele anderen, aan het Land konde onttrekken, bleef de behoefte aan volk steeds voortduren, en, ofschoon door deze dispositie overtuigd, dat het aangaan van contracten mij niet konde geweigerd worden, bleek het, na hiertoe aangewende pogingen, dat daartoe helaas weinig of geen gelegenheid meer bestond.

Het gebrek aan volk bleef inmiddels voortduren, en uit verschillende van mijnen broeder ontvangen berigten, bleek het mij, dat van den kant des bestuurs hoegenaamd geene aanmoediging gegeven werd, en dat van de zijde van het inlandsche bestuur alle mogelijke pogingen tot tegenwerking werden aangewend.

De op het veld werkzame vrijwillige koelies verwijderden of verscholen zich, wanneer toevallig een districtshoofd passeerde, uit vrees van terug gehaald te worden, even als vroeger reeds gebeurd was; de hoofden der omliggende dessa's, welke nog vrij van cultures en genegen tot het sluiten van contracten waren, durfden niet te *Simbang* komen, daar hun dit door de districtshoofden was verboden; de nieuw aangelegen dessa's op het Land, werden van tijd tot tijd door ketjoes overvallen, en werd zelfs tijdens mijn aanwezen eene dessa, in de nabijheid van het woonhuis, door die roovers overvallen, en een man zwaar mishandeld, terwijl midden op den dag op den publieken weg, tusschen de post en het woonhuis, van eene karavaan zoutpaarden, twee man, welke eenigzins achter waren gebleven, werden aangevallen en van hunne krissen beroofd, waarvan de daders naar den kant van eene der dessa's van den Regent de vlugt namen; de enkele dessa's, welke nog vrij van cultures, en in de nabijheid van het Land gelegen waren, werden door den Regent en Demang van alle werk vrijgesteld, en de aan het Gouvernement verschuldigde landrenten door die hoofden betaald, tegen opbrengst van de helft van het padie gewas, zoodat zij natuurlijk een gemakkelijk leven leidende, ongenegen tot contracteren waren; terwijl, op alle den Javaansche hoofden eigen en moeijelijk te beschrijven wijzen, van alle zijden tegenwerking werd ondervonden.

Van alle zijden dus tegengewerkt, en van het Gouvernement geene dispositie op mijne gediende verzoeken ontvangende, bleef mijne hoop op de aanstaande komst van Zijne Excellentie, den Gouverneur Generaal, te Pekalongan, gevestigd, veronderstellende, dat de reden waarom ik nog geen antwoord op mijne gediende verzoeken had erlangd, was, dat deze zaak ter plaatse zoude worden onderzocht, en hierin alsdan eene gunstige beslissing worden genomen.

Ik begaf mij dien ten gevolge derwaarts, dan, eene audiëntie door mij verzocht en verkregen, leverde geenzins de door mij verwachte resultaten op, en daar het verblijf van Zijne Excellentie zeer kort was, de audiëntie na een vermoeijenden togt, 's middags ten 2 uur verleend werd, en meerdere personen hunne belangen wenschten voor te dragen, was er, zonder onbeleefd te schijnen, geene gelegenheid om met eenige uitvoerigheid over deze zaak te kunnen spreken, en moest mij dus, met eene naar de omstandigheden gunstige toezegging van Zijne Excellentie vergenoegen, in de hoop, dat welligt

de van Hare zijde gegeven blijken van 's Gouvernements verlangen, om geene tegenwerking in de onderhavige zaak te mogen gebruiken, binnen eenigen tijd eene goede uitwerking zoude hebben.

Inmiddels was de op het Land werkzame bevolking, sedert 1o. Januarij tot de komst van Zijne Excellentie, door successivelijke indeeling bij de cultures, met 113 man daags verminderd, en was dus het gebrek aan volk later nog grooter dan vroeger, en dit alles, niettegenstaande het besluit van 20 *Februarij* 1841 no. 10 bestond, en niettegenstaande herhaaldelijk, daarover bij monde klagten door mij en mijnen broeder waren ingebragt, hetwelk alles niets mogt baten.

Het behoeft geene vermelding, dat een Land, zonder handen niet kan worden ontgonnen; het kan dus nimmer de bedoeling van het Gouvernement geweest zijn gronden in huur af te staan, en daarvoor huurschat te ontvangen, zonder dat het de mogelijkheid inzag, dat de huurder zich volk konde verschaffen om die gronden te ontginnen en te beplanten, want ware het vooraf daarvan niet verzekerd geweest, zoude zulks van zijne zijde, eene misleiding wezen, welke men van een Gouvernement niet kan of mag verwachten; dan de mogelijkheid daarvan bestond te Simbang, en heeft het Gouvernement, zulks inziende, zich van de levering van werkvolk willende onthouden, bij art. 4 van het huurcontract bepaald, »dat de overeenkomsten »met de bevolking, tot het ontginnen der gronden, en andere werk»zaamheden, buiten bemoeijenis van het plaatselijk bestuur, moesten »geschieden, moetende nogthans die overeenkomsten, na de sluiting, »door den Resident worden goedgekeurd."

Het is ontegenzeggelijk waar, dat art. 4 van het contract doelt, op bevolking in- en niet buiten de Residentie gelegen, want ware het anders, zoude men de goedkeuring van den Resident van Pekalongan niet noodig hebben, maar van dien waarin de dessa's gelegen zijn; wijders behoeft het onbestaanbare van het contracteren met dessa's buiten de Residentie, of op verre afstanden van de onderneming gelegen, wel niet betoogd te worden.

Het Gouvernement heeft dus, bij afstand der onderneming, bedoeld, dat de huurders van de op het Land en in de nabijheid gelegen dessa's, tot het ontginnen der gronden en onderhouden en uitbreiding der aanplantingen, gebruik konden maken. Zooals reeds vroeger gezegd, hebben zich de huurders van de mogelijkheid van het verkrijgen van werkvolk overtuigd, de ondervinding heeft bewezen, dat daaraan vóór de uitbreiding der cultures geene behoefte bestond, dus, deze uitbreiding heeft het gebrek doen ontstaan; het Gouvernement heeft dus, tot nadeel der huurders de bevolking hun onttrokken, zonder op de nadeelen te letten, welke dit voor eene door haar afgestane onderneming, zoude ten gevolge hebben.

Toen het voor de huurders nog tijd was, door het aangaan van overeenkomsten (waartoe vroeger door overvloed geen drang bestond), zich van volk te kunnen voorzien, heeft het, door het nemen van het besluit van 25 Februarij 1840 n°. 2, ten gevolge waarvan de Resident den destijdigen administrateur, het sluiten van contracten heeft geweigerd, bepaaldelijk tegen art. 4 gehandeld. Men heeft door dit besluit niet alleen willekeurig tegen het contract gehandeld, maar heeft daardoor zelfs alle mogelijke bewijzen van tegenwerking aan den dag gelegd, door niet alléén het aangaan van contracten met bevolking, reeds bij de cultures ingelijfd, te verbieden, maar zulks zelfs uit te strekken tot die dessa's, welke nog bij de cultuur zouden *kunnen* getrokken worden.

Bij het contract is geene enkele bepaling gemaakt, welke het contracteren, met dessa's bij de cultures ingelijfd, verbiedt, de registratie of goedkeuring der contracten door den Resident der met de bevolking gesloten contracten, is eene bloote formaliteit, welke bij publicatie van 25 December 1838, Staatsblad n°. 50, is voorgeschreven, en alléén geschiedt, opdat men de bevolking niet misleide; ik vermeen dierhalve, dat het Gouvernement volgens contract het regt niet heeft, het sluiten van contracten met dessa's, welke in de cultures deelen, te verbieden, of de registratie te weigeren, wanneer de daarbij overeengekomen werkloonen billijk zijn, want hiertoe eenmaal het regt hebbende, zoude het dit bij het bedoelde besluit niet hebben behoeven te verbieden, en bewijst dit besluit dus duidelijk, dat zulk verbod nimmer te voren bestaan had.

Het bovenstaande toont dus reeds genoegzaam aan, dat het Gouvernement, in alle opzigten, oorzaak is, van het bestaande gebrek aan werkvolk, en mitsdien naar alle regt en billijkheid, verpligt is hierin weder te voorzien, want de onderneming is niet alléén door het gegeven verbod van contracteren met de bij de cultures ingelijfde dessa's benadeeld, maar men heeft haar zelfs, door het niet toelaten van contracten te sluiten met hen, die nog daarin zouden kunnen getrokken worden, alle gelegenheid tot het bekomen van volk ontnomen, want »welke bevolking zoude er dan nog voor den »particulieren ondernemer overblijven?"

Ik heb echter, tot dus verre, meerendeels gesproken, van de tegenwerking door het Gouvernement zelf, en van die, welke gedurende den tijd, dat de onderneming voor mijne rekening loopt, is ondervonden; het is echter noodig, om ook andere bewijzen van voorname, om niet te spreken van de gedurige, tegenwerking, welke als het ware van de oprigting af aan, van de zijde van het plaatselijk bestuur is ondervonden, aan te halen, om daardoor aan te toonen, dat men het er voor houden mag, dat de ondernemers in alle opzigten zijn en worden misleid.

In dato 14 Februarij 1837 schrijft den heer Vos het volgende:

»Ik geloof dat wij het voor Simbang een geluk mogen rekenen, dat »Tak in deze afdeeling is geplaatst geworden; hij heeft mij de verze»kering gegeven, met ons in alle deelen mede te zullen werken, en »beloofd mij te zullen assisteren, waar hij ook maar kan; dit onder»vind ik dan ook reeds, en Houtman ook."

»Het spijt mij van den Resident hetzelfde niet te kunnen mededee»len, en ik hoor van Tak, den Tommogong en mijn volk op Simbang, »dat hij alles doet, om ons op Simbang tegen te werken; hij heeft »gedurende, dat ik te Batavia was, aan den Tommogong en aan de »demangs van de districten rondom Simbang gelast, om mij vooral »niet met volk behulpzaam te zijn, en gezegd, als hij bemerkte, dat »zij mij aan volk hielpen, zij ten strengste gestraft zouden worden; »aan Tak heeft hij gezegd, dat hij ons zooveel mogelijk tegen zoude »werken, om dat het niet bestaanbaar was twee systema's in dezelfde »residentie te volgen namelijk, die van contracten met het Gouver»nement, en die van met vrijwillig volk te werken.

»Oppassers heeft hij op de plaatsen gezonden terwijl hij door Sim»bang reed, waar hij volk aan het werk zag, om toch er achter te »komen, hoe en van waar ik 't volk bekwam, en nu, terwijl ik op »Simbang zelf was, heeft hij er 3 à 4 verkleede oppassers, als spion»nen, gezonden, om toch achter alle mijne handelingen te komen; »dit is mij niet aangenaam te bespeuren, ofschoon dat daar alles zoo »regtvaardig en in den haak toegaat, dat hij niets vernemen zal »kunnen tot ons nadeel; het volk, wat er komt, is alles vrijwillig, »zonder dat iemand ze door omkoopingen gezonden heeft."

Terwijl de heer Vos verder, in ZEd.'s missive dd. 7 April 1837, het volgende mededeelt:

»Hetgeen ik al lang vooruitgezien en gevreesd heb, begint zich nu »te openbaren, en moet ik u bij deze eenige gebeurtenissen verhalen, »ten einde u zien kunt, door uwen invloed te Batavia, of anderzins, »hier spoedig aan te remedieren, anders loopen de zaken hier ver»keerd, ook in alle geval, kom hier zoo spoedig u kunt, om zoo »mogelijk verdere onheilen te voorkomen."

»Volgens het contract der woeste gronden te Ketjapie, is het ons »geoorloofd, dengenen der inlanders, die zich vrijwillig aldaar willen »nederzetten, te ontvangen en aan te nemen, mits wij geene onge»oorloofde middelen aanwenden, om hen tot ons te lokken. Sedert »ik te Ketjapie woon, nu ruim $2^1/_2$ jaren, hebben zich vrijwillig en »van zich zelven, zonder eenig aanzoek van mijnen kant, tot heden »toe zich 17 man bij den koffijtuin, op de woeste gronden bij Ketjapie, »welke plaats ik hun aangewezen heb, met der woon geëtablisseerd; »deze menschen, hebbende daar geene sawa's, planten er voor hun

»voedsel diverse soorten van aardvruchten, en betaal ik hun in de »maand f 1.—, en een katje rijst daags per man, waarvoor zij 15 »dagen van de maand voor mij in den tuin moeten werken, en de »overige 15 vrijheid hebben, om te doen wat zij willen. — Gepasseerden »vrijdag den 31 Maart vernam ik, dat de Resident alhier het districts- »hoofd van Massing aangeschreven had, om 10 man uit mijnen kof- »fijtuin op te pakken en naar Batang bij den Regent te brengen; »zonder mij dan ook ergens kennis van te geven, of bij mij eenige »inlichting te vragen, is men in den tuin gekomen (wat toch parti- »culier eigendom is) zijn er 7 man, op den 1[n] dezer maand, opgepakt »en van daar weggevoerd."

»Ik vernam, dat zij naar Batang gebragt waren, en van daar bij »den Resident te Pekalongan. — Ik wachtte 2 à 3 dagen om te zien, »of ik ook iets van den Resident of van zijnent wege over die zaak »hooren zoude; dan niets, den 4[o] ben ik bij den Resident geweest te »Pekalongan, en vertelde hem, dat ik vernomen had, dat die 7 man, »die bij mij woonden en ook door mij gesalariëerd werden, opgepakt »waren en nog niet wederom waren gekomen."

»»Ja, zeide hij, het zijn menschen, die te huis behooren in dessa's, »»waar er Gouvernements cultures bestaan, en die mogen niet ver- »»huizen, en ik ben van voornemen hen strengelijk te straffen.""

»Ik sprak hem van hetgeen ons bij contract geoorloofd was, en »anderzins, om hem te overreden om ons die menschen te laten, die »er nu al eenigen tijd wonen, en beloofde hem zelf, dat ik er niemand »meer toe zoude laten, zonder zijne voorkennis en goedkeuring; dan »neen, hij zoude na laten sporen naar anderen, die ook verhuisd wa- »ren in de laatste tijden, en waar hij hen ook ontdekte zoude laten »oppakken en straffen."

»Vreezende, dat het met die arme 7 man, die nu al 3 à vier »dagen zonder eenig voedsel, dan wat zij door medelijken hunner »oppassers of anderen bekwamen, rond geleid en nog niet ontslagen »zijn, verzocht ik hem in aanmerking te nemen, dat die menschen van »mij de vrijheid hadden bekomen om daar te wonen, dat zij anders »waarschijnlijk verder heen gereisd zouden hebben, en daardoor de straf, »die hun nu te wachten stond, vermeden zouden hebben, en dat zij »zeker, op mij vertrouwende, gedacht hadden, dat zij voor 't ver- »huizen niet strafbaar waren, om welke redenen ik hem dan vriende- »lijk verzocht die menschen maar wederom te nemen en naar hunne »dessa's te zenden, en zich daarmede te vergenoegen, zonder hen »verdere straf op te leggen, maar het mogt niet baten, zij moesten »ten voorbeeld voor anderen strekken en gestraft worden, en daar- »mede moest ik heengaan."

»Ik bleef dien dag te Pekalongan, en vernam des avonds van mijn

»huisvolk, dat zij (die 7 man) dien dag bij den Resident in verhoor »waren geweest, en van zijn huis naar de boeijen in het fort waren »gebragt, dat zij een Soeroeän bij mij hadden gezonden om eten te »vragen, want dat zij niets kregen, en hadden al sedert eenigen tijd »niets gegeten; zonder dat ik iets bevolen had, had mijn volk, waar»achtig uit medelijden, hun steelsgewijze rijst en wat duiten bezorgd »in de boeijen.

»Den anderen dag, geenen tijd hebbende om langer te Pekalongan »te blijven, ben ik herwaarts gekomen, en heb van die zaak niets »meer gehoord, dan weet voorzeker en van goede hand, want ik »heb den brief gelezen, dat de Demang van Massing order gekregen »heeft om iedereen, die zich uit een ander district in het zijne be»geven heeft of nog zal begeven of verhuizen, op te pakken en op »te zenden.

»Dusdanig bevel hebben de Demangs van Batang en van Soebah, »onder welke districten Simbang behoort, ook gekregen, en ben ik »dagelijks wachtende te moeten vernemen, dat de overige 8 menschen, »die zich te Ketjapie hebben nedergezet, en van 50 à 60 huishoudens, »die zich te Simbang hebben gevestigd, mij ontnomen en gestraft wor»den, in weerwil der contracten, want oorspronkelijk zijn het immers »allen menschen uit andere dessa's en districten, daar, bij het aan»gaan der contracten, het slechts woeste gronden waren zonder één »man bevolking.

»Het is eene stellige waarheid, en zullen al de inwoners van Pe»kalongan met mij toestemmen en de voornaamste ambtenaren zich »daarmede vereenigen, dat wij in stede van protectie, medewerking en »assistentie van de overheid te erlangen, niets dan wangunst, tegen»werking, onverschilligheid en hoogmoed ondervinden, waarvan ik u »genoeg kan verhalen, maar nu geenen tijd of lust heb meerder te »schrijven; dan dit schrijf ik u, opdat u, zoo u er iets aan doen »kunt, er werk van kunt maken. Hetgeen ik u hierboven geschreven »heb is waarheid én kan bewezen worden; ofschoon al zijne onder»hoorigen bang voor hem zijn, zijn er toch wel onder die, bij een »onderzoek, voor den dag zullen komen en toonen, dat zij regt voor »de zaak zullen kunnen uitkomen als ze gezocht wordt."

Door deze handelingen, van de zijde van het hoofd des bestuurs, lijdt het geen twijfel, of er moest eene vrees onder de bevolking ontstaan, om op het Land te komen werken, en verspreidde die vrees zich langzamerhand, en is zoo ingeworteld, dat tegenwoordig nog velen daardoor afgeschrikt worden om op het Land te komen, of zich daar met der woon te vestigen, terwijl de inlandsche hoofden, door hunne bekendheid met dit verbod, en de bestaande tegenwerking van de zijde van het europesche bestuur, naarmate hun belang zulks me-

debrengt, of om bijzondere oorzaken, hiervan profiteren, om de bevolking te beletten op Simbang te komen werken, of zich daar te vestigen.

Dit punt van bezwaar is evenwel, door de komst van Zijne Excellentie, eenigzins opgeheven, en den Resident in mijn bijzijn gezegd, dat zulks niet mogt worden tegengegaan; ik betwijfel echter zeer, of die last, behalve aan den Regent, wien ik vermeen zulks bij monde is medegedeeld, aan alle hoofden is bekend gemaakt, om daardoor de vroegere aanschrijvingen van tegengang dier zaken, te vernietigen, daar ik tot heden geene resultaten, van de goede bedoelingen van Zijne Excellentie, heb mogen ondervinden.

Daar nu het Gouvernement, indirect, door de handelingen harer ambtenaren, en direct door haar besluit van 25 Februarij 1840 no. 2, in allen opzigte, de ondernemers van het Land Simbang heeft tegengewerkt, in het verkrijgen van werkvolk, en dierhalve oorzaak van de daaraan bestaande behoefte op de onderneming is, vordert de billijkheid, zij dit kwaad herstelt; de redenen die deze vordering regtvaardigen, zijn hierboven reeds genoegzaam uiteengezet, en twijfel ik niet, of zij zal daarvan ten volle de overtuiging hebben.

Het zoude onbillijk zijn, naar aanleiding van al het ongelijk deze onderneming aangedaan, van alle deze omstandigheden, welke hoezeer gebeurd, zeker niet met den wil van Zijne Excellentie, den Gouverneur Generaal, overeenstemmen, partij te willen trekken, en wil mij dus alleen bepalen om, indien het Gouvernement in het hierbij aangevoerde, redenen mogt vinden, mij, ten gevolge van het onregt de onderneming aangedaan, eenige hulp of tegemoetkoming te verleenen, tot het verzoeken eener dagelijksche assistentie van 450 man, hetgeen, gerekend naar de grootte der onderneming, één man op de 20 bouws grond bedraagt.

Door deze assistentie, welke ik alléén naar de tegenwoordige behoefte heb geregeld, en in de hoop, dat zich van lieverlede, door publicatie van 's Gouvernements wenschen, hierboven vermeld, eene blijvende bevolking, uit andere streken, door het aanleggen van Sawavelden, waartoe nog ruime gelegenheid bestaat, op het Land zal komen vestigen, zal het Gouvernement eenmaal, na expiratie van den huurtijd, een goed geregeld, en in verband tot de uitgestrektheid gronds, grootendeels gecultiveerd land, uit mijne handen terug bekomen, en inmiddels méér aan huurschat ontvangen en zal ik daardoor in staat worden gesteld, de reeds geleden verliezen langzamerhand te kunnen herstellen, terwijl zonder dat, door verderen achteruitgang der onderneming, uithoofde van gebrek aan handen, ik niet anders dan eenen totalen ondergang voor mij te gemoet zie, hetgeen ik vertrouw, dat 's Gouvernements bedoeling niet zijn kan, veel minder daarvan de oorzaak te zijn.

Het zij verre van mij, mij te willen beroepen op de assistentie, welke den heer Bousquet te Banjoemaas gegeven is, en bij voortduring gegeven wordt, daar bijzondere redenen hiertoe aanleiding kunnen hebben gegeven, om rede het Gouvernement tot die assistentie als contractant niet verpligt was, zijnde bij art. 5 van dat contract woordelijk bepaald:

»dat de ondernemer geen de minste aanspraak op de tusschen»komst, of medewerking, van het Gouvernement in de verkrijging »van werklieden heeft."

Heeft het Gouvernement zich dus, bij het contract van Simbang, niet verbonden, tot het leveren van volk, heeft zij zulks echter bij het contract van de heeren Bousquet, bij genoemd artikel, bepaaldelijk geweigerd, en evenwel, van harentwege, den Resident van Banjoemaas aangeschreven »om het daarheen te dirigeren, dat het den »ondernemer niet aan het noodige werkvolk ontbreke," ten gevolge waarvan hem nu op eene, in vergelijk van Simbang, onbeduidende onderneming, 's daags 500 man worden verstrekt, dus één man op de twee bouws grond.

Ik neem echter de vrijheid, op grond van het medegedeelde, aan te voeren, dat in het onderhavige geval, het Gouvernement, ook om bijzondere redenen, en zonder consequentie voor anderen, in alle billijkheid, de gevraagde assistentie kan verleenen, daarbij tevens in aanmerking nemende de groote uitgestrektheid gronds, welke toch met het doel is afgestaan, dat die gronden zouden worden ontgonnen en gecultiveerd, en vooral op grond van het eenmaal genomen besluit van 20 Februarij 1841 no. 10, waaraan nimmer gevolg is gegeven, en waarop ik mij, bij deze gelegenheid, tevens durf beroepen, niet kunnende veronderstellen, dat eene enkele Gouvernements dispositie buiten effect mag blijven, daar het nemen derzelve anders onnoodig was.

Ik durf dus, op grond van het aangevoerde, gerustelijk op de regtvaardigheid van het Gouvernement rekenen, en daar men deze steeds van hem mag verwachten, vertrouw ik, hij dezelve in de onderhavige zaak, in het geval van contractant, tevens zal betoonen.

Batavia, 4 December 1842.

Inmiddels was tot Resident van Pekalongan benoemd de heer, L. Launy, aan wien het bedoelde bezwaarschrift, en memorie om consideratie en advies, werden gezonden.

Het was te voorzien, dat deze helderziende en bekwame hoofdambtenaar zich niet zou bepalen tot een weifelend advies, dat de zaken op den ouden voet liet, maar afdoende maatregelen zou voorstellen, zoodat ten minste onder zijn bestuur eene meer gezonde en waardige verhouding, tusschen de beide gecontracteerd hebbende partijen kon intreden en stand houden.

Het lag toen niet in den tijdgeest, om een proces te beginnen tegen het Gouvernement, en dit aansprakelijk te stellen voor de schade, door willekeurige, of met de contracten strijdende handelingen van deszelfs uitvoerende ambtenaren geleden; doch ik ben niet vreemd van het denkbeeld, dat de heer Launy, den gevaarlijken weg, waarop de contractant ter eenre, het Gouvernement, zich bevond, onder zijne eigen voeten gevoelde; en, in het bijzonder, de verpligtingen voor het Gouvernement, voortspruitende uit het hybridische suikercontract op de eenmaal verhuurde gronden, als een looden last beschouwde, ingeval daaraan ten volle uitvoering moest worden gegeven, zooals de geschreven overeenkomst medebragt. Genoeg, hij was het, die de intrekking van *dat* contract voorstelde, en tevens de opmaking van een nieuw en enkelvoudig huurcontract voor Simbang, als woesten grond.

Het advies van den heer Launy is te merkwaardig, als antwoord op het bezwaarschrift van den heer Herderschée, om het ook niet in zijn geheel over te nemen. Het luidt als volgt:

N°. 480. Pekalongan den 1en Julij 1843.

Bij marginale dispositie van den 4 Maart jl. no. $\frac{371}{18}$, is in mijne handen gesteld, om daarop te dienen van consideratiën ad advies, een rekwest van J. E. Herderschée, contractant met het Gouvernement, voor de huur der woeste gronden Simbang, in deze residentie, vergezeld van eene memorie, aangeboden aan Zijne Excellentie, den Gouverneur-Generaal, en, op gelijke wijze, sub dd. 26 Januarij L^{s}. M. in handen van UWEdG. gesteld.

Het bedoeld rekwest bevat de verzoeken:

Om te worden geassisteerd, door het bestuur der residentie, met 450 man werkvolk daags;

dat het bestuur worde aangeschreven, hem, op alle mogelijke wijzen,

3*

behulpzaam te zijn, in het aangaan van contracten met de bevolking des dessa's, in de omstreken der woeste gronden gelegen;

dat de hoofden worden aangeschreven, om het vestigen van bevolking, en het dagelijks opkomen van werkvolk, op de gehuurde gronden, niet te verbieden, tegen te gaan, of tegen te werken,

en dat hem, op elke andere wijze, die hulp door het bestuur, worde geboden, behalve het speciaal verzochte, welke ter verkrijging van een voldoend getal werkvolk kan leiden.

Wordende een en ander verzocht, om vergoeding te vinden, voor geleden verliezen, tengevolge van de invoering en uitbreiding van het stelsel van Gouvernements kultures, ondervonden moeijelijkheden, grieven enz., waaromtrent breeder gehandeld wordt in de bedoelde memorie.

Het was noodig, alvorens aan het van mij gevraagde te kunnen voldoen, om vooraf eenigzins bekend te worden met het voorgevallene, en den stand der onderhavige onderneming; daarom heeft dan ook de behandeling niet vroeger gevolg kunnen hebben.

De eerste verhuring der woeste gronden Simbang had primitief plaats in een tijdperk, waarin nog geene kwestie hoegenaamd was van invoering van het thans bestaande stelsel van Gouvernements kultures; zelfs konde niet verondersteld of verwacht worden, dat daartoe immer zoude overgegaan worden; gevolgelijk werd de zaak onder een heel ander aspect begonnen, als waarin die sedert gekomen is.

De verhuurde woeste gronden Simbang bestaan uit een uitgestrekt gedeelte land, hetwelk onbenut, en aldus woest was blijven liggen, zonder dat de hoop bestond, om daarop eenige ontginning of bebouwing te verkrijgen, volgens de toen bestaande beginselen, dan alleen door particuliere industrie, en daarvoor te bezigen partikuliere kapitalen.

De eerste ondernemers misten kapitaal, en maakten weinig of geen vorderingen.

De onderneming ging later in handen van anderen over, welke over ruime kapitalen konden beschikken, waarmede een nieuw contract gesloten werd.

Het is waar, bij de sluiting daarvan was reeds een aanvang gemaakt met de invoering van het Gouvernements kultuurstelsel, en waren daarmede hier en daar reeds vele vorderingen gemaakt; dan, moest niet juist dit, bij het aangaan van contracten voor geheel nieuwe ondernemingen, of het vernieuwen, uitbreiden, of verbeteren van bestaande, tot conclusie leiden, dat aan partikuliere industrie ook een ruim veld wilde overgelaten worden, en gevolgelijk, in de onmiddelijke nabijheid daarvan, de industrie voor rekening van het

Gouvernement, zoude achterwege blijven, of minstens niet tot eene hoogte opgedreven worden, zoo als in omstreken, alwaar niet tot diergelijke particuliere ondernemingen werd overgegaan.

Het begin beloofde dan ook de gunstigste resultaten. Door de ruime geldelijke middelen, waarover beschikt konde worden, en de aanzienlijke hoeveelheid werkvolk, welke vrijwillig opkwam, mogt de ondernemer zich vleijen het doel te zullen bereiken, waarmede de zaak ondernomen was, namelijk, om geheel in 't groot zijne industrie te exploiteren.

Het dagelijksch, toen opkomend, getal werkvolk, bedroeg 12 tot 1500 man, en meer, waarmede belangrijke werken begonnen werden.

Later werd begonnen het stelsel van Gouvernements kultures, in de onmiddelijke nabijheid, in te voeren, en daarmede begon het getal opkomend werkvolk successief te verminderen, en moesten successief aangevangen en onvoltooide werkzaamheden gestaakt worden, doordien de te verkrijgen arbeiders alleen voldoende bleven, om het reeds bestaande te kunnen onderhouden.

Naar mate vervolgens tot aanzienlijker uitbreidingen van Gouvernements kultures overgegaan werd, verminderde het getal werklieden voor de particuliere onderneming, meer en meer, en was men niet eens in staat, om reeds tot stand gebragte aanplantingen en werken, naar behooren, te onderhouden en moest die zien te niet gaan.

Dat hierdoor belangrijke sommen nutteloos verspild waren, en het voorgestelde doel met de onderneming meer en meer gemist werd, zal geen betoog behoeven.

Door de menigte vrijwillige arbeiders, welke gedurende de eerste tijden der onderneming opkwamen, schijnt geen gebruik te zijn gemaakt van het bepaalde bij de publicatie van den 5 Januarij 1819 (Staatsblad n°. 10), als het ware op nieuw verzekerd bij het tweede gedeelte van art. 102 van het reglement op het beleid der regering in Nederlandsch Indië (Staatsblad 1835 n°. 48), en, in verband daarmede, gerenoveerd door het voorkomende bij de publicatie van den 25 December 1838 (Staatsblad n°. 50), om contracten aan te gaan met hoofden en oudsten der dessa's, voor de levering van volk of te presteren diensten.

Terwijl, toen het bleek men beproeven moest daartoe zijne toevlugt te nemen, dit belet werd door het vastgestelde bij besluit van den 25 Februarij 1841 n°. 2, en is het niet onwaarschijnlijk, dat, zonder dien, ook daarin niet zoude te slagen geweest zijn, omdat al de beschikbare bevolking, bij Gouvernements kultures was ingedeeld, en tot dien arbeid zoo krachtig aangespoord werd, dat werkelijk, zoo als in de memorie voorkomt, eenige menschen, welke uit eigen be-

weging, en denkelijk om in dagelijksche behoeften te voorzien, bij de ondernemers waren gaan arbeiden, uit het veld gehaald en opgesloten werden, omdat zij de hen opgelegde taak bij Gouvernements kultures nog niet volbragt hadden.

Dat hierdoor afschrik en vrees ontstond, om bij de partikulieren te komen werken, valt niet te betwijfelen.

Later schijnt het verkeerde van zoodanige handeling ingezien, en begrepen te zijn, dat zulks eene pertinente tegenwerking was, vermits daarvan teruggekomen, en dit verboden werd, door aan de inlandsche hoofden te kennen te geven, dat het werken door de bevolking bij de partikuliere ondernemers, tegen betaling, niet mogt tegengegaan of tegengewerkt worden. Evenwel hielp dit toen weinig meer; de gegeven indruk kon niet uitgewischt worden; een verbod om tegen te werken was geene aanbeveling om mede te werken, of aan te moedigen, en dit alleen zoude eenige verbetering voor de toekomst ten gevolge gehad hebben.

Het is eene ontegensprekelijke waarheid, dat, wanneer het Europeesch bestuur in eene residentie op Java vermijdt, of zich onthoudt, van blijken van belangstelling in partikuliere ondernemingen te geven, het inlandsch bestuur daaruit vermeent te moeten opmaken, die onderneming niet welgevallig is, en derhalve stellig indirect tegenwerkt, hetwelk in deze residentie, mogelijk nog meer dan elders, geprovoceerd is, door het ongunstig karakter der hoofden.

Dat de partikuliere ondernemers hier veel geleden hebben, en dat vooral de huurders van woeste gronden geen voortgang met derzelver ondernemingen hebben kunnen maken, in vergelijk tot de daarin bestede kapitalen, is buiten twijfel; voor het land Simbang is dit in ruime mate.

Bij het nieuw aangegaan contract, voor de huur der woeste gronden Simbang, den 5 Februarij 1838, goedgekeurd bij besluit van den 16 Maart 1838 n°. 2, heeft het Gouvernement ook een contract aangegaan, voor den aanplant van suikerriet, hetwelk eigenlijk ter vervanging moest strekken, van eene vroegere overeenkomst voor den aanplant van Indigo. — In effecte heeft dit contract ook ten nadeele verstrekt voor de partikuliere onderneming van Simbang, daar de aanliggende bevolking daarvoor moest genomen worden, die dus voor den overigen arbeid niet te verkrijgen was.

Hadde dit contract op zich zelf aan de verwachting voldaan, dan ware daarin eenige vergoeding gevonden, maar hetzelve heeft, niet alleen zoo als reeds aangetoond is, ten nadeele van de kapitale onderneming verstrekt, maar is ook tot bezwaar der bevolking gebleven, omdat daarvoor jaarlijks moesten genomen worden de geheele uitgestrektheid der sawavelden, tot de beplanting van suikerriet geschikt,

in de onmiddelijke nabijheid van de opgerigte fabriek gelegen, welke wel is waar, het één vijfde gedeelte der sawa's van al de dessa's, voor de suikerrietplanting afgezonderd, niet overschreed, maar altijd van hetzelfde gedeelte dier dessa's, die, in vergoeding sawa's ter beplanting van padie kregen van de overige gedeelten, en dus van derzelver dessa's verwijderd.

De huurder van Simbang plantte op zijne gehuurde woeste gronden ook suikerriet, hetwelk in dezelfde fabriek vermalen werd, de beide verschillende plantsoenen behoorden dus in 't fabriceren, in het belang der suikerplanters, vooral van elkander afgescheiden te blijven, waarvoor, met den besten wil, en met de eerlijkste bedoelingen van den ondernemer, geene mogelijkheid bestaat, zoodat op de taxatie moest afgegaan worden, die daar, over het algemeen verkregen resultaten, niet dan laag te stellen was, en daarbij de belangen van de planters weinig waarborg vond; hebbende de 100 bouws, in deze bedoeld, voor de bevolking slechts opgebragt de betaling van 244 pikols suiker in 1838

»	1096	»	»	»	1839
»	1177	»	»	»	1840
»	352	»	»	»	1841
»	809	»	»	»	1842

hetwelk gemiddeld in de vijf jaren, slechts maken 7¼ pikols per bouw, en dus zeer onbeduidend is.

Aller belangen vorderen, dat dit contract niet blijve bestaan.

Over het geheel, geeft de zamenstelling van de verhuur van Simbang aanleiding tot vermoeijelijking en verwikkeling, en aanhoudende, niet voor te komen bezwaren, daar er dessa's op het land gelegen zijn, wier sawa zich gedeeltelijk buiten, en gedeeltelijk binnen de verhuurde limite bevinden, en zoo ook omgekeerd, en loopt zelfs de scheiding, op een punt, door eene dessa, wier sawa's, op gelijke wijze gelegen zijn.

Van de dessa's, hiervoren bedoeld, zijn de staten geformeerd, hierbij aangeboden wordende, om een duidelijk overzigt derzelve te geven.

Onpartijdig moet erkend worden, dat een groot gedeelte der ingebragte bezwaren, en gemaakte reclames den toets der billijkheid kunnen doorstaan, en dit, werd de verhuur en de stand van zaken gelaten zoo als die nu zijn, er aanhoudend redenen zullen voorkomen, tot nieuwe vermoeijelijking en bezwaren, waarvan het onmerkbaar gevolg moet worden, dat de onderneming nimmer het doel kan bereiken, waarmede het door beide contracterende partijen is aangegaan.

Naar mijn oordeel vorderen de belangen van den lande, van de bevolking en van de huurders, den beslissenden stap, om ter zake tot beduidende veranderingen over te gaan, welke ik, onder verbetering, beschouw te moeten bestaan, in 't aangaan van een geheel

nieuw contract, waarvan de voornaamste speciale punten moeten uitmaken:

1°. De vernietiging van het bestaande suikercontract.

2°. De dessa's op beide staten, hierbij overgelegd, voorkomende te laten ter beschikking van den huurder, om daaruit, bij overeenkomst, werkvolk voor zijne onderneming te vinden, waardoor deze dessa's beschouwd kunnen worden, te vallen in de termen van het bepaalde bij 't laatste gedeelte van art. 13 van het bestaande contract, terwijl de huurder daarvoor aan het Gouvernement moet uitkeeren, de door hetzelve tot dusverre getrokken belasting landrenten, waarvoor tot basis zoude te nemen zijn, het gemiddeld opgebragte gedurende de laatste drie jaren.

3°. De overeenkomst van een vasten jaarlijkschen huurschat, voor de in huur afgestane woeste gronden, b. v. van ƒ10 à ƒ12000 in 't jaar, buiten en behalve de vergoeding wegens de landrenten van de dessa's, hiervoren bedoeld.

Terwijl overigens de artikelen van het bestaande contract, niet in tegenstrijd met het vorenstaande, worden opgenomen bij het nieuw te sluiten, in den vorm, zoo als de contracten thans worden aangegaan.

Hierin zoude de ondernemer eenigen waarborg vinden voor de toekomst, en het Gouvernement de verzekering van minstens eenige bepaalde voordeelen, gedurende den tijd van duur van het contract te hebben.

Daar, om den ondernemer eenige tegemoetkoming te verleenen, op de reeds geleden verliezen, en voor als nog weinig gemaakte vorderingen zoude kunnen overgegaan worden, om het nieuwe contract van af 1 Januarij 1844 op nieuw te doen ingaan, voor den primitieven tijd van duur, of minstens voor twintig jaren.

De contractant zoude buitendien dan ook het regt blijven houden, om met andere dessa's contracten aan te gaan voor het leveren van werkvolk, of het presteren van bepaalde werkzaamheden, ter ontginning der gehuurde gronden, hetwelk nogtans eene geheele partikuliere zaak blijft, tusschen den ondernemer en de ingezetenen van zoodanige dessa's, welke daartoe mogten genegen zijn, en waarin, zoo als van zelfs spreekt, geene tegenwerking van het bestuur zal of mag plaats vinden, en buiten bemoeijenis van hetzelve blijft, met uitzondering van de bestaande bepalingen wegens de registratie van dergelijke contracten.

Op deze wijze alleen, vermeen ik, kunnen alle reclames en ingebragte grieven beëindigd worden, weshalve ik de vrijheid gebruik te adviseren, om de autorisatie te provoceren, dat voor het aangaan van een nieuw contract, in den door mij bedoelden geest, onderhandelingen mogen geopend worden met den ondernemer, waarbij nog zoude

kunnen gestipuleerd worden, dat daardoor alle reclames van het verledene kwamen te vervallen.

De in mijne handen gestelde stukken heb ik de eer bij deze te retourneren.

De Resident,
(w. g.) LAUNY.

De beschouwingen en voorstellen van den Resident vonden bij het Gouvernement een gunstig oor, en het gevolg daarvan was de intrekking van alle bestaande contracten, vernietiging van het suikercontract, en de opmaking van een nieuw huurcontract voor het land Simbang, in den staat waarin het zich toen bevond. Het werd gesloten met den opvolger van den heer Launy, welke inmiddels tot Directeur van finantiën was benoemd.

Het is dit contract wat nog in werking is, en met *ulto December* 1868 eindigt, en waarvan de verlenging is toegezegd.

Bepaalde ik mij, ter vermijding van al te groote wijdloopigheid, om uit de vroegere contracten, die met dit nog bestaande contract zijn vervallen, slechts die aanhalingen te doen, die voor de geschiedenis van-, en een goed inzigt in de zaak onvermijdelijk waren, het is noodig, dat dit nog bestaande contract, in zijn geheel worde opgenomen (als bijlage *A* hierachter te vinden).

Het is noodig op enkele daarin voorkomende bepalingen nog nader te wijzen, om daarmede weder duidelijk de bedoelingen van partijen te doen uitkomen.

Zoo vermeldt reeds terstond art. 1, dat verhuurd worden „de „nader te beschrijven, gedeeltelijk reeds ontgonnen, en nog „woeste landen van Simbang.”

Ook hier komt in art. 3 weder de verbindtenis voor „om „de landen voornamelijk te cultiveren, met gewilde producten, „voor de Europesche markt.”

Om dat mogelijk te maken geeft art. 4 volkomen vrijheid tot het inhuren van werkvolk, en worden tot dat einde zelfs, „van „de Gouvernements cultures vrijgesteld de bevolking der reeds „op het land bestaande dessa's, gehuchten, en die, welke der„zelver rijstvelden steeds binnen de limiten van het land gehad „hebben” — welke dessa's, achttien in getal, vervolgens bij name worden opgenoemd. Bovendien wordt vrijgelaten: „ook „nog met andere dessa's, dan de hierboven genoemde, overeen-

„komsten, voor de levering van werkvolk, aan te gaan, mits „dezelve niet in de Gouvernements cultures deelen, en de, ten „dien einde te sluiten contracten aan de goedkeuring van den „Resident worden onderworpen.”

Art. 12 is gelijkluidend aan het vroeger bepaalde, dat de huurder, van alle reeds aanwezige sawa's enz. en van alle verdere ontginning van gronden, door de bevolking te werk te stellen, en van nieuw aan te leggen kampongs of dessa's, en ontginningen, het regt zal hebben de belasting (moet zijn huurschat) te heffen, in voege als in de residentie Pekalongan gebruikelijk is, uiterlijk tot het maximum, door het Gouvernement elders in die Residentie geheven wordende.

Een later contract dd. 2 Junij 1853 bepaalt den huurschat op ƒ 5900.— 's jaars, voor den nog overigen contractstijd, hetgeen, met de in art. 5 van het contract van 25 Januarij 1845, gestipuleerde ƒ 3700 koper voor de landrenten der 18 dessa's, een totaal bedrag van ƒ 8983.33 Z. uitmaakt, waartegen de heer Herderschée, ingevolge art. 12, het regt verkreeg, die landrenten over het geheele land, zelf en éénvormig te heffen.

Onder welke zware finantiele lasten Simbang nu ook mogt gebukt gaan, (de renten toch der voor de overname betaalde som van ƒ 450/m. en hetgeen nog verder daarin was geimmobiliseerd, bedroegen reeds omstreeks ƒ 40/m), van dat oogenblik waren alle bezwaren, die de exploitatie in den weg stonden, door het nieuwe contract opgeruimd, en met moed en ijver aanvaardde Herderschée, daarin bijgestaan door zijnen broeder, de taak die hij zich had voorgesteld en contractuëel op zich genomen, in het vertrouwen, dat men hem de vrijheid zoude laten, die hem bij de overeenkomsten was gegeven.

Hoe hij zich daarvan kweet weet ieder, die Simbang in de eerste jaren, na de sluiting van het nieuwe contract, bezocht, en den arbeid gadesloeg, die er was en werd verrigt, en die de gegronde hoop gaf, binnen weinige jaren, die wildernissen in eene bebouwde en welvarende streek te zien veranderen.

Welk gebruik Herderschée van de hem verleende regten maakte, kan het beste en onwedersprekelijkste blijken uit den hierna volgenden staat, bevattende de statistiek der bevolking in 1863.

LIJST *der dessa's gelegen op het huurland Simbang met derzelver bevolking.*

NAMEN DER DESSA'S EN DOEKOEANS.				GETAL ZIELEN IN 1863.									
In 1844 overgegeven door het Gouvernement in ruil voor het ingetrokken suikercontract ingevolge besluit dd. 1 Novemb. 1843 n°. 20.		Door den huurder zelf aangelegd kampongs voor boedjangs en werkvolk.		In A.					In B.				
N°.	A.	N°.	B.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	*Totaal.*	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	*Totaal.*
1	Simbangdessa.			23	36	37	38	134	»	»	»	»	»
		2	Kebembem.	»	»	»	»	»	121	153	95	95	464
		3	Tegalsarie.	»	»	»	»	»	25	37	19	20	101
		4	Karanganjar.	»	»	»	»	»	16	19	12	10	57
		5	Kentjanan.	»	»	»	»	»	42	52	56	43	193
		6	Tjentong.	»	»	»	»	»	51	67	57	43	218
		7	Pandjer.	»	»	»	»	»	26	37	25	22	110
		8	Simbangdjattie.	»	»	»	»	»	36	38	34	30	138
		9	Kedongsegok.	»	»	»	»	»	21	25	16	16	78
		10	Kwarassan.	»	»	»	»	»	12	15	11	9	47
		11	Denasrie.	»	»	»	»	»	5	7	3	2	17
		12	Karangsarie.	»	»	»	»	»	8	7	6	5	26
		13	Bangoon.	»	»	»	»	»	8	9	8	10	35
		14	Wonoredjo.	»	»	»	»	»	16	20	13	9	58
		15	Wonodadie.	»	»	»	»	»	8	8	2	5	23
		16	Kemlaten.	»	»	»	»	»	15	18	9	15	57
		17	Wonokerto.	»	»	»	»	»	29	33	20	26	108
		18	Ponowareng.	»	»	»	»	»	74	87	92	59	312
			Kling.	»	»	»	»	»	10	12	9	13	44
		19	Wienongsarie.	»	»	»	»	»	20	21	11	15	67
20	Karangeneng.			100	127	117	98	442	»	»	»	»	»
			Rowodalem.	»	»	»	»	»	12	14	9	9	44
		21	Rowolelee.	»	»	»	»	»	26	35	35	24	120
		22	Rowokoedo.	»	»	»	»	»	38	45	40	28	151
		23	Oedjoongnegoro.	»	»	»	»	»	62	76	82	63	283
24	Soemoordessa.			40	53	48	32	173	»	»	»	»	»
			Soemoorkarang.	»	»	»	»	»	12	13	4	10	39
			Soemooroedjoong.	»	»	»	»	»	2	2	3	1	8
			Transportere . .	163	216	202	168	749	695	850	671	582	2798

NAMEN DER DESSA'S EN DOEKOEANS.				GETAL ZIELEN IN 1863.									
In 1844 overgegeven door het Gouvernement in ruil voor het ingetrokken suikercontract ingevolge besluit dd. 1 Novemb. 1843 n°. 20.		Door den huurder zelf aangelegd kampongs voor boedjangs en werkvolk.		In A.					In B.				
N°.	A.	N°.	B.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	*Totaal.*	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	*Totaal.*
			Transport.	163	216	202	168	749	695	850	671	582	2798
		25	Bandjarsarie.	„	„	„	„	„	45	52	42	37	176
		26	Bakoolsarie.	„	„	„	„	„	49	56	58	49	212
		27	Karangtengah.	„	„	„	„	„	47	69	48	48	212
		28	Kertosarie.	„	„	„	„	„	53	59	41	46	199
29	Djoeragan. Doekooh.			112	128	152	148	540	„	„	„	„	„
			Grogah.	„	„	„	„	„	14	14	17	13	58
30	* Bakallan (doekoe van Djoeragan).			40	60	75	56	231	„	„	„	„	„
			Karangtaloon.	„	„	„	„	„	14	21	16	14	65
		31	Sallam.	„	„	„	„	„	18	19	29	20	86
32	Sawahan.			68	77	79	75	299	„	„	„	„	„
			Sieraman.	„	„	„	„	„	15	23	16	27	81
		33	Wonokerso.	„	„	„	„	„	42	48	48	42	180
34	Toelies.			72	91	110	73	346	„	„	„	„	„
			Karanganjar.	„	„	„	„	„	10	11	15	23	59
		35	Begondangan.	„	„	„	„	„	40	52	33	48	173
		36	Siewoelooh.	„	„	„	„	„	37	48	34	32	151
		37	Kenteng.	„	„	„	„	„	17	24	22	17	80
			Tjandak.	„	„	„	„	„	20	22	18	18	78
		38	Pellem.	„	„	„	„	„	28	35	23	29	115
39	Gientoong.			56	69	80	57	262	„	„	„	„	„
			Sambirotto.	„	„	„	„	„	4	4	2	„	10
		40	Wringin anom.	„	„	„	„	„	31	39	37	24	131
41	Kadieran.			51	65	61	52	229	„	„	„	„	„
42	Padoerekso.			30	32	32	24	118	„	„	„	„	„
43	Batiombo.			29	43	32	38	142	„	„	„	„	„
			Sempoe.	„	„	„	„	„	9	9	10	10	38
			Glaga ombo.	„	„	„	„	„					
44	Wonosegoro.			45	70	60	66	241	„	„	„	„	„
	* Bener.			7	9	8	13	37	„	„	„	„	„
	* Tjanang.			18	23	14	18	75	„	„	„	„	„
				691	883	905	788	326 7	1188	1455	1180	1079	4902

NAMEN DER DESSA'S EN DOEKOEANS.				GETAL ZIELEN IN 1863									
In 1844 overgegeven door het Gouvernement in ruil voor het ingetrokken suiker-contract ingevolge besluit dd. 1 Novemb. 1843 n⁰. 20.		Door den huurder zelf aangelegd kampongs voor boedjangs en werkvolk.		In A.					In B.				
N⁰.	A.	N⁰.	B.	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	*Totaal.*	Mannen.	Vrouwen.	Jongens.	Meisjes.	*Totaal.*
			Transport. .	691	883	905	788	3267	1188	1455	1180	1079	4902
	* Pandansarie.			27	38	31	27	123	»	»	»	»	»
	* Koentong.			8	11	9	7	35	»	»	»	»	»
	* Wonosarie.			16	21	20	19	76	»	»	»	»	»
	* Midjen.			13	19	13	11	56	»	»	»	»	»
		45	Goenoengsarie.	»	»	»	»	»	48	59	31	36	174
		46	Possong.	»	»	»	»	»	46	52	40	38	176
47	Tjengkereng.			64	84	65	66	279	»	»	»	»	»
		48	Djetties.	»	»	»	»	»	30	33	25	13	101
49	Bedjie.			144	185	219	139	687	»	»	»	»	»
	* Segaijoong.			31	39	33	29	132	»	»	»	»	»
50	Kalieboijo			48	62	61	60	231	»	»	»	»	»
		51	Sembodjooh.	»	»	»	»	»	144	158	100	85	487
		52	Gamblok.	»	»	»	»	»	107	110	89	42	348
		53	Kedjodowan.	»	»	»	»	»	112	122	62	74	370
		54	Tjempoko.	»	»	»	»	»	25	30	26	19	100
		55	Kedongbong.	»	»	»	»	»	9	11	14	3	37
		56	Tambakrotto.	»	»	»	»	»	19	23	21	16	79
57	Kaboemen.			61	86	80	57	284	»	»	»	»	»
			Amberawa.	»	»	»	»	»					
			Pesoeroean.	»	»	»	»	»	13	13	10	8	44
			Kaboenan.	»	»	»	»	»	6	6	6	8	26
58	* Tjeloewook (doekoe v. Keboemen.			51	64	70	39	224	»	»	»	»	»
59	* Sieberook (doekoe v. Keboemen.			22	27	26	22	97	»	»	»	»	»
60	Kedonglangar.			41	54	71	49	215	»	»	»	»	»
		61	Troppong.	»	»	»	»	»	28	33	43	25	129
62	Djolosektie.			75	102	82	75	334	»	»	»	»	»
		63	Selingis.	»	»	»	»	»	22	21	22	18	83
		63	Kramean. Djeengot.	»	»	»	»	»	25	26	15	19	85
64	Mangis.			80	103	96	76	355	»	»	»	»	»
			Marongan.	»	»	»	»	»	8	11	8	5	32
			Totaal. . .	1372	1778	1781	1464	6395	1830	2163	1692	1488	7173
			of										
	Van de Gouvernem	en	ts dessa's	1372	1778	1781	1464	6395					
	Door den Huurder	o	pgerigt.	1830	2163	1692	1488	7173					
	Generaal-Totaal	Z	ielen	3202	3941	3473	2952	13568					

De kolom A bevat de namen der in het contract opgenoemde dessa's; de met * aangeduide zijn Doekoes, waarvan successivelijk de meeste tot dessa's zijn verheven; de kolom B. bevat de namen der door den huurder aangelegde Kampongs van het inmiddels aangeworven werkvolk.

De bevolking der 18 dessa's, in het contract van 1845 met name genoemd, bedroeg in 1844 slechts 2603 zielen.

In 20 jaren was dus de bevolking van die dessa's, vermeerderd met	3792 zielen
en waren er bijgekomen door vrijwillige verhuizing, uit de omgelegen Gouvernements-districten, . . .	7173 zielen,
bestaande uit 1830 volwassen werklieden, en de rest vrouwen en kinderen.	
Er had dus op het geheele land eene totale vermeerdering van bevolking en werklieden plaats gevonden van	10965 zielen.

En nu zal toch wel niemand met een zaakkundig en gezond hoofd, en een eerlijk hart, willen beweren, dat dit kon of zou plaats hebben, onder regelingen, of verhoudingen, waarbij de bevolking, die vrijwillig kwam toestroomen was blootgesteld, aan mishandeling of knevelarij!

Maar hierin zit juist *le fin mot de l'histoire.* Het was enkel die vermeerdering der bevolking en werklieden in getal, en welvaart, die uitbreiding van nieuwe sawa's en dessa's, de aanleg der kampongs voor boedjangs en werklieden, die een doorn waren in het oog, ik wil niet zeggen der Europesche ambtenaren, maar der Inlandsche hoofden. Het was vooral de toenmalige regent en familie van Batang, die, hoewel later in hare hoofden verwisseld en gefnuikt, echter tallooze bloed- en aanverwanten van allerlei stand en conditie, in de geheele afdeeling en in de om en bij Simbang gelegen dessa's bezit, of zich door hare satelliten invloed had weten te verschaffen, en welke zich steeds heeft gekenmerkt door wrok tegen het Europeesch gezag, die met nog

leeder oogen de onwederstaanbare uitbreiding van het Europesche industriëel element, als eene vruchtbare oäse in hare eigen woestenij aanzag, en die met wrevel zich dag op dag het beste en ijverigste deel der bevolking zag ontvallen, om bescherming te gaan zoeken onder den rook van Herderschée's fabrieken.

Ik ben in ambtelijke betrekking werkzaam geweest in Pekalongan, van 1843 tot 1853, was met alles van nabij bekend, maar verkeerde ook op vriendschappelijken voet met Herderschée, en bezocht hem op Simbang dikwijls. Ik mag dus op dat punt eene gevestigde meening hebben, al wensch ik die ook slechts in het voorbijgaan te vermelden, en mij te onthouden van verdere uitwijding en details.

De verhouding van den huurder en den administrateur van Simbang tot het *Europeesch* gezag, was steeds cordiaal, en liet weinig te wenschen over. Eene wolk daarover, tijdens het bestuur van den heer Schiff, had hare oorzaak in eene toevallige omstandigheid; de heer Herderschée was tevens gemagtigde van den heer Vitalis, voor de suikerfabriek Seragie, die, onder ongunstige omstandigheden werkende, niet altijd aan de verwachtingen beantwoordde, hetgeen tot wederzijdsche reclames, en veel wrijving en warmte aanleiding gaf, zonder dat echter feitelijk op Simbang terugwerkte. Later toen ieder wat van zijne persoonlijkheid aan de zaak ten offer had gebragt, was deze oorzaak eener minder goede verstandhouding weggenomen.

Ik acht het noodig dit punt even aan te roeren, omdat men, na eene onjuiste of eenzijdige voorstelling, al ligt die tijdelijke wolk voor de persoonlijke verhouding tusschen de heeren Schiff en Herderschée zou kunnen opvatten in het nadeel der Simbangsche zaak, en daarin het voorspel zien van eene uitbarsting, zoo als later is gevolgd. Onder opvolgende besturen ging het dan ook alles weder den gewonen gang; ook de wrok en wrevel der inlandsche hoofden en hunne satelliten namen toe, in dezelfde mate als Simbang materiëel vooruit ging.

Het beste kan die vooruitgang blijken uit den hierna volgenden staat van aanplant en opbrengst van 1841 af.

Vergelijkende Staat van de aanplantingen en opbrengsten van het land *Simbang*, van af het jaar 1841.

Jaren.	Aanplanting.		Opbrengst.													
	Vermalen suikerriet.	Koffij.	Paddij.						Belasting op de Djagon velden.		Suiker.		Arak.	Koffij.	
			Van de Gogo's.		Van de Sawa's.		Totaal.								
	Bouws.	Boomen.	Hamm.	Gedd.	Hamm.	Gedd.	Hamm.	Gedd.	Guldens.	Cents.	Picols.	Katties.	Leggers.	Picols.	Katties.
1841	266	230000	172	» »	35	» »	207	» »	742	25	2525	07	» »	264	» »
1842	280	300000	198	» »	49	» »	247	» »	895	21	3952	87	» »	370	92
1843	325	360000	202	» »	50	» »	252	» »	441	04	4076	42	76¾	454	84
1844	340	400000	313	» »	839	» »	1152	—	407	71	5617	91	96	514	53
1845	421	400000	368	» »	1023	» »	1391	» »	494	18	6965	60	84½	593	86
1846	383½	400000	474	» »	1005	16	1479	16	1221	25	7287	39	83	913	38
1847	464½	400000	381	12	1091	» »	1472	12	729	17	10746	74	102	885	22
1848	400	400000	377	» »	969	» »	1346	» »	1530	51	9872	25	83	963	34
1849	485	400000	297	16	1048	18	1346	08	834	58	10565	05	88	735	68
1850	440	400000	361	09½	1160	12½	1521	22	1220	83	10776	» »	63	1909	64
1851	405	400000	248	19	1043	10	1292	03	2966	66	9445	85	83	855	72
1852	400	400000	89	01½	285	12½	374	14	772	12	8517	19	66	955	50
1853	550	494082	116	21	916	13	1033	07	1564	46	11902	73	128	749	43
1854	557	556116	50	19	286	02	336	21	1104	78	12103	66	128	1023	58
1855	516	638209	82	01	372	17	454	18	1600	21	9222	28	135	678	04
1856	471	663088	165	07	938	16	1103	23	2224	39	7896	11	137	281	47
1857	554	664486	40	02	366	03	406	05	599	71	7743	70	70	1391	57
1858	445	674465	102	14	1000	17	1103	05	1810	01	5685	63	122	1073	01
1859	525	674465	79	14	246	12	326	—	871	21	9964	85	89	1617	09
1860	499	685982	206	11	582	10	788	21	1302	77	9630	67	114	2371	26
1861	500	685982	150	10	703	10	853	20	1300	» »	9713	03	85	2100	» »
1862	515	685982	305	14	1024	15	1330	03	1885	» »	10530	» »	116	1339	» »

Met dezen staat vóór zich, en het feit, dat tot aan de komst van den heer Netscher als Resident van Pekalongan, nimmer eenige moeijelijkheid, tusschen den huurder van Simbang en de bevolking is ontstaan, noch over heffingen op het contract gegrond, noch over werk, noch over betalingen, en evenmin klagten wegens persoonlijke behandeling, die de active tusschenkomst van het bestuur noodig of ten pligt maakte, hiermede zeg ik, zou het een onverklaarbaar raadsel moeten blijven, door welke oorzaken dan toch, plotseling, eene zoodanige ontevredenheid onder het volk zou kunnen ontstaan zijn, na jaren lange vrijwillige vestiging op het land, als men zou moeten opmaken uit het betreurenswaardig conflict, tijdens het bestuur van den heer Netscher, dat aanleiding gaf, tot eene beschuldiging, tot een onderzoek in loco, en wat eindigde met het Gouvernements besluit van den 6e April 1862 no. 3, in deszelfs geheel overgenomen in de brochure: „regt en onregt" enz. van den heer F. H. J. Netscher, 's Gravenhage 1864, en als bijlage hierachter onder La C volgende, waarvan de conclusie luidt als volgt:

„Is goedgevonden en verstaan:

„*Eerstelijk.* Den gewezen *Resident* van *Pekalongan*, benoemd „*Resident* van *Rembang*, *F. H. J. Netscher*, de ontevredenheid „der *Regering* te betuigen, over de hartstogtelijke wijze, waarop „hij, ten nadeele van de belangen der bevolking, en van den „huurder van *Simbang*, bij contract verzekerde regten, ten aan„zien van de zaken van dat huurland, is te werk gegaan.

„*Ten tweede.* Den *Resident* van *Pekalongan* te kennen te geven, „dat het de uitdrukkelijke wil der *Regering* is, dat het met *J.* „*E. Herderschée* gesloten contract worde nageleefd in den geest „waarin het gesloten is, op de wijze, zoo als die geest is opgevat „in de praemissen van het besluit, — en dat mitsdien de zoo„genaamde contractsdessa's, welke door zijnen voorganger bij de „koffijkultuur zijn ingedeeld, daarvan onmiddelijk weder behooren „te worden vrijgesteld, ten einde des verkiezende, met den „huurder overeenkomsten te kunnen aangaan.

„Onder mededeeling nogtans, dat het gewestelijk bestuur be„hoort toe te zien, dat van de bevolking geene onregtmatige „belasting worde geheven, en dat de huurder, zonder toestem-

„ming der bevolking, en zonder dat deze daarvoor worde schade-„loos gesteld, ten zijnen behoeve over geene van hare Sawah's, „beschikke; — alsmede te waken, dat de huurder aan de karre-„voerders het hun toekomende loon niet onthoude.

Ten derde. Aan den heer *J. E. Herderschée* te kennen te geven, „dat aan den *Resident* van *Pekalongan* de noodige voorschriften „zijn gegeven, om het door de *Regering* met hem aangegane con-„tract van huur en verhuur, in geest en strekking, te doen na-„leven, doch dat de *Regering* nogtans tevens ten ernstigste „moet afkeuren de wijze, waarop hij, adressant, om zijne ver-„meende regten te doen gelden, steeds zich eenen onbehoorlijken „invloed op de hoofden en bevolking heeft trachten aan te ma-„tigen; — aan de karrevoerders bij zijne onderneming veelal een „onvoldoend loon heeft uitbetaald, en daarop kortingen bewerk-„stelligd, waarvan de juistheid niet is na te gaan; over de Sawah's „der bevolking, ten behoeve zijner suikerriet-aanplantingen heeft „beschikt, en zich inmengingen en onderzoeken heeft veroorloofd, „welke hem, als huurder, niet geoorloofd waren. Met aanbeve-„ling, om zich voor den vervolge stipt binnen de grenzen van „zijn contract te houden, en onverwijld aan *art.* 17 van hetzelve „te voldoen.

„Afschrift dezes zal worden gezonden aan den *Raad van Ne-„derlandsch-Indië* tot informatie, en extract verleend aan den *Pro-„cureur-Generaal*, den heer *Directeur der cultures*, den *Resident „van Pekalongan*, den heer *Resident Netscher* en den heer *J. E. „Herderschée*, tot informatie en narigt."

Dit raadselachtige verdwijnt echter terstond, wanneer men de memorie van den heer Herderschée, zoo als hij die tot zijne verdediging aan de regering heeft aangeboden, *in zijn geheel* leest, en zich niet enkel bepaalt tot de aanhalingen daaruit, in het bedoelde Gouvernementsbesluit, en de refutatiën dier als considerans voorkomende zinsneden in de brochure van den heer Netscher.

Die memorie, waaruit geen enkel *feit* is kunnen weersproken worden, en waarvan het getal bijlagen, als bewijsstukken, ruim een half riem schrift bedragen, zal hierachter ook als bijlage, onder L^a B, volgen. Het „hoor en wederhoor" moge ook hier

zijne toepassing vinden. Zij levert eene merkwaardige bijdrage tot de kennis van het wezen der inlandsche maatschappij en van het karakter van den Javàan, en geeft eenen diepen blik in den betreurenswaardigen toestand van gemis aan moraliteit en zelfstandigheid, waarin de bevolking van Java, door het stelsel eener slaafsche ondergeschiktheid aan hare hoofden is gebragt, en die, was zij van zelf uit het volk ontsproten, eene ras-eigenschap, of een gevolg van maatschappelijke afgeleefdheid, in stede van te zijn ontstaan door eeuwen lange verdrukking van Hindosche en Arabische priesters, van Portugezen en Compagnie-mannen, het Javaansche volk, indien het dien naam nog zou verdienen, tot het verachtelijkste van den aardbol zou maken.

Die memorie op zich zelve en afgescheiden van hare actualiteit, is een stuk van blijvende waarde, als bron van nuttige leering voor jonge ambtenaren bij het binnenlandsch bestuur en de regterlijke magt, en als waarschuwing tegen overijling in gelijksoortige gevallen.

De heer Netscher was eehter met den uitslag der zaak niet tevreden, en heeft de beslissing van het Gouvernement gecritiseerd in de aangehaalde brochure, ten gevolge waarvan er allerlei eenzijdige beschouwingen, inzigten en besprekingen over deze zaak in het publiek zijn verspreid, zonder dat, tot nog toe, een ander licht dan het zijne de feiten heeft beschenen.

Moge het mij gelukt zijn dat licht ook van eene andere zijde te ontsteken, dan kan ik de taak, die ik mij heb opgelegd als vervuld achten.

Hierdoor, en door den gevolgden vorm, en wijze van behandeling, komt te vervallen alle polemiek over den *inhoud* der brochure zelve. Zij ligt naast de hierachter volgende memorie van den heer Herderschée en het Gouvernements besluit, waarbij de eindbeslissing is genomen.

De onpartijdige belangstellende leze en oordeele zelf!

De aanhaling van het advies van den Procureur Generaal en van diens „beduchtheid, dat de heer Herderschée, bij eene straf„regtelijke vervolging, partij zou trekken van de hem ruimschoots „openstaande gelegenheid om getuigen te suborneren," in het Gouvernements besluit, en daarna door den heer Netscher, in

zijne brochure overgenomen, mag echter niet met stilzwijgen worden voorbij gegaan, evenmin als dat het aan Herderschée ten kwade is geduid, dat hij, tijdens den tegen hem dreigenden storm, zich „inmengingen en onderzoeken heeft veroorloofd, welke hem „als huurder niet geoorloofd waren."

Wat het eerste betreft, zoo betwijfel ik het, of de Procureur Generaal, deze woorden wel voor publiciteit heeft bestemd; ook komen zij niet voor in het aan Herderschée uitgereikte extract van het besluit van 6 April 1862 no. 3, en in die veronderstelling, komt het niet te pas eene zoodanige *persoonlijke* meening confidentiëel aan de regering medegedeeld, nu nog te gaan bestrijden. Had er werkelijk een getuigenverhoor plaats gevonden, en was het dan gebleken, dat de getuigen *niet* waren gesuborneerd, dan zou er aanleiding bestaan, die woorden strenger te beoordeelen.

Maar juist die meening, in de aangehaalde woorden uitgedrukt, kan evenzeer haren grond hebben, in een nog dieper liggend gevoel bij den Procureur Generaal, dat, als het te duchten is, een particulier, in een tegen hem ingesteld onderzoek, inlandsche getuigen *à décharge* zou kunnen suborneren, dit in nog hoogere mate plaats kan, — ja, zal vinden, wanneer eene wijdvertakte inlandsche opruijing, of intrigue, door ambtenaren en hoofden geleid, met inlandsche getuigenissen *à charge* moet worden gestaafd, en dan daaruit, bij de volle overtuiging van den regter, dat ze valsch zijn, eene onregtvaardige veroordeeling op volgen moet.

De causes célèbres van dat kaliber zijn door ieder, die met de inlandsche huishouding, door dagelijksche aanraking en langdurig verblijf op Java bekend is, in een tal van voorbeelden aan te wijzen, en de memorie van Herderschée zelf, geeft er wel de meest sprekende voorbeelden van.

En nu rekent men het, in de tweede plaats, aan Herderschée ten kwade, dat hij ook zijne middelen van verdediging, in de bedoelde memorie en hare bijlagen nedergelegd, heeft trachten te verzamelen, tijdens men bezig was eene geheele bevolking tegen hem op te ruijen, en met de door die, onder opruijing en pressie afgeperste verklaringen, hem te bedreigen met het verlies van zijn fortuin, zijne vrijheid, en zijne eer!!

Die der betrekkelijke bijvoeging aan het slot van het Gouvernements besluit, is dan ook waarschijnlijk niet uit de pen van eenen regtsgeleerde gevloeid!

De regtvaardigheid intusschen vordert, dat ik deze niet eindig, zonder ook iets bij te brengen in het voordeel van den heer Netscher.

De heer Netscher heeft door zijne adhaesie aan het adres der 13 Oud-Residenten, en de daarin uitgedrukte beginselen, mij dit zeer gemakkelijk gemaakt, door het bewijs te geven van een krachtig geloof aan eene reactie in de bestaande regeringsbeginselen en toestanden, en door dat uit te drukken, den moed zijner opinie gehad.

Die opinie moet hij dus ook reeds gehad hebben, en die beginselen hebben aangekleefd, toen hij het bestuur van Pekalongan aanvaardde, en het is dus niet hij, maar de regering, welke hem benoemde, die de verantwoordelijkheid moet dragen, wanneer er door de benoeming van personen van erkende reactionaire beginselen en strekking, tot uitvoering van een ander stelsel, lijnregt daarmede in strijd, conflicten ontstaan. Niet de heer Netscher, maar hij, die hem benoemd heeft, draagt dan de schuld van alles, wat uit zoodanige conflicten kan ontstaan, want hij, als werktuig der regering, meende ter goeder trouw, dat door zijne benoeming of bevordering, de door hem erkende beginselen werden gesanctioneerd.

De hartstogtelijkheid waarmede hij dien pligt, naar zijne opvatting, volgens de eigen woorden der regering, heeft vervuld, kan hem niet aangerekend worden, evenmin als aan den javaan, die „matta glap" is, thans, volgens de bestaande jurisprudentie, iets aangerekend wordt. Die is een materiëel gevolg van iemands physiologischen toestand, — van één per mille phosphorus minder in de hersenen, en meer in het bloed b. v. En zelfs de geeseling, tot het maximum, van dien 18 jarigen karrevoerder, omdat hij tegen een lantaarnpaal was aangereden, wijst heen

naar eene gemoedstemming, die nog meer medelijden dan afkeer moet opwekken. Dergelijke gestellen behooren niet als hoofden van bestuur op Java te huis. Een verkoelende leefregel, aan het strand te Scheveningen, met een rustig pensioen, past daar beter voor.

Het spoedig daarop gevolgde overlijden van den heer J. E. Herderschée, bragt in den toestand en de zaken van het land Simbang groote stoornis, en de erven achtten het voor zich toen ongeraden, eene zoo omvangrijke zaak voor eigen rekening en risico, aan te houden. Zij verzochten, bij request van 8 Augustus 1862, het huurcontract, dat toen nog tot ult° December 1868 te loopen had, te ontbinden, en de onderneming, met al de daarop staande gebouwen en verder materiëel, van hen over te nemen, tegen eenen matigen en nader overeen te komen prijs.

De onderhandelingen hierover aangeknoopt, zijn later afgebroken, en niet weder hervat, zoodat de boedel Herderschée, vertegenwoordigd door eene commissie van liquidatie uit de crediteuren, verpligt is geweest, wilde men niet alles verliezen, de zaak voor rekening van dien boedel aan te houden en door te zetten; en, kon het niet anders, — dan in eene verlenging der huur, na afloop van den contractstijd, den waarborg te verkrijgen, tegen het verlies van het geheele, in Simbang geïmmobiliseerde kapitaal.

Zij adresseerden zich daarover aan het Gouvernement, bij request van 10 November 1863, houdende verzoek om verlenging voor 20 jaren, waarop werd gedisponeerd bij besluit van den 13 Maart 1864 n°. 4, volgenderwijze:

„aan de adressanten te kennen te geven, dat de regering ge-„negen is, de huur van het land Simbang te verlengen, over-„eenkomstig de regels, vastgesteld bij Staatsblad 1856, n°. 64, „en 1862 n°. 56; met verwijzing tot den Directeur der kultures, „om ter zake te onderhandelen.”

De commissie van liquidatie wendde zich toen tot dien Directeur om te onderhandelen, en hoewel de enkele met dien hoofdambtenaar gewisselde brieven, niet den naam mogen dragen van onderhandelen, zoo ontving zij toch, als uitvloeisel daarvan het volgende besluit:

„1°. Te bepalen dat op den voet der voorschriften van het „koninklijk besluit van 3 Julij 1856, Staatsblad no. 64, „en van het besluit van 8 Junij 1862 n°. 1 (Staatsblad no. 56), „op nieuw voor een tijdvak van 20 jaren in huur zullen worden „uitgegeven de gronden behoorende tot het perceel Simbang, „in de Residentie Pekalongan, en zulks op de voorwaarden van „het overgelegd concept contract.”

„2°. enz.”

„4e. Aan de commissie van liquidatie van den boedel van wij- „len J. E. Herderschée, te kennen te geven, dat zij eventueel het „voorregt zal genieten, bij het 4e lid van art. 1 § V, van het „besluit van 8 Junij 1862 n°. 1 (Staatsblad n°. 56) aan den eersten „aanvrager toegekend, mits zij, ter voldoening aan art. 1 § VII „van dat besluit, den meetbrief en de kaart van het perceel „Simbang stelle, ter beschikking van den Resident van Peka- „longan.”

(Besluit van 26 Augustus 1864 n°. 39).

Niets belette derhalve van dezen oogenblik af de onderhandelingen over de eenvoudige verlenging der huur, en over de voorwaarden daarvan te beginnen en ten einde te brengen, doch uit de mij verstrekte stukken blijkt niet, wat de reden der vertraging is, tenzij die moet gezocht worden in de eenzijdige voorstelling der zaken, in de inmiddels verschenen brochure van den heer Netscher, of in hetgeen is omschreven in een nader request van de commissie van liquidatie, dd. 25 Februarij 1865, waarvan de hoofdinhoud was een beklag 1e, dat met de commissie niet was onderhandeld, zijnde het concept contract, zonder hare medewerking vastgesteld, en 2e, dat men nu weder wilde terugnemen de 18 dessa's, die men in 1844 tot Simbang had gevoegd, zoowel als vergoeding voor het toen ingetrokken suikercontract, als ten einde den huurder in de gelegenheid te stellen, om het benoodigde werkvolk voor zijne onderneming te vinden.

De commissie ontving daarop een besluit dd. 2 April 1865 no. 17, van den volgenden inhoud:

„Aan de adressanten met verwijzing aan de eerstdaags in de „Javasche courant te lezen aankondiging, ter zake van de weder- „uitgifte in huur van het land Simbang, te kennen te geven, dat

„hun voorschreven verzoek, voorloopig wordt gehouden buiten „beschikking"
terwijl echter geen verder gevolg werd gegeven aan de openbare verhuring, maar deze, om welke reden dan ook, is uitgesteld.

En hiermede eindigt, voor het tegenwoordige, de geschiedenis van het land Simbang en mijne uiteenzetting daarvan, waarbij ik niet kan nalaten te wijzen op het feit, dat, tijdens het bestuur van den opvolger van den heer Netscher, den Resident Arriens, een 2000 tal mannen zich bij dien Resident hebben aangemeld, verzoekende „weder op Simbang te mogen werken, hetgeen hen „was verboden." Dit had plaats, tijdens de Resident, *vergezeld van dienzelfden Regent van Batang, en den Wedono van Soebah*, die de leiders van het conflict waren geweest, zich eenige uren op Simbang ophield; — en *deze* openlijke manifestatie der bevolking, tegen die beide hoofden, *in hunne tegenwoordigheid*, bewijst meer dan al het hier voorafgaande, dat de geheele zaak van Simbang een parti pris is geweest, gerigt tegen de particuliere landbouwnijverheid, zoodat dan ook de Resident Arriëns, vóór zijn vertrek uit de Residentie, het navolgende kon verklaren:

„Ik ondergeteekende N. A. F. Arriëns, gewezen Resident van „Pekalongan, als zoodanig overgeplaatst naar Djocjokarta, verklaar „bij deze, uit liefde der waarheid, dat gedurende mijn bestuur „in de Residentie Pekalongan, de heer B. Herderschée, adminis„trateur van het land Simbang, geene zaken of kwestiën, hoege„naamd, noch met de inlandsche hoofden, noch met de inlanders „van het door hem geadministreerd wordend huurland gehad „heeft, zoowel van zijne zijde, dan wel van de zijde der inge„zetenen."

„Simbang, den 25 Junij 1863."
„De Resident voornoemd"
(w. g.) „Arriëns"

terwijl ook, sedert zijn vertrek en onder zijnen opvolger, den heer Boutmy, evemin eenige tusschenkomst van het bestuur is ingeroepen, of noodig geweest, maar integendeel de geheele bevolking weder rustig aan den arbeid is, en alles doet om het gebeurde in vergetelheid te brengen.

Het belangrijkste en meest practische van mijnen arbeid in

deze blijft nu nog over, het is de resumtie van al het voorafgaande, om te komen, tot de conclusie, *wat er nu verder met Simbang gebeuren moet.*

Die resumtie kan gevoegelijk volgender wijze worden zamengevat.

Dat in den aanvang van 1828, onder een ander stelsel van bestuur, zoowel politiek als oeconomisch, en dat berustte op het beginsel van geheele vrijheid van arbeid voor den inlander, Simbang is verhuurd, met het doel, om daar producten voor de Europesche markt te zien teelen, door behulp der Europesche industrie en algeheele aanwending van het eigen kapitaal der ondernemers.

Dat, om dit doel te spoediger te kunnen bereiken, en om den ondernemer een vast punt en eene basis, ter verkrijging van het daarvoor volstrekt noodige werkvolk, te geven, de grenzen van het verhuurde stuk grond, zoodanig zijn gearrondeerd, dat daar binnen vielen eenige reeds bestaande kleine dessa's of gehuchten, (in 1841 nog niet meer dan 168 huisgezinnen met 521 zielen bevattende), en derzelver bebouwde velden, bedragende ongeveer 100 à 150 bouws van de verhuurde 9000 bouws woesten grond, die echter van de huur werden uitgesloten, terwijl, daarentegen volkomen vrijheid werd gegeven, om met die bevolking, en ook met de inwoners van nabij gelegen dessa's buiten den verhuurden grond arbeidscontracten aan te gaan.

Dat echter de spoedig daarop gevolgde invoering, en latere opdrijving van het cultuurstelsel, dat eene geheele omkeering der vroegere regeringsbeginselen en van de oeconomische verhoudingen van den inlander te weeg bragt, aan die bevolking de vrijheid ontnam, haren arbeid aan eenen particulier te verhuren, en dus de huurder van Simbang buiten de mogelijkheid werd gesteld, de noodige arbeidskrachten, voor de ontginning en de exploitatie vereischt, zich te verschaffen; ten gevolge waarvan het doel van die inhuur niet kon worden bereikt, en de zaak kwijnde.

Dat in 1838 de nieuwe huurders, de HH. Wattendorff, Zimmerman en C°. desniettemin de zaak aanvaardden, en geen bedrijfskapitaal spaarden, doch ook zij evenmin mogten slagen, in het verkrijgen van het noodige werkvolk, omdat het cultuurstelsel en de inzigten der ambtenaren en hoofden dit beletten.

Dat daarop in 1841 de huur werd overgedragen aan den heer Herderschée, die voor de reeds aanwezige waarden, en de in gang zijnde zaak, omstreeks 4½ ton gouds betaalde; en de som dus, gedeeltelijk uit zijn eigen vermogen, gedeeltelijk uit dat zijner latere geldschieters, in Simbang immobiliseerde.

Dat echter de bemoeijelijking in het verkrijgen van werkvolk met den dag vermeerderde, en de zaak geheel dreigde te ruïneren, zoodat de heer Herderschée zich met een bezwaarschrift aan het Gouvernement wendde, hetgeen eene verandering in de huurconditiën en de opneming daarin van meer vrijgevige bepalingen, nopens het werkvolk, ten gevolge had, waardoor het mogelijk werd, zich, door het aanleggen van nieuwe kampongs voor boedjangs en werklieden, van elders aangeworven, eene kern van vast werkvolk te verschaffen, dat in deszelfs verhouding tot den huurder onafhankelijk bleef van het cultuur- en heerendienststelsel der Gouvernements-districten; — hoewel de vrijheid, om met het Gouvernementsvolk en met de geënclaveerde dessa's te contracteren, bleef bestaan, waarvan dan ook tevens gebruik werd gemaakt, en geene kosten ontzien, om door het graven van waterleidingen, het ontginnen van velden, kwijtscheldingen van opbrengsten, voorschotten van ploegvee en zaaikoorn en dergelijken, de bevolking dier dessa's tevreden en welvarend te maken, en daarin gelijken tred te houden met de boedjangs en werklieden.

Dat, toen de zaak eenmaal op dien voet, geregeld was, de ontginning van gronden, de opbouw van fabrieken, pakhuizen en woningen, het aanleggen van suikerriet- en koffijtuinen, met vertrouwen werd voortgezet, en nog verder tonnen schats op die wijze in- en aan den grond werden geïmmobiliseerd, zoodat Simbang weldra van eene woeste streek, tot een bloeijend en voortbrengend landschap werd gemaakt (hoewel de netto winsten van den ondernemer zelven, door de toenmalige lage prijzen en den aanzienlijken rentelast van het aangewende kapitaal, luttel waren) en van 1845 tot 1862, dus gedurende 17 jaren, daar nimmer eenige moeijelijkheid met de bevolking, en nog minder met het werkvolk, is ondervonden.

Dat dus, was die toestand ongestoord blijven voortloopen, er

geene reden zou geweest zijn, en ook wel niet zou kunnen gevonden worden, om, met het oog op de sedert gewijzigde regeringsbeginselen, de *verlenging der bestaande huur* niet toe te staan, en speciaal ook niet, om verandering te brengen in de verhouding der bevolking van de 18 geënclaveerde dessa's, tot den huurder van Simbang, die nimmer tot eenige stoornis had aanleiding gegeven, maar die zich integendeel, reeds sedert een menschengeslacht, oeconomisch met de onderneming had vereenzelvigd en daarin grooter voordeel zag, dan in het regtstreeksch bestuur harer hoofden in de Gouvernements-districten, getuige de toename daarvan door vrijwillige verhuizing, tegen den wil en zin der hoofden in.

Dat echter, door de opruijing der bevolking, en het belemmeren, beletten en verbieden, om op Simbang te gaan werken, en de pogingen, om den ondernemer moraliter, en de zaak finantieël, in eene onmogelijke verhouding te brengen, — hoewel die geëindigd zijn met strenge afkeuring en berisping door het Gouvernement, van den Resident waaronder dit had plaats gegrepen, desniettemin groote schade en winstderving aan belanghebbenden is berokkend, en het dus, van zijde van het Gouvernement meer dan billijk moet worden geacht, die belanghebbenden in de gelegenheid te laten, zich daarvan te herstellen.

Dat eene andere handelwijze, hetzij dan al of niet verdedigd op abstracte theoriën, behalve dat het vernietigen van kapitalen, geimmobiliseerd in landbouw of nijverheids-ondernemingen, door welke oorzaak dit ook geschiede, eene oeconomische misdaad is, bedreven tegen de geheele maatschappij, nog bovendien het noodlottig gevolg zou hebben, dat een tal van particulieren, die als crediteuren in den boedel van den heer Herderschée, en bij het behoud der waarden daarvan betrokken zijn, daardoor plotseling sommigen hun opgespaard vermogen geheel, anderen voor een groot deel, zouden verliezen, zonder dat er eene enkele valable practische reden of verschooning voor een dergelijk vandalisme, zou kunnen worden bijgebragt, daar toch, onmiddelijk na het verlaten van Simbang door den Europeschen ondernemer, al het door hem ontgonnen en opgebouwde, zou verwilderen en invallen.

Dat, wel is waar, het Gouvernement, bij de niet verlenging

der huur, dat alles zou kunnen naasten, om het zelf te exploiteren, of weder aan anderen te verhuren, doch dat daaraan, na de gedane toezeggingen bij verschillende besluiten, zelfs in de verte niet mag gedacht worden.

Dat daarom, ingeval het Gouvernement, om welke reden dan ook, niet mogt besluiten tot de *eenvoudige verlenging* der huur, op dezelfde voorwaarden, als bij het contract van 25 Januarij 1845 bepaald, van het geheel, met het doel om het zelf te exploiteren, of dit bij gedeelten door anderen te laten doen, de regtvaardigheid — na al het gebeurde — in de eerste plaats zou medebrengen, dat het dan ook aan boedel Herderschée vergoedde, het in Simbang geïmmobiliseerde kapitaal, vertegenwoordigd door de gekapitaliseerde opbrengsten van padie, suiker en koffij, en de reëele waarde van gebouwen en inventaris op het land aanwezig.

En dat dus de slotsom van al deze overwegingen is: de wenschelijkheid eener *spoedige* beslissing, tot welk alternatief het Gouvernement wil besluiten, waarbij het met de billijkheid overeenkomt, om aan boedel Herderschée de keus te laten, deze aan eene verlenging op het bestaande contract, of aan eenen afstand daarvan, de voorkeur geeft, ingeval men het over den prijs eens kan worden.

(*W. G.*) J. A. Krajenbrink.

Teloekdjambie, Krawang, eiland
Java den 1 September 1865.

Bijlage A.

HUUR-CONTRACT VAN SIMBANG.

In Naam des Konings!

No. 5.

Op heden zaturdag den vijf en twintigsten Januarij dezes jaars Een duizend Acht honderd vijf en veertig,

Compareerde voor mij Jacquis Joan Muijsken, secretaris der residentie Pekalongan en als zoodanig uitoefenende het notaris ambt, in presentie der na te noemen getuigen

De Weledel Gestrenge Heer Martinus Hendricus Halewijn, Ridder der orde van den Nederlandschen Leeuw, Resident van Pekalongan en te Pekalongan woonachtig, handelende in deze namens en van wege het Gouvernement van Nederlandsch Indië, ter eenre,

en

De Heer Johannes Eliza Herderschée, particulier, huurder van het tot de Residentie Pekalongan behoorende land Simbang, gelegen in het Regentschap Batang, wonende ter hoofdplaats Pekalongan, ter andere zijde, beide mij waarnemend Notaris bekend en ook den getuigen.

Hebbende eerstgenoemde Heer Comparant mij waarnemend Notaris vertoond, eene aan Zijn Edel Gestrenge, als Resident van Pekalongan, gerigte missive, van den Directeur over de Cultures, de dato acht en twintigsten September achttien honderd vier en veertig, numero drie duizend drie honderd zeven twintig, houdende mededeeling dat het concept, voor de aan te gane nieuwe overeenkomst voor de huur van het land Simbang bij het na te melden Gouvernements besluit goedgekeurd is, luidende woordelijk als volgt:

Buitenzorg den 28 September 1844.

Bij besluit van den 19 dezer n°. 8, behoudens eene verandering

van art. 4, goedgekeurd zijnde het concept voor de met den Heer J. E. Herderschée aan te gane overeenkomst wegens de huur van het land Simbang, in de Residentie onder Uw beheer, zoo heb ik, onder toezending van gemeld Concept, de eer U Ed. Gestr. te verzoeken om, dienovereenkomstig met weglating bij art. 4 der woorden »wordende aan denzelven tot dat einde de beschikking gelaten over enz.", waarvoor moet worden gesteld »wordende tot dat einde van Gouver- »nements kultures vrij gelaten de bevolking der reeds op het land »bestaande Dessa's en die welke enz.", een notarieel contract met genoemden Heer te sluiten, waarvan vijf Grossen opgemaakt en door intermediair van deze Directie, ter goedkeuring aan het Gouvernement moeten worden ingezonden.

De Directeur over de Kultures,
(w. g.) Baud.

Verklarende dientengevolge dat de Comparanten alsnu, zoo te zamen als ieder afzonderlijk, en wel de eerstgenoemde Heer Comparant voor en van wege het Nederlandsch Indisch Gouvernement als Contractant ter eenre, en den laatst genoemde ter andere zijde bij deze, de daarbij bedoelde overeenkomst voor den afstand en huur van het perceel woeste gronden, gelegen in het district Soebah, regentschap Batang, residentie Pekalongan, bekend onder den naam van Simbang te sluiten, en wel zoodanig als bij de deswege bestaande en door genoemde Heeren Comparanten op den een-en-twintigsten Mei achttien honderd vier en veertig geteekende, en bij Gouvernementsbesluit de dato negentien September achttien honderd vier en veertig Numero acht, goedgekeurde nieuw ontworpen concept overeenkomst, voor bedoeld perceel Simbang is omschreven, en thans begrepen te moeten worden te zijn, van den volgenden woordelijken inhoud:

Art. Een.

Het Gouvernement verhuurt op nieuw aan den Heer *Johannes Eliza Herderschée*, Contractant ter andere zijde, voor den tijd van *vijf en twintig* jaren, gerekend in te gaan met den *Eersten Januarij achttien honderd vier en veertig* en eindigende met den *laatsten December achttien honderd acht en zestig*, de nader te beschrijven gedeeltelijk reeds ontgonnen en nog woeste landen van *Simbang*, gelegen in het district *Soebah*, regentschap *Batang*, residentie *Pekalongan.*

Art. Twee.

De gronden bij deze verhuurd, zullen bevat zijn, binnen de navolgende grensscheidingen, als: van de monding van het riviertje *Djeragan* in zee, langs die rivier, zuidwaarts tot aan de *Doekoe* van den dessa *Toelies*, van daar langs den westkant van den dessa *Kadieran* tot aan eenen grooten randoeboom, staande aan den noord

oost kant van het bosch *Batieombo*, vervolgens zuidwaarts tot aan het bosch *Simpar*, alsdan oostwaarts langs den zuidkant van een djattie bosch aan den noordkant van den weg van *Simbang* naar *Bandar* en verder in diezelfde rigting langs den noordkant van den dessa *Mangies* tot aan eenen grooten waringinboom, staande aan den noordkant van den dessa *Jelosektie*, in dezelfde lijn volgende tot aan de rivier *Warahbo*, van daar langs die rivier noordwaarts tot aan derzelver uitwatering in de rivier *Simbang* en verder deze rivier langs tot aan derzelver monding in zee, vervolgens van dat punt langs den zeekant westwaarts tot aan den mond van het riviertje *Djeragan* overeenkomstig de daarvan bestaande kaart, berustende ten kantore van den Resident van *Pekalongan*.

Art. Drie.

De contractant ter andere zijde verbindt zich die landen voornamelijk te kultiveeren met gewilde producten voor de Europesche markt, daarvan jaarlijks aan den Resident opgave aan te bieden, en verder alle opgaven te beantwoorden welke te dien aanzien van hem mogten gevraagd worden

Art. Vier.

De contractant ter andere zijde zal het benoodigde werkvolk voor de ontginning der woeste gronden, het graven van de waterleidingen, het kultiveren en onderhouden der reeds ontgonnen velden of tuinen en voor alle andere werkzaamheden, door vrijwillige overeenkomst, zonder bemoeijenis van het plaatselijk bestuur moeten inhuren; wordende tot dat einde van 's Gouvernements kultures vrijgelaten de bevolking der reeds op het land bestaande dessa's, gehuchten en die, welke derzelver rijstvelden steeds binnen de limieten van het land gehad hebben, te weten;

Eerste. De dessa Djoeragan met de Doekoe Bakallan.
Tweede. De dessa Pessawahgan.
Derde. De dessa Toelies met de doekoe siesarie.
Vierde. De dessa Kadiman met de doekoe wringin anom.
Vijfde. De dessa Gintoeng.
Zesde. De dessa Batie ombo.
Zevende. De dessa Wonosegoro met de doekoe Tjanang bener, Kandansarie, Medjan kloentoeng en Kanjaran.
Achtste. De dessa Padoerekso kidoel.
Negende. De dessa Kalieboijo.
Tiende. De dessa Kedonglangar.
Elfde. De dessa Mangis.
Twaalfde. De dessa Djolosektie.
Dertiende. De dessa Keboemen met de doekos Sieberoek en Tjeloewoek.
Veertiende. De dessa Poedji met de doekoe Segaijoong.

Vijftiende. De dessa Djingering.
Zestiende. De dessa Simbang.
Zeventiende. De dessa Soemoor en
Achttiende. Karang gening.

Bovendien wordt aan denzelven nog vrijgelaten, om ook met andere dessa's dan de hierboven genoemde, overeenkomsten voor de levering van werkvolk aan te gaan mits dezelve niet in de Gouvernements kultures deelen en de ten dien einde te sluiten contracten aan de goedkeuring van den Resident onderworpen worden.

Art. Vijf.

De contractant ter andere zijde neemt aan, om jaarlijksch vóór ultimo December, in 's lands kas te Pekalongan te betalen, de verschuldigde landrenten der bij het voorgaande artikel gespecificeerde dessa's; wordende die belasting landrenten voor den geheelen tijd van duur van het contract vastgesteld op *f* 3700.— Drie duizend zeven honderd gulden koper, ieder jaar te voldoen.

Art. Zes.

De contractant ter andere zijde neemt wijders aan, jaarlijks voor ultimo December in 's lands kas te Pekalongan te betalen den hier onder bekend te stellen huurschat voor de afgestane gronden, te weten: over de jaren 1844, 1845, en 1846 vijf duizend gulden koper 's jaars, waarna die op nieuw zal worden geregeld telkens voor vijf jaren naar eene vaste som, te stellen op een tiende gedeelte der bruto opbrengsten.

Art. Zeven.

Al de producten, geschikt voor de Europesche markten, van de gronden genaamd Simbang te verkrijgen, zullen door of van wege den contractant ter andere zijde kunnen worden afgevoerd van Soemoor, van Batang of wel van de hoofdplaats Pekalongan en wijders over zee naar Batavia, Samarang of Soerabaija, zijnde deze vervoer onderworpen aan de bestaande of nog te maken bepalingen op den vervoer van producten voor den Europeschen marktprijs.

Art. Acht.

De contractant ter andere zijde, zal zich zorgvuldig moeten onthouden van de opkooping of toeëigening op eenige wijze, van koffij van de inlandsche bevolking, welke ingevolge de bestaande of nader daar te stellen bepalingen aan het Gouvernement moet worden geleverd, vanwaar ook zoodanige koffij afkomstig mogt wezen; zullende ingeval het Gouvernement onverhoopt, ten gevolge van door hetzelve gedaan onderzoek, de overtuiging mogt bekomen dat de contractant ter andere zijde zich regtstreeks of door tusschenkomst van andere personen, aan zoodanige wederregtelijke handeling schuldig heeft gemaakt hetzelve de bevoegdheid hebben om zonder regterlijke uitspraak

of arbitrage het tegenwoordig contract als vervallen te beschouwen, onverminderd de toepassing op den contractant ter andere zijde, van de poenaliteiten en straffen op zoodanige handeling gesteld of nog te stellen.

Art. Negen.

De bevoegdheid tot eene vernietiging van het tegenwoordig contract zonder regterlijke uitspraak of arbitrage behoudt het Gouvernement zich voor, ingeval de contractant ter andere zijde, meer dan een jaar nalatig mogt blijven in de betaling van den huurschat en de belasting, door hem, ingevolge het bepaalde bij het vijfde en zesde artikel of, dienovereenkomstig nader te regelen termijnen, verschuldigd.

Art. Tien.

Het Gouvernement behoudt aan zich uitsluitend het regt om belastingen te doen heffen op alle Bazaars en waroengs, welke zich op de verhuurde landen bevinden of daarop in den vervolge zouden opgerigt kunnen worden, hetwelk in gelijker voege van toepassing is, omtrent alle verpachte landsmiddelen.

Art. Elf.

Het Gouvernement behoudt zich voor het uitsluitend regt om te beschikken over het Jatiehout op de verhuurde landen groeijende, zullende echter de contractant ter andere zijde voor den opbouw, het onderhoud van fabrieken, woongebouwen en pakhuizen op deze verhuurde gronden gelegen of daar te stellen, op aanvrage aan den Resident en ter zijner beöordeeling het noodige Jatiehout doen kappen.

De contractant ter andere zijde mag wijders geene bruikbare Jatieboomen doen uitroeijen onder voorwendsel van den grond te ontginnen tenzij zulks geschiede met overeenstemming van den Resident.

Art. Twaalf.

Van de thans aanwezige sawa-, tuin- of kamponggronden, behoorende aan de op de verhuurde landen aanwezige dessa's en dessa's volkeren, ingevolge artikel vier, en van alle verdere ontginning van gronden door die bevolking te bewerkstelligen voor eigen voordeel, zoomede van gelijksoortige nieuw aan te leggen kampongs of dessa's en ontginningen, zal de contractant ter andere zijde het regt hebben de belasting te heffen in voege als in deze Residentie gebruikelijk is en welke belasting van geenen anderen aard mag zijn dan die bij het Gouvernement aangenomen of nog aan te nemen en welke niet mag overschrijden het maximum door het Gouvernement elders in deze Residentie geheven wordende.

Art. Dertien.

Het wordt den contractant ter andere zijde toegestaan om uit de op voorschreven in huur afgestane landen loopende rivieren zoodanige waterleidingen te graven als hij zal goedvinden, mits zich onder toe-

zigt van den Resident met de bevolking verstaande, ten einde voor de thans bestaande Sawa's zoowel op als buiten het verhuurde land, genoegzaam water overblijve.

Art. Veertien.

Het Gouvernement behoudt zich voor om op de verhuurde landen, zonder eenige recognitie in geld of in natura, ten behoeve van den contractant ter andere zijde, te mogen doen kappen of snijden zoogenaamd wild hout bestemd voor huiselijk gebruik, praauwaanmaak of brandstof, alang alang, bamboes, rotting en dergelijke voortbrengselen der wilde natuur, hetzij voor eigen rekening of ten behoeve der op- of ingezetenen in de nabijheid van het gehuurde land, in een woord, door alle zoodanigen die daartoe thans het stilzwijgend regt bezitten, zullende zoodanige kapping of snijding, zooveel mogelijk in overeenstemming met de belangen van den contractant ter andere zijde moeten gevolg hebben, ter beslissende beoordeeling van den Resident.

Ook zal het aan ieder onverlet zijn om op voorschreven landen kalk en kolen te branden, te jagen en te visschen, in een woord, al zoodanig beroep uit te oefenen hetwelk geen hinder toebrengt aan de ontginningen en ontginde gronden, mede ter beoordeeling en beslissing van den Resident.

Art. Vijftien.

De contractant ten andere zijde kan een geschikt inlander aan den Resident voorstellen, om door dezen, indien daartegen geene bedenkingen bestaan, te worden aangesteld als hoofd over het gehuurde land.

Zoodanig hoofd blijft nogtans ondergeschikt aan den Demang van het Distrikt, in alles wat tot policie en andere publieke diensten betrekking heeft.

Art. Zestien.

De bevolking op het verhuurde land gevestigd of zich nader daarop te vestigen blijft gelijk gesteld aan de algemeene bevolking voor het verrigten van heerendiensten, voor aanleg en onderhoud van bruggen, wegen en wachthuizen aan die wegen en bij de Dessa's en het bewaken of bezetten derzelve.

Art. Zeventien.

Bij overlijden van den contractant ter andere zijde, zullen de regten en verpligtingen, uit deze overeenkomst voortvloeijende, overgaan op zijne erven of regtverkrijgenden.

De contractant ter andere zijde noch zijne erven of regtverkrijgenden, zijn niet bevoegd of geregtigd de onderneming waarover dit contract is aangegaan op anderen geheel of gedeeltelijk te doen overgaan, zonder daartoe verkregen toestemming van het Gouvernement.

Geene agenten, gemagtigden of administrateurs mogen door den

contractant ter andere zijde op het land geplaatst worden dan na dat met de zoodanig aan te stellen persoon of personen, door het Gouvernement genoegen zal zijn genomen. In tegenstrijd hiervan gehandeld wordende, behoudt het Gouvernement zich voor, om het tegenwoordige contract te kunnen naasten, dat is: zich zelven in het volle bezit daarvan te stellen of hetzelve te niet te doen, tegen schadeloosstelling en regeling der voldoening daarvan, zoo als bij het hier achtervolgende artikel twee en twintig is omschreven.

Art. Achttien.

In geval van mishandeling der bevolking of van het werkvolk of andere onaangenaamheden van eenig belang door den contractant ter andere zijde deszelfs zaakgelastigden, opzieners, mandoors of andere ondergeschikten gepleegd, zal behalve de regterlijke vervolging aan den contractant ter andere zijde en aan de hiervoren bedoelde personen, door den Resident het verblijf op of bij de gehuurde gronden ontzegd en de hoofdplaats der residentie als verblijf kunnen aangewezen worden, tot daaromtrent eene beslissing door het Gouvernement zal genomen zijn.

Voordat de contractant ter andere zijde of deszelfs zaakgelastigde in zoodanig geval het land verlaat, zal onverwijld order moeten gesteld worden op den voortgang der werkzaamheden en het bewaken der eigendommen, hetzij door het tijdelijk aanwijzen van iemand dan wel door dit op te dragen aan een of meer vertrouwde mandoors tot zoolang daarin meer naar behooren zal zijn voorzien; alzoo ook in bovenbedoeld geval op den contractant ter andere steeds dezelfde verpligtingen blijven berusten, waartoe hij zich bij dit contract verbonden heeft.

Art. Negentien.

De contractant ter andere zijde zal hetzij bij de vervallen verklaring van het tegenwoordig contract ten gevolge van het bepaalde bij het achtste artikel hierboven, of bij de eindiging van hetzelve geene aanplantingen mogen vernietigen of beschadigen op verbeurte eener boete van tien duizend gulden, des noods door gewone regtsmiddelen op hem te verhalen.

Art. Twintig.

Indien het Gouvernement na het eindigen van het tegenwoordig contract, niet genegen mogt zijn hetzelve te verlengen, zullen de op het tijdstip van ommekomst van den overeengekomen tijd van huur, op den in dezen bedoelden grond aanwezige aanplantingen, in vollen eigendom overgaan op het Gouvernement, zonder dat de contractant ter andere zijde daarvoor eenige betaling of schadevergoeding zal kunnen vorderen.

De aanwezige gebouwen, opstallen en inventaris, zullen alsdan door

het gouvernement desverkiezende geheel of gedeeltelijk tegen billijke schatting kunnen worden overgenomen, en wanneer daartoe niet wordt overgegaan, zal het den contractant ter andere zijde vrijstaan daarover te beschikken, mits dezelve binnen eenen in billijkheid te bepalen tijd, worden weggeruimd.

Art. Een en twintig.

Alle verschillen welke omtrent de toepassing en uitvoering der tegenwoordige overeenkomst mogten ontstaan, met uitzondering van die punten, welke zich het Gouvernement bij deze overeenkomst uitdrukkelijk voorbehouden heeft of waarin door den duidelijken letter van het contract is voorzien, zullen onderworpen worden aan de uitspraak van twee arbiters, van wederzijde een te benoemen, die zich des noodig, eenen super arbiter zullen kunnen kiezen.

Art. Twee en twintig.

Het Gouvernement behoudt zich voor het regt om, uithoofde van dringende omstandigheden van staatkundigen aard, zich ten allen tijde en zelfs dadelijk in het bezit der verhuurde gronden te stellen, zonder eenige verpligting om de daartoe leidende redenen te moeten openbaren.

In zoodanig geval zullen pogingen aangewend worden, om het bedrag der verschuldigde schadeloosstellingen en de regeling der voldoening daarvan, bij onderlinge overeenkomst te doen plaats hebben. Bij verschil echter dienaangaande, zal zulks veertien dagen nadat hetzelve gerezen is, ter beslissing opgedragen worden aan de arbitrale uitspraak van zes personen, drie van weerszijden te benoemen, met bevoegdheid om zich eenen zevenden als super arbiter, bij staking of verdeeldheid der stemmen, toe te voegen, en onder de verpligting, om van de arbitrale uitspraak, binnen eene maand na de toevoeging te doen blijken.

Van deze arbitrale uitspraak en van de in het voorgaande artikel bedoelde zal in hooger beroep kunnen gekomen worden bij het Hoog Geregtshof van Nederlandsch Indië.

Art. Drie en twintig.

De contractant ter andere zijde, in welk geval ook, in gebreke blijvende om binnen veertien dagen, na dat de Resident van Pekalongan hem schriftelijk daartoe zal hebben aangezocht een arbiter te stellen, zoodanig dat de zaak geregeld kan voortgaan zal door den raad van Justitie te Samarang op verzoek van den Resident worden overgegaan, om eenen arbiter voor den contractant ter andere zijde te benoemen, die gehouden zal zijn zich aan de uitspraak van de aldus benoemde arbiters te onderwerpen, even als hadde hij de benoeming zelf gedaan.

Art. Vier en twintig.

Voor de behoorlijke nakoming van al het in dit contract voorkomende, stelt de contractant ter andere aansprakelijk deszelfs persoon en goederen in het algemeen en speciaal de op het verhuurde land reeds opgerigte en nog op te rigten woonhuizen, fabrieken, pakhuizen en opstallen met derzelver inventaris, welke bij deze speciaal door hem aan het Gouvernement verbonden worden tot waarborg voor de nakoming van dit contract, allen, geene uitgezonderd als naar regten.

Art. Vijf en twintig.

Door dit op nieuw aangegaan contract komen te vervallen alle bestaande overeenkomsten wegens de in deze bedoelde verhuurde gronden, en daaronder ook die voor den aanplant van suikerriet, goedgekeurd bij besluit de dato zestienden Maart Achttien honderd acht en dertig numero Twee.

Art. Zes en twintig.

Onder afstand van de regtsweldaden van uitwinning en schuldsplitsing, stellen zich de Heeren Willem Rueb en Willem van Ommeren, kooplieden te Batavia woonachtig, als zelfs schuldige debiteuren en solidum voor alle betalingen aan het Gouvernement alsmede voor de prestatie der uit dit contract voortvloeijende feiten.

Aldus overeengekomen te Pekalongan den Een en twintigsten Mei Achttien honderd vier en veertig.

(lager stond) De Resident
(was geteekend) LAUNY.
De huurder (was geteekend)
J. E. HERDERSCHÉE.
De borgen (was geteekend)
W. RUEB en W. VAN OMMEREN.

Behoort bij besluit van den Vice-President van den Raad, waarnemenden Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indië van den 19 September 1844 no 8.

Mij bekend:
De Adjunct-Secretaris van het
Gouvernement
(was geteekend) F. C. ROSE.

Verklarende de contractant ter andere zijde, in voldoening aan de voorschreven voorwaarden goedgekeurd bij het in den hoofde dezes vermeld Gouvernements besluit de dato negentienden September Achttien honderd vier en veertig Numero Acht bij deze aan te nemen alle lasten en verpligtingen alsmede alle regten en aanspraken bij dit nieuwe notariëel contract aan hem opgelegd en op hem rustende, zich dien ten gevolge aansprakelijk stellende voor de verdere stipte nakoming van hetzelve van zijne zijde, zoowel voor de behoorlijke vol-

doening van alle geldelijke schattingen en boeten ingeval van overtreding als andersints, welke ten behoeve van het Gouvernement op hem contractant ter andere zijde, ten gevolge der bedoelde onderneming, zijn komen te rusten.

Ter nakoming van al hetgeen voorschreven staat verbindt de contractant ter andere zijde zijn persoon en generaallijk al zijne goederen zoo tegenwoordige als toekomstige, stellende dezelve ten bedwang van alle regten en 's Heeren regteren en speciaal daaronder begrepen de, ingevolge artikel vier en twintig van dit nieuw contract reeds opgerigte en aanwezige of nog door hem contractant op te rigten woonhuizen, fabrieken, pakhuizen en opstallen met derzelver inventaris, geene van dien uitgezonderd, tot waarborg voor de nakoming van dit contract.

Verklarende de heer contractant ter eenre, in zijne voorschreven kwaliteit, in afwachting van de definitive goedkeuring van het Gouvernement, alsnu in de bovenstaande voorwaarden genoegen te nemen en mitsdien genoemden contractant ter andere zijde, als contractant jegens het Gouvernement aan te nemen voor de geheele verdere uitvoering over en weder van dit contract.

En zijn hiervan opgemaakt vijf grossen, ieder geschreven op een zegel van een halven gulden om daarvan na daarop 's Gouvernements goedkeuring te hebben ontvangen het noodige gebruik te maken.

Aldus gepasseerd zonder eenig renvooi, doorhaling of apostil ten kantore van den Resident van en ter residentie Pekalongan, datum utsupra ter presentie van Johannes Westhoff eerste klerk en Adrianus Anthonijsz, klerk, beide op het bureau van den Resident van Pekalongan en alhier woonachtig als getuigen ten deze verzocht zijnde en geassisteerd hebbende.

Deze acte is behoorlijk aan de heeren comparanten voorgelezen.

De minute dezes is behoorlijk geteekend door de heeren comparanten, door mij waarnemend Notaris en door de getuigen en geschreven op een zegel van eene gulden.

Zullende van deze grosse, na daarop Gouvernements goedkeuring te hebben ontvangen, het noodige gebruik worden gemaakt.

Quod Attestor

(w. g.) J. J. MUIJSKEN.

Goedgekeurd bij besluit van den Vice-President van den Raad Wd. Gouverneur-Generaal van Nederlandsch Indie, den 3 Mei 1845 no. 13.

Mij bekend,

De adjunct Secretaris van het Gouvernement

(w. g.) F. C. ROSE.

Bijlage B.

MEMORIE VAN J. E. HERDERSCHÉE,

BETREFFENDE

DE ZAKEN TE SIMBANG,

Nadat in den jare 1843, bij rekwest dd. 17 Januarij, door mij eene uitvoerige memorie aan het Gouvernement was aangeboden, betreffende de toenmalige ondervondene moeijelijkheden met de onderneming van woeste gronden, genaamd *Simbang,* werd, na gedaan onderzoek der door mij aangehaalde feiten, die als *waarheid* werden erkend, en na wederzijdsche onderhandelingen, de sluiting van een *nieuw* contract voorgesteld, hetwelk daarop werd aangegaan voor den duur van *vijf en twintig* jaren.

Door dit contract was het huurland *Simbang* in een beteren toestand gekomen dan voorheen, toen het een tweeslagtige toestand was; er was Gouvernements- en vrije kultuur naast elkander, op *hetzelfde land,* en het eene werkte het andere tegen, terwijl de gedurige inmenging en bemoeijenis van het bestuur aanleiding gaf tot allerlei vermoeijelijkingen, zoo als door mij bij die memorie is betoogd geworden.

In den aanvang van dezen overgang, had ik eenigzins te worstelen met tegenwerking van de zijde van den destijdigen Regent van *Batang*, later ontslagen en thans te *Cheribon* woonachtig, die eensdeels haren oorsprong had, omdat ik in de onaangename verpligting was geweest, verscheidene zaken in mijne bedoelde memorie te behandelen, waarin die Regent betrokken was, en die hem waarschijnlijk niet vreemd waren gebleven; anderdeels, omdat vóór de aanhechting der Gouvernements suikerrietplantende dessa's tot *Simbang*, in eenige daarvan, verboden heffingen door dien Regent waren gedaan, van de

helft van het padie-gewas, welke, na overgang dier dessa's tot *Simbang*, nu van zelfs moesten ophouden, vermits de belasting dier velden toen aan mij *in natura* werd opgebragt, en waaromtrent ik de herhaalde voorstellen tot bestendiging daarvan, door den Regent aan mij gedaan, gedurig van de hand wees, als willende die praktijken niet in de hand werken.

De destijdige Resident HALEWIJN was een speciale vriend van wijlen den Pangeran van *Batang*, den vader van den door mij hierboven bedoelden Regent, waarmede die Resident den Javaschen oorlog had bijgewoond, en had dus eene zekere voorliefde voor diens zoon, den toenmaligen Regent van *Batang;* daardoor werd mijn standpunt tegenover den Resident des te moeijelijker, omdat de Resident HALEWIJN aan de moeijelijkheden, waarin bedoelde Regent mij telkens trachtte te wikkelen in den aanvang geen geloof wilde slaan.

Dit gaf aanleiding tot eenige officieele correspondentie, waaruit echter, nadat de Resident overtuigd werd van de waarheid mijner gedane mededeelingen, later eene voortdurende aangename verhouding in den goeden gang der zaken te *Simbang* werd geboren, en mogt ik mij daarna, ook nog gedurende 14 jaren, onder de zich opgevolgd hebbende Residenten, van 1845 tot en met 1858 steeds verheugen in eenen ongestoorden loop der zaken te *Simbang*, niet alléén, maar ook dat, gedurende dat tijdvak, die onderneming in welvaart, en de toename van volk, met reuzenschreden voorwaarts ging.

Het is algemeen bekend, dat ik met nu wijlen den Resident SCHIFF (laatstelijk Directeur der Kultures), nadat ZEdG. reeds geruimen tijd Resident van *Pekalongan* was, in onmin ben geraakt, doch zulks had hoegenaamd geene betrekking tot zaken *Simbang* betreffende, welke, hetzij tot eere zijner nagedachtenis gezegd, daarin ook hoegenaamd niet werden gemengd.

Die onaangenaamheden hadden haren oorsprong uit een verkeerd begrip van de zijde van wijlen genoemden Resident in de zaken van het suiker-contract van *Seragie*, waarvan ik destijds geldschieter, en daardoor belanghebbende was, en tevens de beheerder der zaken.

Lange jaren nadat wijlen genoemden Resident reeds Directeur der Kultures was, is dit misverstand opgehelderd, en is daarop eene van zijne zijde aangezochte verzoening gevolgd.

Ik resumeer alzoo, dat ik, met uitzondering van de zoo even vermelde gevallen, met *al* de heeren Residenten van *Pekalongan*, 7 in getal — van 1842 tot en met 1858 toe, nimmer eenige onaangenaamheden heb gehad, en ik de eer en het genoegen heb mogen genieten, met al die Heeren (behalve den heer SCHIFF) steeds op vriendschappelijken voet om te gaan.

Ik heb het noodig geacht, hierover eenigzins uit te wijden, omdat

de tegenwoordige Resident van *Pekalongan*, de Heer NETSCHER, en zijne correspondentie met het Gouvernement, mij van het tegendeel heeft beschuldigd, en gezegd, dat de bewijzen in het archief aanwezig waren, dat ik een kwelgeest ben, en steeds onaangenaamheden met het bestuur heb gehad, doch waarvan ZEdG. *geen enkel* bewijs heeft overgelegd, vermoedelijk omdat ZEdG. daarnaar te vergeefs zoude zoeken, en dien verloren tijd beter aan eene meer met de waarheid overeenkomende zaak zoude kunnen besteden.

De Resident NETSCHER is zelfs zoo ver gegaan, van aan *mij* het ontslag van een der Residenten van *Pekalongan* te willen wijten, terwijl het mij niet bekend is, dat een der heeren Residenten onder welke ik de eer en het genoegen heb gehad mijne onderneming te beheeren, ontslagen zoude zijn.

Deze Heeren waren:

De Resident DOORNIK
idem LAUNY
idem HALEWIJN
idem SCHIFF
idem VAN DER EB
idem VAN DER POEL
idem NIEUWENHUIJZEN

die allen naar elders zijn verplaatst — met verlof gegaan — of overleden zijn — en zoude voorzeker het Gouvernement niet, *om mijnentwille* maar wel, om redenen ter zijner beoordeeling een Resident ontslaan, zoodat ik daarvan nimmer *oorzaak* zoude kunnen zijn.

Na dit vooraf te hebben laten gaan, wensch ik dan ook over het tijdperk van 1844 tot 1858 heen te stappen, alleen daarover zeggende, dat ik gedurende al dien tijd, met *al* de besturen, mijne onderneming op eene aangename wijze heb mogen beheeren, en er nimmer eenige moeijelijkheden zijn ontstaan, noch klagten, van welken aard ook, onder be bevolking zijn gerezen, terwijl mijne onderneming, ten gevolge van aangebragte verbeteringen en toenemende vermeerdering van volk, in die jaren tot vooruitgang begon te geraken, en de toekomst zich meer bemoedigend voordeed.

Mogten ook mijne wenschen niet in alle opzigten vervuld zijn geworden, door omstandigheden van moussons afhandelijk, van den anderen kant, mogt ik het aangename ondervinden, dat van de zijde van het bestuur, geene directe inmenging, en zucht tot bemoeijenis met alles, plaats vond, zoodat alles geleidelijk en zonder de minste onaangenaamheden in zijn werk ging, en een ieder tevreden en welgemoed was.

Deze toestand had ik het genoegen te zien voortduren, tot eenigen tijd nadat de tegenwoordige Resident van *Pekalongan*, de heer F. H.

J. NETSCHER, ter vervanging van den destijds naar *Solo* overgeplaatsten Resident NIEUWENHUIJZEN, was benoemd.

Toen de Resident NETSCHER het bestuur alhier aanvaardde, bevond ik mij te *Batavia;* eenigen tijd daarna kwam ik te *Pekalongan*, en moest, na weinige dagen verblijf, weder naar *Solo*, voor zaken mijne aldaar gelegen landen *Tjepper* en *Gemampier* betreffende, vertrekken; dit was den 17 April 1859, alwaar ik toen tot en met den 10 November verbleef — ik was dus cc. 7 maanden absent geweest.

Gedurende den korten tijd van mijn verblijf te *Pekalongan*, had ik nog geene gelegenheid gehad, met genoemden Resident in naauwe kennis te geraken, doch niettegenstaande dien, schroomde ZEdG. niet, toen ik des daags voor mijn vertrek naar *Solo*, des morgens bij ZEdG. kwam, om van mijn vertrek mededeeling te doen, zich, in tegenwoordigheid van den inspecteur CANNEMAN, sprekende over de zaken te *Pekalongan* in het algemeen, op eene allerongunstigste wijze tegen mij uit te laten over den Regent van *Batang*, tevens zeggende: »dat »hij, Resident, hem dat wel zoude afleeren en klein zoude krijgen" enz.

Daar ik niet met de zaken bekend was, zoo bewaarde ik het stilzwijgen, bij mij zelven evenwel de opmerking makende, dat *ik* mij in zaken tusschen den Regent en den Resident bestaande, niet konde noch vermogt te mengen.

In den aanvang van het jaar 1859 had ik mij over niets te beklagen, ik was niet op de plaats, en mijn broeder, de administrateur van *Simbang*, kwam bijna nooit op de hoofdplaats, zoodat er geene andere zaken, *Simbang* aangaande, verhandeld werden, dan dat de administrateur een paar malen de hulp van den Resident had ingeroepen, wegens het slechte opkomen van het contractsvolk, uit het district *Bandarsedaijoe*, hetwelk nog eenen grooten achterstand had aan te zuiveren, wegens plaats gehad hebbende wanleveringen, die waren ontstaan uit een bevolen aanplant van tweede gewassen, waartoe ZEdG. zijne medewerking beloofde, en den administrateur tevens overwees aan den Regent van *Batang*, welke daarop de noodige order op die zaak stelde, en er weder eene aflevering van wanbetaling plaats vond.

Ik ontving daarover eene missive dd. 26 Januarij 1859 no. 110 (Bijlage La. A) 1), waarop niet door mij is geantwoord, omdat ik te *Batavia* was, en het onderwerp reeds behandeld was bij mijn schrijven aan den Resident van *Pekalongan* dd. 21 Junij 1858 (Bijlage La. B), in antwoord op de missive van den Resident dd. 8..... 1858 no. 546

1) Daar de in deze memorie aangehaalde Bijlagen zeer wijdloopig zijn, en op zich zelve reeds een 500 tal bladzijden beslaan, zijn deze achterwege gelaten. Allen bevinden zich echter onder bewaring van de Commissie van Liquidatie.

(Bijlage L^a. C); na die tijd scheen er geene medewerking meer in die zaak te bestaan.

In de maand Julij 1859, was door de mantrie van policie te *Simbang*, als volgens vroeger gebruik, aan den Regent voorgesteld, de uitreiking van eenige piagems als loerah's van de dessa's, die tot dusverre slechts een bekkel hadden; deze zaak heb ik breedvoerig behandeld bij mijne nota (Bijlage n°. 29), handelende over het benoemen of kiezen van loerah's, en kan daaruit de ongenegenheid van den Resident blijken, om aan dat, van vroeger af aan bestaand hebbend gebruik, gevolg te geven; hierover hebben echter geene onaangenaamheden plaats gehad, omdat die zaak geheel afhankelijk bleef van den *wil* van den Resident.

Op den 15 October 1859, werd er door den Resident eene commissie gezonden, buiten weten van den huurder om, bestaande uit den Regent van *Batang*, vergezeld van zijnen particulieren secretaris J. MEIJER, met het doel om de te *Simbang* gevestigde Chinezen op te nemen, die door mij in dienst waren genomen, voor de ontginning van gronden, onder zekere voorwaarden, met voorkennis van de vroegere besturen.

Wat daar is onderzocht moeten worden, is mij onbekend gebleven, maar zooveel is zeker, dat de Regent van Batang zelf, over deze wijze van handelen van den Resident weinig gesticht scheen, want hij liet door de mantrie van policie, die hem vergezelde, aan den administrateur zeggen, dat hij niet uit eigen wil, maar op ontvangen bevel, daar was gekomen.

Het was inmiddels aan den administrateur bekend geworden, dat hier en daar geheime onderzoekingen of ondervragingen werden gedaan, naar belastingen die geheven werden van Sawa-gogo- en djagong-velden, en andere zaken.

Korten tijd daarna, kwam de Regent van *Batang*, op zekeren dag den administrateur aan de fabriek een bezoek brengen, bij welke gelegenheid hij hem zijne bevreemding betuigde, over de zonderlinge houding welke deze Resident in de zaken van *Simbang* aannam en volgde, den administrateur vragende, of hij dit alles accepteerde — terwijl hij tevens raad vroeg, hoedanig in zijne eigene zaken te moeten handelen, vermits hij ook op eenen onaangenamen voet met den Resident stond, en zich daarover zeer verontrustte, daar er al velen van zijne familie hun ontslag hadden bekomen.

Een en ander is meer breedvoerig beschreven op pag. 1 tot 5 van de Bijlage n°. 31 hierbij gevoegd, behelzende verschillende aanteekeningen door den administrateur van *Simbang* gehouden.

Van November tot December 1859 hadden er verder allerlei onderzoekingen plaats, altijd met voorbijgang of achter den huurder om,

onder anderen of er *Gambier* te *Simbang* werd geplant — hoedanig de padie- en djagoong-belasting geschiedde enz.

De contracts dessa's, buiten *Simbang* gelegen, in het district *Bandarsedaijoe*, werden over allerlei punten, en wegens hunne betaling ondervraagd, zoowel door den controleur als door den Resident zelven, bij gelegenheid van den aanslag. — De controleur stelde hun voor, om bij de koffijcultuur over te gaan, waarvoor zij echter bedankten; al deze geheime onderzoekingen bragten als van zelven de ambtenaren en de inlandsche hoofden op het denkbeeld, dat de Resident den huurder niet genegen was, en bragt dit *vele* moeijelijkheden te weeg; terwijl de invloed daarvan op den onderzoeker werd overgeplant, die, om den Resident te believen, zich almede niet op een onpartijdig standpunt durfde stellen, terwijl de strijd, welke destijds tegen den vrijen arbeid werd gevoerd, het zijne er toe bijdroeg, om de zaken niet van de schoonste zijde te doen voorstellen of beoordeelen.

In den aanvang der maand Januarij 1860, werd er eene commissie benoemd, tot opname der bevolking te *Simbang,* bestaande uit den controleur van *Keboemen* en *Pekalongan* en verdere inlandsche hoofden, niettegenstaande die opname, even als voorheen, reeds had plaats gehad, door het hoofd van het land, de mantrie van policie, en aan het bestuur opgave daarvan gedaan, zoo als alle jaren was heschied.

Ditmaal werd echter, van die bevolen opname, kennisgave aan den administrateur gedaan, bij brief dd. 4 Januarij 1860 nº. 2 (Bijlage Lª. D) kopijelijk hierbij gevoegd. *

Zoo liepen de zaken tot in de maand Februarij 1860, toen het den administrateur bekend werd, dat er eene intrigue plaats had gevonden, tot het bezorgen van ontslag van een dessa's hoofd, van den dessa *Wonosegoro;* ik gaf daarvan mondeling kennis aan den Resident, in het belang der waarheid, en van den reeds ontslagen persoon, en scheen ZEdG. dit zonder de minste bijbedoelingen gegeven berigt, niet aangenaam te zijn, waarop ik, zonder zulks zelfs te verwachten, een schrijven ontving dd. 21 Februarij 1860 nº. 137/P, (Bijlage Lª E) waarbij mij werd kennis gegeven, dat het bij nader onderzoek gebleken was, dat de bedoelde loerah zeer te regt was ontslagen, en mij tevens werd gevraagd, of er ten nadeele van het nieuw gekozen dessa's hoofd, ook iets bij mij bekend was.

Bij de ontstane vacature van bedoeld dessa's hoofd, was de destijdige Controleur van *Limpoong*, op zekeren dag bij den administrateur en verhaalde hem, dat hij den Regent van *Batang* had gevraagd, of deze ook een geschikt dessa's hoofd voor den dessa *Wonosegoro* wist,

* Zijnde het origineel aan den officier van justitie afgegeven.

waarop de Regent had geantwoord, dat zekere *Soetokromo* daartoe zeer geschikt was.

De administrateur repliceerde daarop, dat die persoon vroeger juist ontslagen was om dezelfde reden, als waarvoor het nu ontslagen dessa's hoofd zijne betrekking had verloren, en dat zulk een persoon, dus moeijelijk als zoodanig konde benoemd worden, maar dat hij zich bovendien verwonderde, dat hij (Controleur) sprak over het benoemen van een loerah, terwijl het volk nog geene *keuze* had gedaan, en er toch personen genoeg in den dessa aanwezig waren, die voor de betrekking van loerah geschikt zijn, terwijl de keuze niet anders als door het volk mag plaats hebben.

Hoe de Controleur aan dit denkbeeld is gekomen, blijft nog een raadsel, maar zooveel is zeker, dat dit gesprek heeft plaats gehad.

Daarna had er eene keuze plaats door de bevolking te *Limpoong*, op 14 palen afstand van *Simbang*, of liever gezegd van den dessa *Wonosegoro;* de meeste stemmen vielen op den hierboven genoemden persoon van *Soetokromo;* de andere stemmen waren voor zekeren *Wongso*, doch, door de toen aldaar door den Mantrie van policie gegeven nadeelige informatiën, betreffende de antecedenten van *Soetokromo*, bleef de zaak der gedane keuze toen hangende.

De Controleur kwam op zekeren dag weder bij den administrateur en verklaarde, dat de Regent zeer voor *Soetokromo* was, en helde de Controleur over, om hem maar voor te stellen, doch op de bemerking van den administrateur, dat die persoon vroeger reeds ontslagen was wegens houtdiefstal, en een sterke amfioenschuiver was, scheen ZEd. te veranderen van gevoelen.

Daarop heeft toen later eene herkiezing plaats gehad te *Batang;* zekere PARNIE kreeg toen p. m. 40 stemmen van de 60 personen, en SOETOGOENO 20 stemmen. Tegen PARNIE rezen toen ook bezwaren, en werd toen SOETOGOENO, zijnde een *neef* van SOETOKROMO, tot loerah voorgedragen, zonder verdere herstemming, en daarop benoemd.

Ik zoude van deze zaak geene melding hebben gemaakt, indien ze niet in een naauw verband stond, met latere gebeurtenissen, die den grootsten invloed hebben gehad, op hetgeen te *Simbang* is voorgevallen, en waarover hieronder nader.

Ter zelfder gelegenheid wensch ik hier nog melding te maken, van eene andere, ook daarmede in verband staande zaak.

In de maand October 1859, was er door de bevolking van den dessa *Batieombo* eene klagte ingediend, tegen hun dessa's hoofd MERTODIKROMO, wegens verschillende afzetterijen, door dezen gepleegd; het was reeds de *vijfde* klagte, die tegen hem door het volk was gedaan.

De Controleur van *Limpoong* kwam te *Simbang*, om die zaak te onderzoeken; na afloop van het onderzoek, zeide hij aan den admi-

nistrateur, dat die loerah bepaald zijn ontslag zoude krijgen, doch in weerwil daarvan bleef de zaak slepende, en eindelijk, in de maand *Februarij* 1860, werd die persoon daarvoor gestraft, met één maand arrest bij den Regent van *Batang.*

Ook deze zaak wordt hier door mij aangehaald, omdat zij met volgende gebeurtenissen, in een naauw verband staat, hebbende de personen van SOETOKROMO en MERTODIKROMO eene hoofdrol gespeeld in de zaken van *Simbang*, zoo als later zal worden aangetoond.

Op den 27 Februarij 1860 had ik een verzoek gedaan tot den aankap van Djattiehout voor aanmaak en reparatie van karren (Bijlage La. EA).

De vergunning werd mij bij missive dd. 6 Maart 1860 no. 25 verleend (Bijlage La. F) doch slechts voor een *gedeelte* dier houtwerken.

Ik kwam daarop terug, en had er over deze waarlijk niets beduidende aangelegenheid eene correspondentie plaats, die hierbij is gevoegd onder (Bijlage G tot P), waaraan ik mij kortsheidshalve refereer.

Uit deze gezamenlijke correspondentien, niet minder dan 10 in getal, kan blijken, met welken onaangenamen geest van tegenwerking de Resident bezield was, en zulks ondanks mijne mondelinge betoogen over die zaak, welke met de meeste beleefdheid en onderdanigheid werden voorgebragt, om elke onaangenaamheid zoo mogelijk te vermijden, hetgeen, bij dusdanige tegenwerking, vermoeijelijking en kwelling, wel zwaar viel.

Aan de fabriek te *Simbang* eenige veranderingen en herstellingen willende maken, vóór het aanvangen van den maaltijd, verzocht ik eene vergunning tot den aankap van hout, bij brief van den 8 Maart 1860 (Bijlage La. Q), waarop ik een antwoord ontving bij missive van den Resident dd. 12 Maart 1860 No. 244 (Bijlage La. R) dat deswege eerst beslissing van hoogerhand moest worden gevraagd, en zulks niettegenstaande het contract (zie art. 11) deswege duidelijke stipulatien maakt, en werd mij daarbij aan het slot te kennen gegeven, dat ik mij bij den heer Neumann daarvan konde voorzien, waar overvloed van hout verkrijgbaar was.

Deze laatste bijvoeging getuigt weder duidelijk van de tegenwerking en spijt van den Resident, die het, volgens ZEdG. mondelinge uitlatingen, zeer scheen te hinderen, dat *ik* een vrijen aankap van hout had, terwijl de andere fabriekanten die *niet* hadden, en was dit te blijkbaarder, daar ZEdG. zich tegen mij had uitgelaten:

»Dat het zelfs *aan hem Resident* verboden was om hout voor brug-»gen te kappen," alle omstandigheden, die zeker voor de betrokkenen zeer veel onaangenaams kunnen in zich hebben, doch waaraan *ik* dan toch geheel vreemd en onschuldig was.

Welke voorstellen om beslissing door den Resident zijn gedaan, is mij onbekend, doch met dat gegeven antwoord de moeijelijkheden vooruitziende, die mij stonden te wachten, bij den aanstaanden maaltijd, wendde ik mij bij brief dd. 13 Maart 1860 (Bijlage La S) daarover tot den Resident, waarop ik na lang wachten, en na nu en dan bij den Resident mondelinge navraag daarover te hebben gedaan, of er al antwoord van *Batavia* was gekomen, betreffende dien hout aankap, hetwelk altijd ontkennend werd beantwoord, eindelijk een besluit ontving dd. 11 April 1860 no. 384 (Bijlage La T) dat aan mij den 14en dier maand werd bezorgd, behelzende dat er eene commissie was benoemd tot constatering van de behoefte aan en ander — die op den 16 *April* te *Simbang* kwam.

Op den 11 Mei 1860, *dus ruim twee maanden na* de gedane aanvrage, ontving ik eindelijk eene dispositie, waarbij de aankap van *een gedeelte* dier houtwerken werd toegestaan, *doch veel te laat* voor de behoefte van een en ander, terwijl van de beoordeeling van den Resident kan blijken, uit de hierbijgevoegde missive dd. 11 Mei 1860 no. 511 en bijlagen (Bijlage La U).

Ik zal het liever aan een onpartijdiger oordeel, dan het mijne overlaten, of er in die handelingen van den Resident niet een geest van tegenwerking en vermoeijelijking blijkbaar is; zoo veel is zeker, dat ik daardoor vele moeijelijkheden heb gehad op de fabriek, die alle niet zouden zijn ontstaan, had de Resident *tijdig* op mijn gedaan verzoek beslist.

Destijds op reis zijnde naar *Solo*, alwaar ik tot den 29 Julij 1860 ben verbleven, heeft mijn administrateur, de groote behoefte aan hout op de fabriek raadplegende, ter voorkoming van nieuw oponthoud, daarin maar berust, overtuigd zijnde dot alle correspondentie daarover, toch tot niets dan tot onaangenaamheden en tijdverlies zoude leiden, zoo als ik reeds met die aanvrage voor het karrenhout had ondervonden, terwijl ik liefst alle onaangenaamheden zoo lang mogelijk wenschte te vermijden, en liever betere tijden wilde afwachten.

Ik stip hier wijders aan, dat ik in het contract nergens een artikel kan vinden, dat voorschrijft, dat ik voor de gebouwen *wild hout* moet bezigen; integendeel is mij de vrijheid tot het bezigen van djattiehout gelaten.

In de maand Februarij 1860 werden de loerahs te *Simbang* voor de eerste maal belast met het escorteren der hoofden, iets dat voorheen nimmer had plaats gehad; — terwijl de keuze der loerahs, welke voorheen te *Simbang* plaats had, nu te *Limpoong* bij den controleur werd gedaan, zoo als uit het vorenstaande, betreffende de keuze van den loerah van *Wonosegoro* blijkt.

Alles werd dus veranderd, en alle regelingen van 7 zich opgevolgd

hebbende Residenten werden omverre geworpen, en een geheel *nieuwe* toestand van zaken geschept, zonder dat daarover met den huurder, althans voor zoo veel noodig, en in verband tot de regeling zijner belangen, werd gesproken, of kennis gegeven van de verandering in de sedert zoo vele jaren bestaan hebbende gebruiken, waarnaar toch alles op de onderneming was geregeld en ingerigt.

Op den 6 April 1860, kwam er eene commissie te *Simbang*, bestaande uit den Regent en den Controleur van *Batang*, die belast was met *geheime* opnamen aan de grenzen van het land; — zie hierover bijlage N°. 31 bladz. 7. Het bleek een paar dagen daarna dat aldaar was opgenomen:

1°. de ligging der pedoekoeäns van den dessa *Wonosegoro*, waar het volk werkte, en aan wien zij de belasting der velden opbragten.

2°. het djattiebosch, vermoedelijk in verband tot de gedane aanvrage van hout aankap, want de Mantrie blandang van *Soebah* was ook daarbij tegenwoordig.

Bij missive van den 3 April 1860 N°. 349 (Bijlage V) werd mij, op het *alleronverwachtst*, kennis gegeven, dat, ingevolge besluit van den 23 Februarij 1860 N°. 70, de te *Simbang* gevestigde Chinezen, Arabieren en vreemde Oosterlingen niet als landbouwers mogten gevestigd blijven, en zij naar hunne vroegere woonplaatsen moesten terugkeeren.

Ook die aangelegenheid was dus met de meeste geheimzinnigheid behandeld, terwijl de bijvoeging aan het slot van die missive, onder die omstandigheden, van de hatelijkheid getuigt, waarmede de Resident bezield was.

Vermits de Resident mij nimmer over de inwoning dier personen aldaar geschreven of gesproken had, was ik verbaasd zoodanige aanschrijving te ontvangen; had ik te voren geweten, dat daarvan sprake was, ik zoude die hebben toegelicht, en mogt dit geen plaats hebben, had ik met die personen de noodige regelingen kunnen maken, opdat zij, aldaar niet mogende verblijven, zich op eene verhuizing van daar hadden geprepareerd, en dus de door hen, door die plotselinge verhuizing geledene schade, des te dragelijker zoude zijn geworden.

Door de vroegere besturen was mij de toestemming verleend die personen te *Simbang* te mogen doen verblijven, om aldaar de ontginning der boschgronden bevorderlijk te zijn, waaromtrent ik met hen eene overeenkomst had aangegaan, zoodanig, dat zij mij voor een gedeelte gronds, dat voor hen ontgonnen werd, na verloop van zekeren tijd, belasting zouden opbrengen, en ik, ten allen tijde, de beschikking over die ontgonnen gronden mij voorbehield, terwijl zij zelven in de arbeiders daarvoor moesten voorzien, en geen dessa's volk, dat ik daar zoude vestigen, daartoe mogten bezigen.

Er waren in het geheel 26 personen, die sedert 4 tot 14 jaren op die wijze ontginningen hadden gedaan, zonder dat er ooit eenige onaangenaamheden of zaken, van welken aard ook, met hen hadden plaats gehad, terwijl al de besturen daarvan hebben kennis gedragen, zonder dat mij ooit eenige de minste directe noch zijdelingsche aanmerking daarover was gemaakt, terwijl die personen overigens, met het oog op de door mij met hen aangegane overeenkomst, niet als aldaar gevestigde landbouwers, maar als *ontginners* van de boschgronden werden beschouwd, om die, eenmaal in cultivatie zijnde, later aan de bevolking der aldaar nieuw op te rigten dessa's te kunnen verdeelen.

Een paar dagen na de ontvangst van genoemd besluit, kwamen die personen zich bij den administrateur vervoegen, en zeiden, dat zij te *Batang* waren opgeroepen, en aldaar last hadden ontvangen, om binnen eene maand van *Simbang* te verhuizen, en wanneer dit niet geschied was, zij dan gebonden van daar naar *Pekalongan*, zouden worden opgebragt; wel een bewijs van de *gestrengheid* waarmede die maatregel moest worden ten uitvoer gelegd.

Zij kwamen de hulp van den administrateur inroepen, om althans vóór dat zij moesten opbreken, de nog te veld staande gewassen te mogen inoogsten en zich elders van woningen te kunnen voorzien.

Ofschoon ik mij aanvankelijk had voorgenomen op die bekomen aanschrijving geheel het stilzwijgen te bewaren, omdat ik, naar de wijze waarop die zaak behandeld was, daarin niet anders kon zien, dan een bepaald streven van den Resident, om mij onaangenaam te maken, was ik besloten daaraan, zonder eenige tegenspraak gevolg te geven, omdat het Gouvernements-besluit eenmaal zoodanig was bepaald, zoodat een terugkomen daarop maar stof tot onaangenaamheden zoude geven.

Op ontvangst van het berigt van den administrateur, was ik evenwel begaan met het ongeluk dier personen, en de wijze waarop zij werden behandeld, waarom ik mij verpligt gevoelde, daarover met den Resident te gaan spreken, om ZEdG. te bewegen om althans de billijkheid te betrachten.

Ik vervoegde mij te dien einde bij den Resident, en bepaalde mij, zonder over de zaak zelve, of de wijze waarop die door ZEdG. behandeld was, te reppen, alleen tot het verzoek om die menschen althans een behoorlijken tijd te gunnen, waarop ik ten antwoord kreeg:

»dat dit maar zoo behandeld was om die verhuizing te doen be»spoedigen";

en verkreeg daarop de toezegging, dat zij vooraf hunne velden konden oogsten; — ik had voor allen een termijn van 6 maanden verzocht, als ultimatum, doch daarin werd niet getreden, en daarop

wkam op den 6 April 1860 weder eene commissie, bestaande uit den Regent en den Controleur van *Batang*, om al die aanplantingen te onderzoeken.

Ik begrijp nog niet regt wat de reden kan geweest zijn, dat de Resident mij van het Gouvernements besluit van 23 Februarij eerst op den 3 April 1860 kennis gaf.

Op den 7 Mei 1860 kwam er weder eene commissie te *Simbang*, bestaande uit den Regent en den Controleur van *Batang*, om de kalkbranderij te *Soemoer* op te nemen, en gelijktijdig na te gaan of de Chinezen hunne veldgewassen reeds hadden geoogst.

Op den 16 Mei 1860 kwam er een bezoek van den Resident zelf, vergezeld van den Regent van *Batang*, den Controleur van *Batang*, den ambtenaar ter beschikking, en den wedhono van *Soebah*, op de grenzen bij den dessa *Wonosegoro*, en werd op de plaats zelve, den persoon van *Soetokromo* naar een en ander gevraagd wat de Resident scheen te willen weten, en zulks met voorbijgang van den Mantrie van politie, die aldaar aanwezig was, en van het dessahoofd van den dessa.

Bij die gelegenheid vroeg de Regent, als tolk van den Resident, ook aan *Soetokromo*, hoeveel inwoners de daar liggende pedoekoeäns, behoorende tot den dessa *Wonosegoro* bevatten, en antwoordde hij: »in de eene 11 en de andere 15", waarop de Resident tot den Regent zeide: »dat is voldoende voor eenen afzonderlijken dessa". In eenen daarvan woonde SOETOKROMO.

Vervolgens, aan wien, en hoedanig de belasting der velden door die pedoekoeäns werd opgebragt, zoo van de sawa's als van de andere velden.

Ik haal deze omstandigheid hier aan, omdat het een ieder opviel, dat de Resident alle vragen aan SOETOKROMO, en niet tot den daarbij tegenwoordigen Mantrie van politie van *Simbang*, of tot den loerah van den dessa rigtte; maar ook, omdat SOETOKROMO de persoon is, die later zulk eene hoofdrol heeft gespeeld in de opruijing te *Simbang*, en de Regent van *Batang* nog kortelings zoo verlangd had deze SOETOKROMO dessahoofd van *Wonosegoro* zoude worden, zooals hier boven is vermeld, en nu op de plaats zelve gedurende die ondervraging van SOETOKROMO het punt van de benoeming van een dessa's hoofd weder ter sprake kwam. Ik refereer hierover verder aan het voorkomende op de getuigenlijst No. 4 § 1 en bijlage No. 31 bladz. 24—26; daardoor krijgt die zaak een meer duidelijk aanzien.

Later vernam ik dat de Resident het voornemen had, om al de op den grens van *Simbang* gelegen pedoekoeäns, door die tot op zich zelf staande dessa's te verheffen, van *Simbang* af te nemen, en dat de Regent van *Batang* daarover in den aanvang van Junij 1860 eene aanschrijving had bekomen om deswege voorstellen te doen, na gedane opmeting der velden.

Dit plan is echter niet tot uitvoering gekomen, welligt omdat eene nadere raadpleging van het contract heeft doen zien, dat die verheffing tot dessa, geen inbreuk op mijne regten konde maken.

In den aanvang van de maand Junij 1860 werden er eenige personen van *Soebah*, van wege den Wedhono gezonden, om de sawavelden van de doekoeäns, welke op de grenzen van het land zijn gelegen, op te meten, ook al weder buiten voorkennis of medeweten van den huurder; dit was zeker het gevolg van de door den Resident in den aanvang van Junij, bevolen opmeting.

Bij missive van den 11 Julij 1860 no. 888 (Bijlage La. W) werd ik door den Resident aangeschreven, betreffende de heffing der belasting in natura, van de sawavelden te *Simbang*.

Ik was destijds te *Solo*, en moet hierbij nog vermelden, dat ik den dag voor mijn vertrek derwaarts (8 Mei) eene explicatie met den Resident heb gehad, wegens eene mij aangedane zeer onbeleefde bejegening. Ik had namelijk des avonds te voren ZEdG. verzocht, of het mij vergund ware, ZEdG. den volgenden dag, zijnde zondag, voor eenige oogenblikken te mogen komen spreken, vermits ik dien dag zoude vertrekken, hetgeen ZEdG. mij zeer welwillend toestond, mij tegen 10 uur 's morgens een onderhoud toestaande.

Op het bepaalde tijdstip daar komende kwam de heer VAN BLOMMESTEIN juist van binnen; — ik wisselde eenige woorden met dien heer en liet mij inmiddels aandienen.

De oppasser kwam daarop met de boodschap terug, dat de Resident mij *niet* konde ontvangen (»toewan Resident bielang, toewan »trada bolé trima") ik was zeer onthutst, omdat de heer VAN BLOMMESTEIN, zonder voorafgaande kennisgave, ontvangen was, en ik, die belet had gevraagd en toestemming had verkregen, werd afgewezen, waardoor ik tevens zeer werd gedupeerd.

Er bleef mij echter niets anders over, dan met schaamte voor den heer VAN BLOMMESTEIN en de oppassers, over deze ondervonden bejegening naar huis te gaan.

Daarop werden mij de postpaarden geweigerd, en vervolgens kwam de mail, zoodat ik niet voor Dingsdag avond konde vertrekken.

Ik ging 's Maandags naar den Resident; sprak ZEdG. eerst over de zaken, die ik nog te verhandelen had, en vervolgens over de onheusche behandeling mij aangedaan, hetgeen ZEdG. niet wilde erkennen, terwijl ik tevens die gelegenheid te baat nam, te vragen, of er ook *redenen* bestonden, waarom ik, sedert eenigen tijd, door ZEdG. zoo on aangenaam bejegend werd, zoo ja! mij die dan te willen openbaren, om alles uit den weg te kunnen ruimen. Ook dit werd ontkennend beantwoord. Zoodat de zaken bleven, zoo als zij waren; doch het bleek spoedig, dat mij veel erger te wachten stond, zoo als hieronder nader zal blijken.

Na mijne terugkomst van *Solo* op den 29 Julij 1860, van waar ik de beantwoording van dat schrijven niet had kunnen doen, omdat ik daarover eenige stukken te raadplegen had, die te *Pekalongan* waren, ontving ik eene missive van den 25 Julij 1860 no. 982 (Bijlage La. X), waarbij ik werd herinnerd aan de beantwoording van de missive van 11 Julij, en later nog een paar malen bij monde, doch doordien ik zoovele oude stukken moest raadplegen, konde ik niet zoo spoedig aan de beantwoording gevolg geven, welke door mij is geschied bij brief van den 11 Augustus 1860 (Bijlage La Y), waarop ik nimmer eenig antwoord ontving.

Later is het mij duidelijk geworden, dat het verlangen van dit antwoord, in verband stond, met de aanstaande komst van Zijne Excellentie, den Gouverneur-Generaal, op den 10 Augustus 1860, zeker om die aangelegenheid met Zijne Excellentie te kunnen bespreken.

Een zeer geruimen tijd daarna, vernam ik dat aan den Wedhono van *Soebah* reeds in Junij was opgedragen een berigt aangaande die heffing uit te brengen, en dat juist de bekende opruijers te *Simbang*, zijnde:

1o. Soetokromo van *Wonosegoro* en zijn neef Rasieëm van *Kazanggeneng* en

2o. de loerah van *Batieömbo*, Mertodikromo,

waren opgegeven als de personen die zich over die belasting zouden hebben bezwaard.

Indien dit berigt juist is, hetgeen uit de officiële stukken zoude moeten blijken, dan dateert het begin van de uitbarsting der zamenspanning, die tegen *Simbang* is gesmeed, van af dat tijdstip.

In de eerste helft van de maand Augustus, werd er te *Simbang* eene geheel nieuwe regeling van de verschillende heerendiensten ingevoerd, waardoor al het bestaande werd vernietigd, hetgeen eene geheel veranderden stand van zaken daarstelde, al die aangelegenheden waren reeds onder de vroegere heeren Residenten geregeld, maar werden die regelingen nu plotseling omverre geworpen, en door eene geheel nieuwe organisatie van en in alles vervangen.

Op den 20 Augustus 1860, kwam er weder eene geheime commissie te *Simbang*, langs de grenzen van het land, en maakte halt te *Wonosegoro*, ten huize van den loerah; dezelve bestond uit den Regent en den Controleur van *Batang*, en den Wedhono van *Soebah;* de loerah was afwezig, het was Maandag, dus rapportdag te *Soebah*, voor den loerah; de mantrie van politie, die gewoonlijk gewaarschuwd werd bij de komst van den Regent, was ditmaal, des morgens door eenen zendeling van den Wedhono bevolen geworden, dien dag niet naar het rapport te gaan, maar om het werk aan de wegen te doen verrigten, zeggende die zendeling tevens, dat de Wedhono naar *Batang* ging.

De Wedhono wist zeer goed, dat al de loerah's absent waren naar het rapport, en dat het werken aan den weg dus geen plaats konde hebben, ergo was dit bevel maar gegeven, opdat de Mantrie niet te *Wonosegoro* zoude komen, en onkundig zoude blijven van de komst van den Regent en den Controleur.

De Wedhono reed den weg op naar *Batang*, maar voorbij *Simbang* zijnde, sloeg hij eenen binnenweg in, en ging naar *Wonosegoro;* hij gaat dus eenen omweg om den Regent tegemoet te gaan; het was hieruit duidelijk, dat men den Mantrie er niet bij wilde hebben; — doch *Soetokromo* was weder in het gevolg van den Regent en Controleur mede gekomen van *Batang.*

Over dit bezoek is meer breedvoerig gebandeld in bijlage N°. 31, bladz. 24—26.

Twee dagen daarna, zijnde den 22en Augustus, is er weder een geheim bezoek door den Controleur van *Batang*, vergezeld van den Wedhono van *Bandarsedayoe* te *Wonosegoro* gebragt, in de Doekoe *Miedjin*, des morgens ten 8 ure, alwaar de Controleur ruim één uur ten huize van *Soetokromo* heeft doorgebragt.

Bij missive dd. 22 Augustus 1860 N°. 408/P, (Bijlage La Z) werd mij door den Resident kennis gegeven van de afstraffing van eenen karrenvoerder van *Simbang* met 20 rottingslagen.

Ik had van den mandoer, die de transportkarren met suiker beladen begeleidde, vernomen, dat die persoon des nachts, in het middengedeelte achter de andere karren aanrijdende schade had veroorzaakt met zijne kar, omdat de buffels, op de hoogte van de Passer, doordien zij langs een muurtje van twee en een half voet rijdende eene daarin bestaande opening wilden inslaan, waardoor een kleine lantaarnpaal op die plaats staande en een stukje van den muur, was omgereden.

De karrenvoerder was een jongen van circa 18 jaren en had, omdat hij achter de anderen aanreed, dus geen zorg voor het mennen zijner buffels, en had zich te slapen gelegd.

Het is bekend dat de buffels altijd elkander volgen bij een transport karren; hij had maar in één opzigt schuld, want hij had geslapen, doch het ongeluk zoude in ieder geval gebeurd zijn, al had hij ook niet geslapen, want de karren reden langs het muurtje.

Ik meende bij het vernemen daarvan wel te doen, met zijne voorspraak bij den Resident te zijn, en tevens aan te bieden de veroorzaakte schade te vergoeden, waarop de Resident mij antwoordde, de zaak te zullen onderzoeken.

De uitslag van mijne bemiddeling werd mij bij bovengenoemde missive bekend gemaakt, en ik betreurde het, dat die arme jongen, voor zulk een gering verzuim met 20 rottingslagen, zijnde de

hoogste straf der politierol, was gestraft geworden; — ik haal dit voorval als een voorbeeld aan, hoe gestreng de Resident zich betoonde in de applicatie van de straf, ondanks mijne, vóór het onderzoek gedane offerte, om de schade te vergoeden.

De moeder van den geslagen jongen kwam weenende bij mij, om haar leed over haar kind, dat zoo gestraft was, aan mij bekend te maken, ik was diep bewogen, doch ik konde er niets aan doen, de straf was toegediend en aan de wet was voldaan. De arme jongen werd op de kar naar *Simbang* getransporteerd en de *f* 5!! voor de schade werden door mij voldaan.

Op den 11[en] September 1860, kwam er weder eene commissie te *Simbang*, om de kalkbranderij te *Soemoor* op te nemen, bestaande uit den Controleur van *Limpoong* en den Wedhono van *Soebah.*

Men scheen zich destijds bijzonder veel aan de kalkbranderij gelegen te laten liggen, want telkens kwam daar eene commissie, terwijl er toch in geen *drie* jaren kalk was gebrand, en alles reeds met hoog gras en onkruid was begroeid. — Eerst na September 1860, hielden de commissien derwaarts op, en is toen niemand meer daarnaar komen omzien, — tot in de maand October 1861 toen de Wedhono van *Soebah* in de nabijheid, bij den bekkel van *Oedjong Negoro*, eene verblijfplaats heeft laten oprigten voor de Heeren ambtenaren, die op tournée gaan, zoo als tevens geschied is te *Batieömbo, Siewoeloe* en *Tropong*, zoodat de *Simbang* thans vier verblijfplaatsen voor de ambtenaren zijn ingerigt, waarvan tot dus verre nog geen voorbeeld bestond, terwijl men te *Simbang* in één dag, met gemak het geheele land kan rondrijden.

Welligt staan deze oprigtingen in verband met geheime nachtelijke onderzoekingen, of tot het denkbeeld, waarin men de bevolking wenscht te brengen, dat zij reeds allen bij het Gouvernement zijn overgegaan en *Simbang* niet meer verhuurd is, want alles wordt daarop ingerigt en voorbereid.

In de maand Januarij 1861, kwam weder eene commissie, buiten den huurder om, te *Simbang*, bestaande uit den Controleur van *Limpoong* en den Wedhono van *Soebah*, om op de grenzen van het land opmetingen te doen van djagoong- en gogovelden, behoorende tot de grensdessa's: *Wonosegoro, Djolosektie, Manges* en *Tjeloewook.*

Ik heb hierboven al die commissien beschreven, die successivelijk te *Simbang* zijn gekomen, omdat voorheen zoo iets nimmer had plaats gehad, dan bij uitzondering, en, wanneer zulks plaats vond, dan hadden die ambtenaren de beleefdheid, om zich bij den administrateur aan te melden, of wel hem vooraf te schrijven, om daarbij tegenwoordig te willen zijn, — thans echter geschiedde alles *met voorbijgang* van den huurder, of den administrateur; alles werd *geheim* behan-

deld tot dat het bekend raakte; men was dus omringd van onderzoekingen en onderzoekers, zonder in eenig opzigt daarin gekend te worden, en toch geschiedde dit alles op een land, dat ik voor een aantal jaren in huur had.

Ofschoon ik, van mijne zijde, dit alles lijdelijk heb aangezien, omdat ik geen onderzoek, van welken aard ook, vrees, zoo zal ik het aan wijzer oordeel overlaten, of dit de weg is, die het Gouvernement verlangt, dat door een bestuur zal worden ingeslagen, om zich in alle zaken te mengen, en eigendunkelijk te werk te gaan, en of er geene vormen bestaan, die daarin behooren in acht te worden genomen, dat niet alles, met voorbijgang van den huurder, plaats heeft, die op die wijze geheel ter zijde wordt gesteld, en zulks niettegenstaande bij artikel 3 van het contract is bepaald, dat alle aangevraagde opgaven door mij moeten beantwoord worden.

Indien mij deze wijze van handelen, ten regte of ten onregte geschiedende, vreemd is voorgekomen, zoo is het, omdat zulks onder geene der vroegere besturen ooit in dier voege heeft plaats gevonden.

Indien het bestuur telkens, door hare inmenging in allerlei aangelegenheden, den huurder op zijne onderneming bemoeijelijkt, dan veroorzaakt dit wantrouwen en verwekt zulks onaangenaamheden; alleen dan, wanneer er *klagten* zijn gedaan, vermeen ik dat diergelijke onderzoekingen kunnen gebillijkt worden, doch dan zelfs geloof ik, dat de huurder in die zaken vooraf moet worden gehoord, maar niet, zoo als onderwerpelijk geschiedde, alles moet worden onderzocht en omgewroet, zonder den ondernemer in iets te willen kennen of daarop te hooren.

Ik geef deze opmerking als mijne meening; mogt ik mij daarin vergissen dan wil ik mij gaarne aan wijzer oordeel onderwerpen.

Zooveel is intusschen zeker, dat de wijze van behandeling der zaken van *Simbang*, door den tegenwoordigen Resident van *Pekalongan*, geheel verschillend was van de manier waarop die door al zijne voorgangers zijn behandeld, welke heeren Residenten, wel is waar, minder door hartstogten werden beheerscht, doch waaronder toch uitmuntende Residenten waren, beroemd wegens hun ijver, doorzigt en fermiteit; — het schijnt evenwel dat al die heeren Residenten de ware verhouding van het bestuur tot den huurder van *Simbang*, en de wijze der behandeling der zaken van de onderneming, niet zoo goed hebben gekend of begrepen, als de tegenwoordige heer Resident van *Pekalongan*, zoo als uit het gebeurde moet worden afgeleid.

Na de opsomming van al het bovenstaande, zal het, geloof ik, voor elken onpartijdigen beoordeelaar duidelijk moeten zijn, dat in dat alles eene animositeit tegen den ondernemer doorstraalt, die zich

in al de handelingen van dien Resident mijwaarts, steeds heeft gekenmerkt. Waaraan ik die te danken heb, is mij tot heden altijd een raadsel gebleven, doch de wijze waarop die Resident ook met anderen handelde, waarvan de voorbeelden hier veelvuldig en algemeen bekend zijn, daarbij raadplegende, kan ik die alleen zoeken in eene hem (Resident) aangeboren zucht tot geheime onderzoekingen, en tot vervolging en kwelling van zijnen evenmensch, eene zucht, zoo onoverwinnelijk, dat hij niet rust voordat de persoon, die hij op het oog heeft, door die vervolgzucht is vernietigd of bezweken, zonder op de middelen te letten, die daartoe door hem worden aangewend, omdat hij geheel door dien hartstogt wordt beheerscht.

Ik zoude dit oordeel over den tegenwoordigen Resident van *Pekalongan* niet uitspreken, wanneer die wijze van handelen zich tot mij alleen had bepaald; doch de voorbeelden daarvan zijn hier veelvuldig, en zullen voorzeker de achtenswaardigste ingezetenen dezer plaats dat oordeel met mij beämen, omdat zulks hier menigmaal ook zoodanig door anderen wordt uitgesproken.

Het middel om zijne tegen mij opgeyatte vijandschap den teugel te kunnen vieren, werd in de eerste plaats gevonden, in de circulaire over den vrijen arbeid bij Gouvernements besluit van den 8 Maart 1860 nº. 14, aan de heeren Residenten bekend gemaakt, waarvan mij bij missive dd. 2 April 1860 nº. 345 (Bijlage Lª AA) kennis werd gegeven, onder allerlei bijvoegingen, welke kunnen getuigen van den geest, welke den Resident bezielde.

Diezelfde geest van hatelijkheid heeft zich ook vertoond, in de wijze, waarop de verwijdering der Chinezen van *Simbang* is behandeld geworden, en vervolgens in de daarop verder nog plaats gehad hebbende gebeurtenissen, hieronder nader te beschrijven.

Omtrent de verkeerde opvatting of ten uitvoerlegging van de circulaire hierboven aangehaald, heb ik mij reeds bezwaard, bij request aan Zijne Excellentie, den Gouverneur Generaal, dd. 10 Augustus 1860, waarop ik alsnog beslissing ben wachtende, en waarbij ik reeds melding heb gemaakt van de middelen, die zijn aangewend om die bevolking van de nakoming harer verpligtingen af te houden.

Die opvatting was, zoo als later gebleken is opzettelijk om daardoor in de gelegenheid te zijn, mij die contracts-dessa's te kunnen ontnemen, terwijl uit de getuigenlijst nº. 22, blz. 2, zie de mededeeling van de daarbij voorkomende getuigen, zoo mede het voorkomende in de bijlage nº. 31, blz. 193—196, aan al welke bescheiden ik mij refereer, blijken kan, *welke* de oorzaken zijn geweest die de menschen hebben teruggehouden om nog op het werk uit te komen.

Wat kan een huurder van een land tegen *zulke* maatregelen door het bestuur ten uitvoer gelegd, doen? Door de wijze waarop uitvoe-

ring aan dat besluit is gegeven, werden de menschen geheel afgeschrikt om te *Simbang* te komen, en zal het ongetwijfeld te *Soebah* even zoo zijn toegegaan, van waar ik tot dus verre geene berigten heb kunnen bekomen, vermits de menschen van daar te bevreesd zijn, om te *Simbang* te komen, terwijl, wanneer er iemand van *Simbang* tot hen komt, zij zich niet te huis opgeven, uit vrees van onaangenaamheden te zullen krijgen, wanneer het bekend mogt raken, dat er menschen uit *Simbang* bij hen in huis zijn geweest.

Van de bedoelde circulaire is te *Simbang* zelf aan de hoofden geen kennis gegeven, en bleef dan ook het volk daar nog steeds getrouw op het werk uitkomen, tot dat zulks ook later ophield, ten gevolge der plaats gehad hebbende opruijingen, waarover later zal worden gehandeld.

Ik had gehoopt, dat Zijne Excellentie, de Gouverneur-Generaal, aan wien ik mijn request tijdens Hoogstdeszelfs verblijf te *Pekalongan* aanbood, de zaken betreffende de uitlegging van de circulaire over den vrijen arbeid, alhier zijnde, tot eene gewenschte afdoening zoude hebben gebragt, hetwelk ik aan Zijne Excellentie te kennen gaf, doch zag mij daarin te leur gesteld, want die zaak bleef onveranderd. — Een paar dagen voor de komst van Zijne Excellentie gaf ik den Resident mondeling van mijn voornemen kennis, dat ik die aangelegenheid, waartoe ik bij hem (Resident) te vergeefs pogingen tot herstel had aangewend, bij die gelegenheid wenschte te behandelen, hetgeen eenige discusssie gaf, en waarbij ik mijn gevoelen over verschillende aangelegenheden *Simbang* betreffende, onbewimpeld bloot lag.

Ik wist echter toen nog niet, wat ik eerst geruimen tijd later vernam, dat er op dat oogenblik reeds te *Simbang* opruijingen plaats hadden gehad, dewelke toen al aan het bestuur, maar aan mij nog niet, bekend waren, doch waarvan de Resident mij onwetend liet, en waaraan ik nu, van achteren beschouwd, den aandrang van den Resident moet toeschrijven, om een spoedig antwoord te hebben op de missive van den 11 Julij 1860 N°. 888 (zie Bijlage L^a^. W), betreffende de heffing der belasting van de sawavelden, opdat de Resident, Zijne Excellentie dan van een en ander konde inlichten, ten einde, langs dien weg, een tegenwigt tegen mijne te dienen bezwaren te vinden.

Tot aan de komst van Zijne Excellentie te *Pekalongan*, had ik dus, als met geene *geheime* zaken bekend geraakt, geene andere aangelegenheden te behandelen, dan de zaak van de contractsdessa's buiten *Simbang* gelegen, betreffende de verkeerde uitlegging, en naar aanleiding daarvan gegeven bevelen, door den Resident in de uitvoering der circulaire dd. 8 Maart 1860 N°. 14.

Na het vertrek van Zijne Excellentie, den Gouverneur-Generaal, bespeurde ik eene nog meer toenemende verkoeling bij den Resident

jegens mij, doch konde mij daarvan de rede niet anders verklaren, dan in het door mij over bovenstaande aangelegenheid gediende request dd. 10 Augustus 1860, waarvan ik ZEdG. toch bevorens kennis had gegeven, omdat ik het in mijn belang achtte die zaak tot klaarheid kwam, en waartoe ik bij ZEdG. reeds vergeefsche pogingen had aangewend.

Op den 1 September 1860 kwam de reeds lang inwendig bestaande vete tot eene openlijke uitbarsting. Ik had bij mij in dienst een Europeaan als opzigter over mijn erf. Die persoon had mij des morgens van dien dag zijn ontslag gevraagd, zeggende naar *Solo* te willen gaan. Ik had daartegen geene bedenkingen, doch vermeende daarbij geen *haast* was, en, omdat hij daarover te voren niet gesproken had, verzocht ik hem, om nog de maand uit, of minstens een 14 dagen te wachten, om eerst in zijne betrekking te kunnen voorzien.

Hij weigerde mijn verzoek, en zeide, dat hij nog dien dag weg wilde, hetgeen mij zeer vreemd voorkwam, vermits hij mij daarvan te voren niets had gezegd, en op grond van dit laatste bleef ik bij mijn verlangen persisteren.

Ongeveer een uur daarna kwam die persoon met een oppasser van den Resident en 4 man op mijn erf. Ik stond vreemd op te kijken, en op mijne vraag, wat dit te beduiden had, kreeg ik ten antwoord, dat hij bij den Resident was geweest om hulp te vragen, daar ik geweigerd had, hem zijne goederen af te geven, waarvoor hem de Resident nu die 4 man met een oppasser had gegeven, zonder mij iets daarover mede te deelen of te doen weten.

Ik ging daarop naar den Resident om deze zaak te expliceren, en vond daar dien opzigter weder.

Met de meeste bedaardheid en beleefdheid verhaalde ik den Resident het voorgevallene, doch werd ik telkens met een stroom van verwijtingen en onaangename gezegden bejegend, in tegenwoordigheid van den aldaar juist aanwezigen secretaris der Residentie, zoodat ik op het laatst genoodzaakt was, den Resident (altijd in het bedaarde) te verzoeken, beleefd te willen zijn, vermits ik aldaar was gekomen, niet om allerlei beleedigende gezegden te ontvangen, maar om te vernemen, waaraan ik die toezending van een oppasser met 4 man op mijn erf, te danken had, om rede ik dien maatregel niet begreep, en toch meende, alvorens tot zulke rigoureuse handelingen werd overgegaan, die onaangenaam en krenkend waren, op eene welligt tegen mij door dien opzigter gedane klagte, te mogen worden gehoord, opdat ZEdG. met de *ware* toedragt der zaak bekend zijnde konde handelen naar goedvinden.

Hierop kreeg ik ten antwoord: »dat ik wel meer oppassers (politie dienaren) op mijn erf zoude krijgen" enz. Kortom eene behandeling

zoo grof en ongemanierd, als ik zelf nog nimmer had ondervonden, en althans niet van een hoofd van bestuur had durven verwachten.

Maar hoe verbaasd was ik bij die gelegenheid van den Resident te vernemen, dat die opzigter mij had beschuldigd, dat ik hem geweigerd had zijne goederen weg te nemen, waarover geen woord gesproken was.

Doch mijne verbazing was nog grooter, toen de Resident zich vervolgens tegen mij uitliet als volgt:

»En die man is nu in mijne dienst overgegaan, want hij wil bij u »niet langer dienen en nu gelast ik u, om dien man terstond zijne »goederen af te geven."

Dit laatste klonk mij vreemd in de ooren, want daaraan had ik nimmer gedacht, en repliceerde ik daarop aan den Resident, dat mij die man dan misleid had, want dat niet alleen hij, maar ook zijne vrouw, mij nog geen twee uren geleden, met beide afzonderlijk sprekende, hadden gezegd, dat zij naar *Solo* wenschten te gaan, en dat *dit* juist de reden was geweest, waarom ik daarin die *haast* niet had gezien, en hem dus had verzocht te blijven, tot dat ik een vervanger voor hem had, en had hij mij de *waarheid* gezegd, ik hem dan vermoedelijk zijn ontslag niet zoude hebben geweigerd, omdat ik dan begrepen had, dat hij dien dag zijne nieuwe betrekking wilde aanvaarden; terwijl ik al verder niet begreep waarin die *geheimhouding* van zijn voornemen, om bij den Resident in dienst te gaan, gelegen was, en ook hij (Resident) mij daarvan niets gezegd had, niettegenstaande, nog weinige dagen geleden, die persoon toevallig in een tusschen ons gevoerd gesprek was ter sprake gebragt.

Ik zeide daarop die persoon te zullen laten vertrekken, en daarmede was die zaak afgeloopen.

Des middags ten 1 ure kwam de inlandsche fiskaal ten mijnen huize.

Op de vraag wat de reden zijner komst was, zeide hij, dat hij de bij mij in dienst zijnde vrouwelijke bediende, genaamd KAINAG wenschte te spreken. Op mijne vraag, wat er dan met haar gaande was? antwoordde de fiskaal, »dat dit *een geheim* was;" ik wees hem daarop eene kamer aan, om de meid daar te spreken, doch hij wilde haar bij zich aan huis spreken; daarop vroeg ik, of er haast bij was? neen, zeide hij, waarop ik hem voorstelde, haar dan Maandag morgen vroeg bij hem te zenden.

De fiskaal nam daarin genoegen en ging heen.

Tegen 4 uur des namiddags, kreeg ik een zeer beleefd briefje van den fiskaal, mij vragende of ik die meid nog *héden* konde zenden, waarop ik antwoordde: »dat ik ze dan dien avond te 6 uur zoude »zenden, daar zij nu bezigheden had."

Te 5 ure kwam de fiskaal daarop *zelf* weder bij mij, en zeide van den Resident last te hebben gekregen om die meid *terstond* mede te

nemen — en, terwijl ik daarover met den fiskaal sprak, kwam er ook een oppasser van den Resident met een brief dd. 1 September 1860 L[a]. A/P (Bijlage L[a]. BB) waarbij ik tot afgifte van die meid aan den inlandschen fiskaal werd gelast, hetgeen geheel overbodig was, zoo als hierboven blijken kan.

Ik begreep niets van dit alles, en liet daarop de meid roepen, haar vragende wat er toch met haar gaande was; zij zeide van niets af te weten, doch dat zij geloofde, dat dit alles het werk was van dien opzigter (DE BATS) die heden morgen was heen gegaan, want dat deze haar meermalen had opgestookt om klagten tegen mij te gaan doen, en hij haar ook had aangeboden haar daarin te helpen, als zij hem de helft gaf van hetgeen er van zoude komen.

Uit de hierbij gevoegde stukken (Bijlage CC en DD) waaraan ik mij verder refereer, kan blijken, hoedanig die zaak verder door den Resident NETSCHER is behandeld, en met welke hartstogtelijkheid en vervolgzucht, allerlei onware beschuldigingen en aantijgingen tegen mij zijn op het papier gebragt, alleen met het doel, om een blaam op mij te werpen, uit verklaarde vijandschap.

Ik werd voor den Residentiëraad gedagvaard.

Zoo als uit de stukken blijkt, had de inkleeding der zaak meer van eene *criminele* beschuldiging dan van eene *civile* actie. Eene geheel huishoudelijke aangelegenheid, voortspruitende uit opstoking van derden, werd hier in allerlei zwarte kleuren afgeschilderd, even als of ik de grootste misdadiger was, terwijl de zaak zelve reeds tusschen mij en den belanghebbenden persoon afgedaan was, zoo dat eigenlijk geene reclame, van welken aard ook, meer bestond, maar hier alles opgerakeld werd, om mij te kunnen ten toon stellen.

Ik moest dus begrijpen, dat hier het *doel* was, om mij tot eene of andere straf te veroordeelen, en mij daardoor te vernederen; ik mogt mij met het oog daarop niet wagen aan de beslissing van eenen *niet onpartijdigen* regter.

Daarom besloot ik den Resident, *als regter* in deze zaak, te *wraken;* het heeft een zwaar punt van overweging bij mij uitgemaakt, of ik daartoe wel zoude overgaan, doch ik begreep, dat ik voor mijne eer en goeden naam, en zoo als de zaak daar lag, niet anders handelen mogt; immers bleek het uit de geheele wijze, waarop de zaak van den aanvang was behandeld, dat het niet was eene klagte, die de meid *zelve* had gedaan, maar eene door den Resident gretig tegen mij opgevatte en zelf opgeworpen zaak, ten gevolge van praatjes van den opzigter DE BATS; het was dus een *zoeken* tegen mij geweest, als een gevolg van het gebeurde op den morgen van den 1 September, hierboven omschreven; dit was duidelijk.

Deze wraking vond plaats op den 30 September 1860, doch werd

door den Raad van Justitie te *Samarang* verworpen, op grond dat de door mij beweerde vijandschap niet voldoende was toegelicht.

De teregtzitting werd daarop door den Resident van *Pekalongan* zelf gehouden en ik bij vonnis dd. 3 November 1860 (Bijlage La. EE) op allerlei zonderlinge redeneringen en bewijsgronden, gecondemneerd tot betaling eener som van *f* 18.66½.

Voor zulk eene onbelangrijke som is zeker nimmer een zoo lang vonnis opgemaakt.

Ik mogt mij, naar de wijze waarop het vonnis geredigeerd was, en op grond dat ik overtuigd was onregtvaardig te zijn gecondemneerd tot betaling, terwijl ik integendeel te vorderen had, met die uitspraak niet vereenigen en teekende dus appel van het vonnis aan.

De termijn bij de wet bepaald voor de indiening der stukken door den Resident aan den Raad van Justitie te *Samarang* verstreek, en nog waren die niet daar aangekomen; afschrift van het proces verbaal der teregtzitting, door mij aan den griffier gevraagd, werd mij op allerlei wijzen geweigerd, altijd zeggende, dat hij eerst toestemming van den Resident daartoe moest hebben, ja zelfs inzage daarvan werd mij niet toegestaan.

Ik begreep die geheimzinnige en vreemde behandeling van zaken niet; immers, wanneer alles naar den regel gaat, dan behoeft men niet te vreezen, iemand een afschrift te geven van het procesverbaal eener teregtzitting, die men zelf heeft bijgewoond — veel minder stukken, die verzonden behooren te worden, aan te houden, waardoor ik in mijne regten konde worden verkort.

Om dus een einde daaraan te maken, en den termijn van appel niet voor mij te doen verloopen, besloot ik mij over een en ander tot het Hoog Geregtshof te wenden, hetwelk ik op den 30 December 1860 deed, waarop toen de afzending van de stukken naar de Raad van Justitie te *Samarang* volgde, en deze aldaar den 31 Januarij 1861 aankwamen, zoo als bij het vonnis van dien Raad is aangehaald.

Bij request van appel dd. 11 Maart 1861 (Bijlage F F) door mijn advocaat opgemaakt, zijn daarop de gronden uiteen gezet, waarop ik de vernietiging van het vonnis door den Resident geslagen, had gevorderd, waarop toen bij vonnis van den Raad van Justitie te *Samarang* dd. 20 Maart 1861 (Bijlage G G) geslagen, het vonnis van den Resident is *vernietigd* met ontzegging van den gedanen eisch en veroordeeling in de kosten.

Bij raadpleging van deze inderdaad vreemdsoortige, en welligt in de annalen der regtskundige geschiedenis, éénig in zijn soort zijnde procedure, welke dan ook door mijnen advocaat, bij het door hem opgemaakt request van appel, een *hors d'oeuvre* wordt genoemd, kan daaruit voldoende blijken, welke gevoelens den Resident van *Pekalongan*

zijn toegedaan; ik wil dus daarover niet verder uitwijden, en mij alleen aan de stukken refereren.

Ik vergeet nog te zeggen dat twee dagen nadat de meid *Kainag*, door den fiskaal bij mij was gehaald, en ik niets meer daarvan vernemende, dan dat zij bij den fiskaal aan huis was, en het huis niet mogt verlaten, ik mij tot den Resident begaf, verzoekende te mogen weten, wanneer die meid weder bij mij terug zoude komen. Ik kreeg daarop ten antwoord, dat zulks nog niet zeker was; dat de zaak nog in onderzoek, en de meid op het oogenblik *onder bescherming der politie was.*

Bij brief van den 2 October 1860 N°. 461/P (Bijlage L[a]. H H) werd mij daarop kennis gegeven, dat de bedoelde meid, op hare reclame, door de politie uit mijne dienst was ontslagen, behoudens regt van reclame op schuldvordering. Zij is daarop bij een ander in dienst getreden, op hetzelfde loon als bij mij, en is dáár nog.

Ik heb over deze zaak, ofschoon zij in geen direct verband staat tot de zaken van *Simbang* gewag gemaakt omdat daaruit de wijze van behandeling van zaken, waarin *ik* betrokken was, duidelijk kan blijken — terwijl ik veel van het later gebeurde daaraan moet toeschrijven.

In den loop van de maand September 1860, had ik mij een paar malen naar den Resident begeven om ZEdG. over eenige zaken te spreken, doch werd telkens afgewezen, met de boodschap, dat de Resident geen tijd had mij te ontmoeten.

Ten einde mij niet weder aan die afwijkingen bloot te geven, die bovendien bij mijne veelvuldige bezigheden tijdroovend voor mij waren, omdat ik dan te vergeefs naar de stad was gereden, besloot ik, in den vervolge, daartoe vooraf schriftelijk aanzoek te doen (*). Zulks de eerste maal gedaan hebbende, vroeg mij de Resident naar de reden daarvan, en gaf ik ZEdG. het bovenstaande te kennen. De tweede maal weder dezelfde wijze volgende, kreeg ik in antwoord, dat ik *nu* en *in den vervolge*, mijne belangen *schriftelijk* moest behandelen, zie missive dd. 4 October 1860 N°. 1 [a]P (Bijlage II).

Er was mij dus voortaan den weg geheel afgesloten, om mijne belangen, van welken aard ook, *bij monde* voor te dragen, dat mij in de behandeling en afdoening van zaken zeer belemmerde, en nog steeds belemmert, daar toch alle zaken niet voor schriftelijke behandeling vatbaar zijn, en er derhalve dien, reeds zoo vele correspondentie met het bestuur plaats vond, door beantwoording van allerlei brieven, dat mij althans de keuze overbleef, om, òf al mijn tijd te besteden aan eene gedurige correspondentie met het bestuur, òf alles maar te laten

---

(*) Zie mijne brieven dd. 28 September, en 4 October 1860 (Bijlagen I I en I E).

loopen; ik besloot tot het laatste, daar ik toch inzag, dat alles wat ik vroeg of behandelde, altijd met moeijelijkheden en onaangenaamheden vergezeld ging, kortom, dat ik in alles tegenwerking en vermoeijelijking ondervond.

Middelerwijl was er te *Simbang* eene stelselmatige opruijing van het volk aangevangen, twee personen met name SOETOKROMO, ontslagen loerah van den dessa *Wonosegoro*, en MERTODIKROMO, loerah van den dessa *Batieömbo*, waren met de uitvoering daarvan belast, *door den Regent van Batang*, zoo als blijkt uit de mededeeliugen, voorkomende bij de getuigen lijsten:

N°. 2 § 1 en 3,
» 4 » 2, 6 en 23.
» 5 » 1, 8 en het laatste gedeelte van 11.

Het is vooral uit lijst N°. 5 § 11 duidelijk, hoedanig de zaak tusschen den Regent en *Mertodikromo* behandeld is, terwijl de getuigen lijst N°. 2 § 1 eene zeer belangrijke bijdrage levert van de door *Soetokromo* en *Mertodikromo*, aan het daarbij genoemde dessahoofd gedane mededeelingen, van hetgeen er te *Simbang* zoude gebeuren met het volk — wat er verlangd werd van de dessa'shoofden, en welke de gevolgen voor hen zouden zijn, ingeval van weigering.

Ik vergat nog bij de § op de lijst N°. 2 te noteren, dat terzelfde gelegenheid was gezegd, dat bij weigering om het verlangde te volgen, de sawavelden, buitēn de oude grenzen van *Simbang* gelegen, van die dessa's, welke op de grenzen lagen, zouden worden afgenomen, waaronder de dessa *Kadieran* door hare ligging ook sorteerde.

Het was een rijp overwogen en goed georganiseerd plan, even als uit de geheele loop gebleken is, jammer slechts, dat de zaak zelve uit onedele bedoelingen voortsproot, en alles geheel tegen het verlangen van de hoofden en het volk plaats vond.

Deze beide personen hadden in last gekregen, en hadden aangenomen, om te bewerken, dat de loerah's te *Simbang* zouden verzoeken:

1o. Om de landrenten van de sawa's in geld te mogen betalen.

2o. Ontslagen te worden van *Simbang*, en bij het Gouvernement te mogen overgaan, als rede voor het laatste voorgevende, dat het werk te *Simbang* te zwaar was.

De verschillende wijzen, waarop uitvoering aan dat plan werd gegeven, kan blijken uit de getuigenlijsten

N° 2 § 8, 12 en 13.
No. 5 § 3, 4 en 7.
N°. 12 § 15.

En is voorts nog meer breedvoerig beschreven in de bijlagen No. 31, hierbij gevoegd, biedende al deze stukken een geschiedkundig over-

zigt aan, hoedanig de opruijing, van den aanvang tot het einde toe, heeft plaats gehad.

Ik zal echter hieronder nog kortelijk beschrijven, de wijze hoedanig aan dat plan uitvoering werd gegeven door de personen daarmede door den Regent belast.

Ik neem daartoe als voorbeeld, eene gedane mededeeling van een dessahoofd, waar die beide personen in den aanvang der zaak zijn geweest, om hem deswege voorstellen te doen.

Soetokromo en Mertodikromo vervoegden zich bij hem en zeiden:

»Als wij niet trachten om hier eens eenige wijziging in een en »ander te brengen, dan zal het te *Simbang* altijd bij het oude blijven."

»Daarom kwamen wij u thans zeggen, dat het de wil en het ver»langen van den Regent van *Batang* is, dat gij zult verzoeken:

»1o. Om van het huurland ontslagen te worden."

»2o. Om bij het Gouvernement te mogen overgaan."

»3o. Om de landrenten in geld te betalen."

»Gevoelt gij lust, om daartoe over te gaan, dan zullen wij u naar »*Soebah* brengen bij den wedhono aldaar; mogt gij geen lust gevoe»len, om het persoonlijk te gaan vragen, dan is dit gemakkelijk te »vinden, want er wordt ook aangenomen, dat gij een ander, b. v. »uwen bouw daar mede belast."

»Daarna zullen wij u dan des avonds op een tijdstip, dat men ons »niet kan onderscheiden, bij den Regent van *Batang* brengen."

»Wij kunnen dan, als plaats van bijeenkomst, voor de verdere »regeling dezer zaak, ons ontmoeten in den dessa *Griendjing* (een ge»hucht liggende buiten de grenzen van *Simbang*)."

»Denk daar eens over na; mogt gij weigeren, om dit verlangen van »den Regent te volgen, dan krijgt gij zeker uw ontslag, want wij »moeten van ons thans aan u gedaan voorstel rapport aan den Regent »uitbrengen."

Dit was de inleiding; het was niet een voorstel, dat zijne oorzaak had in eene bij het dessahoofd bestaande ontevredenheid over een of ander, waardoor hem het middel in dier voege werd aan de hand gedaan, om zich van dat alles vrij te maken, maar het was een voorstel van tegenovergestelden aard, geheel tegen zijn verlangen, dat *hem bij wege van bevel* werd gedaan; het was de keuze tusschen *medewerking* of *ontslag*.

De loerah's, die weigerden, of zich niet gewillig daartoe betoonden, kwamen dan korten tijd daarna in moeijelijkheden, namelijk, er ontstonden klagten tegen hen, door het volk, waartoe door de beide hierboven genoemde personen iemand in den dessa werd opgespoord, die lust had om loerah te worden, en die dan de toezegging kreeg, om, als de loerah ontslagen werd, in zijne plaats te worden benoemd,

mits hij aannam om hun verlangen te volgen. Zie hierover getuigenlijst:

N°. 2 § 2.

» 3 § 1 en 2.

Deze zocht dan eenige zaken op tegen den loerah, die altijd te vinden of te maken zijn, zoo als dit bij den Javaan gaat, en bekwam dan zoodanige persoon altijd eenige vrienden of aanhangelingen, om met hem mede te doen.

Onder de punten van aanklagt, speelde de hoofdrol het punt, dat de loerah niet wilde vragen, om de landrenten in geld te betalen, en bij het Gouvernement over te gaan, waardoor dan de zaak het aanzien kreeg, alsof dit inderdaad de wensch was van het volk, waaraan de loerah niet wilde voldoen, doch dat punt van klagte werd voor het volk zorgvuldig verborgen gehouden, tot op het tijdstip zij verzameld en gereed waren om hunne klagten te gaan brengen, of, terwijl zij op reis waren naar den Wedhono, alsdan werd daarover eerst gesproken door den kandidaat loerah, die hun naar gelang, dat hij de gelegenheid gunstig oordeelde dat punt voorstelde, om als eene klagte tegen den loerah te dienen, zijnde het *zekerste* middel om hem ontslagen te krijgen, terwijl de eigenlijk daar achter verborgen list, door die wijze van voordragt, door het volk niet werd opgemerkt, dat geen tijd van nadenken, noch doorzigt genoeg had om zulks te begrijpen.

Immers verklaarden zij, door dat te zeggen, stilzwijgend, dat zij (de bevolking) zelve verlangde, om bij het Gouvernement over te gaan, en de landrenten in geld te betalen, terwijl *geen van beide* het geval was.

Men weet, dat de voordragt van die zaken altijd door de vooropzittenden geschiedt, en de achterzittenden maar *alles* beämen wat deze zeggen, al was het ook geheel strijdig met hun verlangen.

Men had ingezien, dat eene weigering niet hielp, omdat de aandrang werkelijk van boven kwam, en welke Javaan is tegen zulk eenen magtigen hefboom bestand.

Eerst moesten de opruijers de dessa's hoofden winnen; aan het volk werd toen nog niet gedacht, en eene openlijke behandeling durfde men er niet aan te geven; dus geschiedde alles *in het geheim:* van daar dat het niet spoedig bekend werd.

Het spreekt van zelfs, dat men het eerst aanving met die personen, die men dacht daartoe het spoedigste te kunnen bewegen.

Wanneer dan zoodanig persoon er in toegestemd had, werd hij door de beide opruijers bij den Wedhono van *Soebah* gebragt, om aldaar dat verzoek te doen; hij werd dan daar genoteerd, en was de zaak daardoor officieel geworden; zie hierover getuigen lijst No. 12 § 15.

Vervolgens werd hij dan des avonds laat naar den Regent van *Batang* gebragt, alwaar hem door den Regent, binnens kamers, onder groote geheimhouding, de les werd geleerd, hoedanig hij verder moest handelen met het volk (zie getuigenlijst N°. 12 § 15 en 17).

De loerah koos alsdan verder eenige personen uit zijnen dessa, die hij met het verlangde in vertrouwen bekend maakte.

Sommige dessa'shoofden zonden dan die personen naar *Soebah* om aldaar, *namens het volk*, dat intusschen van alles geheel onkundig werd gehouden, dezelfde verklaring af te leggen welke hunne loerah reeds had gedaan, en welker namen dan door den Wedhono werden genoteerd; dit was alles zoodanig geregeld, en aan het dessahoofd bevolen door de beide hoofdopruijers.

In die dessa's, waarin men dacht niet bij de loerah's te zullen kunnen slagen, koos men *zelf* een paar ingezetenen tot hetzelfde einde, om langs dien weg toch tot het doel te geraken, terwijl daardoor tevens de loerah en het volk onder hunne bewaking of toezigt werd gehouden.

De zaak eenmaal tot dat standpunt gekomen zijnde, was het werk volbragt, en werd dan door Soetokromo en Mertodikromo, aan het dessa'shoofd of de door hen zelf in den dessa gekozen personen, de les geleerd, hoedanig verder te handelen; — welke punten van beklag er tegen den huurder van *Simbang* moesten worden voorgebragt; en op welke wijze die zouden voorgedragen worden. Zie hierover lijst N°. 5 § 5.

Zoo bleef men dan in afwachting van de nader te doene oproeping naar *Soebah*, waarover vroeger gesproken was. Zie getuigenlijst N°. 4 § 2
» 1 » 1, 3 en 4
» 2 » 5.

Het is zeer opmerkelijk, en in deze zaak des te in het oogloopender, dat de personen, die het eerst bij den Wedhono van *Soebah* zijn geweest, om het verlangde verzoek te doen, hebben bestaan, juist uit de bekende opruijers of hunne familie, namelijk:

Het *eerst* van allen is te *Soebah* geweest het volk van den dessa *Karanggeneng*, met een neef van den hoofdopruijer Soetokromo aan het hoofd, zijnde zekere Rassieëm, met 30 man van de 83 personen in dien dessa aanwezig, om, zoo als het heette, over het planten van tweede gewassen van padie te spreken, dat door Rassieëm als *pretext* was genomen, tot het doel, dat hij zich daarmede eigenlijk voorstelde; dit was eene tusschen hem en zijn oom afgemaakte zaak, want dat gaan naar *Soebah* geschiedde buiten den loerah om. (Die loerah is eenigen tijd daarna ontslagen en Rassieëm is in zijne plaats gekomen).

Onderweg werd toen door Rassieëm aan het volk gezegd, dat het beste was, om nu maar te gelijk te verzoeken *de belasting van de sawavelden in geld te mogen voldoen*, *en om bij het Gouvernement*

over te gaan, omdat het werk te *Simbang* te zwaar is. »Dit wordt thans verlangd," zeide hij, »en zij, die zulks niet doen, zal ik aan »den Regent bekend maken; dan zult gij in het blok worden opge»sloten;" waarop onmiddelijk, alvorens het antwoord van het volk af te wachten, zijn medehelper NGADIENAH liet volgen: »Zoo gijlieden »dit niet opvolgt, dan wordt gij bij den Regent van *Batang* aange»geven, en zullen de onwilligen met 25 rottingslagen worden gestraft."

Een en ander is meer breedvoerig omschreven op bladz. 12 en 13 van Bijlage N°. 31.

Op die wijze werd het volk verschalkt, en door vreesaanjaging er toe gebragt, om aan het verlangen toe te geven.

Het bovenstaande had plaats in de laatste dagen van *Mei* of den aanvang van *Junij* 1860.

Hiermede werd dus het tooneel geopend.

Vervolgens kwamen de twee bekende hoofdopruijers bij den Wedhono, als:

1°. de loerah MERTODIKROMO met 4 man uit zijnen dessa *Batieömbo;*

2°. SOETOKROMO als representant van den dessa *Wonosegoro* met 25 man, waarbij aan het hoofd stond zijn neef WASTAM, die zich uitgaf als (wakiel) waarnemend loerah; dus, alles buiten weten van het dessa'shoofd, onder het protectoraat van zijn oom SOETOKROMO;

3°. een man van den dessa *Kadieran*, die door den loerah was aangewezen, omdat hij zelf dat verzoek niet wenschte te doen, — zie lijst No. 2 § 1;

4°. de loerah van *Padoerekso* geheel alléén, zijnde een schoonzoon van den hoofdopruijer MERTODIKROMO.

Ergo, met uitzondering van den eenen man uit den dessa *Kadieran*, alle personen, die of aan elkander verwant waren, of uit de hoofdopruijers zelven bestonden.

Dit komen bij den Wedhono heeft echter successief plaats gehad, en wel in de maand *Junij*, en in den aanvang van *Julij* 1860; de Regent van *Batang* was destijds ook te *Soebah* aanwezig.

Opmerkelijk is hier ook, de omstandigheid, dat na dezen eersten aanvang der zaak, er gedurende een tijdsverloop van circa 3 maanden een *stilstand* plaats vond, en niets werd vernomen over nadere diergelijke verzoeken, ook door andere dessa's, hetgeen alweder duidelijk bewijst, dat het volstrekt niet het verlangen der hoofden, noch van de bevolking was, om het gegeven voorbeeld door SOETOKROMO en MERTODIKROMO c. s. hierboven vermeld, te volgen.

Was het inderdaad des volks wensch geweest, dan had immers de zaak haren natuurlijken loop genomen, en het volk van *al* de dessa's was successivelijk naar *Soebah* gegaan, om dat zelfde verzoek te doen.

Waaraan die stilstand moet toegeschreven worden, is moeijelijk

door mij op te lossen; de eenige verklaring, die ik daaraan weet te geven, is, dat op dat oogenblik de zaak der opruijing nog niet tot volle rijpheid was gebragt, hoezeer er reeds in April 1860 over was gesproken, en in Junij daarmede was aangevangen, zie lijst

No. 4 § 2 en 5
» 2 § 1
» 5 § 1.

Maar men ondervond veel moeite en tegenkanting, om ze tot stand te brengen, en de dessa'shoofden hadden er hoegenaamd geen lust in.

De komst van Zijne Excellentie, den Gouverneur-Generaal, was spoedig op handen; welligt moest die klagte van de loerah's als een *bewijs* dienen, dat het volk te *Simbang* niet te vreden was, om daarvan, zoo noodig, gebruik te kunnen maken.

Ik moet hier een oogenblik stilstaan bij de missive van den Resident van *Pekalongan*, dd. 11 Julij 1860 No. 888, (Bijlage La. W), handelende over de belasting der sawavelden, waarbij mij door den Resident wordt medegedeeld, *dat ZEdG. in ervaring is gekomen*, dat ik de belasting daarvan *in natura* hef, terwijl aan het slot van die missive voorkomt, dat ZEdG deswege mijn *spoedig* antwoord verlangt, om die aangelegenheid *tijdig* in behandeling te kunnen nemen, met andere tot de rijstcultuur in verband staande zaken, waarop ik heb geantwoord, bij brief dd. 11 Augustus 1860 (zie Bijlage La. Y).

Deze missive leidt tot de vraag *hoedanig* de Resident met die wijze van heffing in ervaring is gekomen; immers was ZEdG. reeds ruim 1½ jaar aan het bestuur, en had bereids een request van mij behandeld dd. 20 December 1859, om gedeeltelijke vrijstelling der betaling van de landrenten van 1859, waarin dit duidelijk aangetoond wordt; die *ervaring* dateerde dus al van langen tijd, doch ZEdG. had die pas weder bekomen, door het, door de hierboven genoemde opruijers gedaan verzoek te *Soebah*, om de landrenten *in geld* te mogen betalen, en niet in natura, waarvan natuurlijk aan den Resident, door den Wedhono of den Regent, moet worden kennis gegeven, en de datum van de missive van den Resident (11 Julij 1860) als van zelf aanwijst, dat dit berigt juist door ZEdG, moet ontvangen zijn, vermits het door de opruijers voorgebragte verzoek in de eerste dagen van *Julij* te *Soebah* was gedaan.

Het raadplegen der officiële correspondentie zoude zulks moeten uitwijzen; ik voor mij moet, in verband tot de gebeurtenissen, die verklaring daaraan geven, totdat ik van het tegendeel worde overtuigd.

Ik heb reeds bij mijn request aan Zijne Excellentie, den Gouverneur-Generaal, (dd. 19 Januarij 1861) daarop gewezen.

Ook het slot van de missive van den Resident, hierboven vermeld, wettigt mijn vermoeden, daar die opruijing geheel bewijst, dat ZEdG.

de *ware* reden van zijne vraag, achter eene omstandigheid wenschte te verbergen, die daarmede niets gemeens had, noch konde hebben, want de heffing eener belasting in natura, of in geld, heeft geene betrekking tot zaken de *rijstcultuur* betreffende, terwijl die bijvoeging bovendien in die missive, als geheel overbodig en niets ter zake afdoende, is aan te merken, en zij *ook daarom* het bewijs levert, dat de ware oorzaak dier vraag, voor mij werd verborgen, en in een ander kleed voorgedragen; iets aan het karakter van den Resident voornoemd geheel eigen, die altijd *geheimzinnig* handelt, en alles langs andere wegen tracht te vernemen, zoo als mij reeds meermalen was gebleken.

Is het niet des te meer opvallend, dat, terwijl de Resident betreffende dat ééne punt, mijn berigt verlangt, het andere punt (het verzoek der dessa'shoofden, om bij het Gouvernement over te gaan) geheel buiten sprake blijft; bewijst dit niet volkomen, dat de Resident die zaken op geheimzinnige wijze behandelt, en het eene punt langs een omweg tracht te doen ophelderen, maar het andere punt zorgvuldig voor mij verbergt.

Konde zulks niet schriftelijk behandeld worden, dan toch had ik van een rehtvaardig en welgezind bestuur mogen verwachten, dat ik met die aangelegenheid bij monde was ingelicht geworden, en mij deswege opheldering was gevraagd, om dan, naar gelang van omstandigheden een onderzoek te kunnen instellen, naar de oorzaken daarvan.

Ik heb toch den Resident, na mijne terugkomst van *Solo* (29 Julij 1860) meermalen gesproken, en heeft ZEdG. mij mondeling herinnerd, aan de beantwoording van dien brief van 11 Julij, maar nimmer over die andere zaak een enkel woord gerept, of op gezinspeeld; terwijl ik destijds van die zaak nog geheel onkundig was, omdat ze, met de grootste geheimzinnigheid behandeld was.

Ware ik daarmede toen bekend geweest, ik zoude zeker daarover met den Resident hebben gesproken, maar al mijne berigten dateren van lateren tijd, na ultimo September, toen mij reeds door den Resident alle mondelinge relatiën bij missive dd. 4 October 1860 N°. 1 a/P. (Zie bijlage L^a II), waren verboden.

Is de bovenstaande wijze van handelen van den Resident van *Pekalongan* over een te brengen met den uitroep, door ZEdG., in zijn rapport aan het Gouvernement, dat mij door den Officier van Justitie is voorgelezen, de datum is mij ontgaan, met zooveel ophef gedaan: »welken Resident zal het niet aangenaam zijn, dat het eenen onderne»mer in zijne residentie wel gaat, enz." ik herinner mij de juiste bewoordingen niet meer, doch het was in dien geest.

En *wat* heeft ZEdG. gedaan; er wordt als het ware een beklag

tegen mij ingediend; in stede van mij daarmede in te lichten, of mij daarin te hooren, of de zaak onmiddellijk te onderzoeken, blijft die zorgvuldig voor mij verborgen; er wordt niet over geschreven, noch gesproken, en omtrent één der punten van beklag wordt op zijdelingsche wijze inlichting gevraagd.

Ik antwoord daarop, maar krijg geen wederantwoord.

Intusschen laat de Resident het andere punt rusten, en wacht nog ca 3 maanden langer, zonder eenig onderzoek daarover te doen, of mij daarop te hooren, tot dat de zaak tot eene volle uitbarsting is gekomen, d. i. tot dat er 20 *dessa's* datzelfde verzoek successief hebben gedaan.

Welke gevolgtrekking moet uit zulk eene wijze van handelen gemaakt worden; is dit niet *voorbedachtelijk* geschied? heet dit dan bescherming der nijverheid? is dit overeen te brengen met de goede gevoelens, die de Resident aan het Gouvernement voor de ondernemers in zijne residentie blootlegt? Of getuigt die handeling niet veeleer van het behagen, dat de Resident er in schept, wanneer het de ondernemers *niet wel* gaat, of voor de zucht om den vrijen arbeid te vernietigen, of om aan de bestaande vete tegen den ondernemer bot te kunnen vieren, of eindelijk van deelname in de opruijing zelve, hetzij direct of indirect?

Inderdaad het komt mij onbegrijpelijk en onverklaarbaar voor, dat de Resident, met de wetenschap om zich, dat er een verzoek door enkele dessahoofden, en eenig volk bij den Wedhono is gedaan, om te mogen ontslagen worden van het huurland, en bij het Gouvernement over te gaan, omdat het werk bij den huurder voor hen te bezwarend is, indien ZEdG. geheel onpartijdig te werk gaat, daarvan den ondernemer onkundig laat, (of daarover destijds is gerapporteerd aan het Gouvernement is mij niet bekend), en die zaak geheel laat rusten, en er niets aan doet, tot dat zij is voldongen, en men het grootste werk (de opruijing) heeft volbragt, zoo als hieronder zal blijken.

De zaak toch was van te ernstigen aard, om ze te laten rusten; — was het opruijing, zij behoorde gestuit te worden; was het vrije wil van de dessa'shoofden, of van het volk, de oorzaak moest onderzocht worden, om dan verder naar bevind van zaken te handelen; maar niets van dat alles vond plaats, er werd *gewacht* en *gezwegen.* Het wachten had een doel; het zwijgen moest dat doel verbergen, en dat doel was niets anders, en dit is duidelijk, dat de ondernemer *al* zijn volk moest verliezen, gelijk reeds was bewezen, dat het streven was, na de ontvangst der meermalen aangehaalde circulaire over den vrijen arbeid, die het middel daartoe aan de hand gaf, zoo als dit reeds gebleken was, met de dessa's buiten het land gelegen (zoogenaamde

contracts dessa's), uit de wijze waarop daarmede was gehandeld; zie hierover mijn request aan Zijne Excellentie, den Gouverneur-Generaal, dd. 10 Augustus 1860.

Met de dessa's bij art. 4 van het contract genoemd, was de ontneming daarvan niet zoo gemakkelijk tot stand te brengen, als met de contractsdessa's, zoodat andere middelen daarvoor moesten worden aangewend, en het beste middel daartoe was, om die bevolking zelve te doen vragen, om weder even als voorheen, bij het Gouvernement te mogen overgaan; bij het Gouvernement was het werk aangenamer, moest gezegd worden; bij den huurder was het *zwaar*; welk argument was sterker *tegen* den vrijen arbeid? en welk middel was *zekerder* om dien ten gevolge eene vernietiging der overeenkomst te kunnen verzoeken? welk laatste het streven van den Resident was, zoo als uit zijn rapport aan het Gouvernement, dat mij door den Officier van Justitie is voorgelezen, ten duidelijkste blijkt.

Immers wanneer de bevolking zelve *vraagt* en *verlangt* van het huurland ontslagen te worden, en die dessa's zijn bij contract ter beschikking van den huurder gesteld, om daaruit zijn werkvolk te vinden, en die bevolking zegt: »wij willen daar niet meer werken, wij »verlangen bij het Gouvernement te werken," wat blijft er dan voor het Gouvernement anders over, indien dat alles waar is, dan het contract te niet te doen? Dwingen mag men het volk niet, zegt de circulaire; de ambtenaren, de hoofden, *ja zelfs de dessahoofden* mogen zich, volgens de explicatie van — en de gegeven bevelen door den Resident van *Pekalongan*, (zie mijn request aan Zijne Excellentie den Gouverneur-Generaal dd. 10 Augustus 1860) met het volk niet inlaten; wat blijft er dan anders over, dan aan het verlangen van het volk toe te geven; en vermits deze van de bevolking dan zelf uitgaande wensch, de bij contract gemaakte bepaling van vrijstelling van de cultures, waarin zij zich nu weder wenscht te doen opnemen, als van zelve vernietigt, blijft er wel geene andere keuze over dan het contract maar in te trekken.

Dit was alles zoodanig berekend, en het gevolg van de circulaire over den vrijen arbeid, in de residentie *Pekalongan*, want die circulaire gaf tot dat alles het denkbeeld en het *middel* aan de hand, en de Resident juicht dan ook, het voorbeeld te *Simbang* na die circulaire ontstaan, in zijn rapport met luider stemme toe, als een *bewijs* dat vrije arbeid onbestaanbaar is, en slechts in *schijn* bestaat, en alles *dwang der hoofden* is geweest, waarbij nog eene massa zaken uit het verledene werden bijgehaald, die echter alle door mij bij den Officier van Justitie zijn toegelicht, en bewezen in een verkeerd daglicht te zijn voorgesteld. Maar de Resident vergat er tevens bij te voegen, dat die toestand naar een vooraf beraamd plan was daarge-

steld; ZEdG. had, de waarheid huldigende, moeten zeggen: *ik* heb dien toestand geschapen, dat is *mijn* werk; *ik* heb u het bewijs willen leveren en alle middelen in mijn bereik, wettig of onwettig, goed of kwaad, daartoe aangewend, en ziedaar het *resultaat;* ik heb mijne taak volbragt, nu kan het contract niet blijven bestaan. Dan was de zaak in hare *ware* gedaante voorgesteld en niet zooals zij thans door den Resident van *Pekalongan* aan het Gouvernement wordt berigt.

Er was hier een bepaald *doel*, en dat doel heiligde al de middelen, die er werden aangewend, om dat doel te bereiken.

Merkwaardig is het inderdaad, dat vóór de ontvangst der circulaire over den vrijen arbeid dd. 8 Maart 1860 No. 14, mij bekend gemaakt bij missive van den Resident van *Pekalongan* dd. 2 April 1860 N°. 345 (Bijlage AA), nooit eenige ontevredenheid onder het volk of de hoofden is bespeurd, en nimmer eenige klagte is vernomen, maar juist in April, en dus kort daarop, de volgende gesprekken werden gevoerd.

»Dat de bevolking bij het Gouvernement zal overgaan, en de be»lasting in geld zal worden betaald." Zie lijst N°. 4 § 2
» 5 § 1.

Dat de Regent van *Batang* een verbond sluit met Mertodikromo, waarin Soetokromo opgenomen wordt. Zie lijst N°. 5 § 7, 8 en 11.

Dat die personen vervolgens in de maand *Junij* verhalen, dat er een groote storm over *Simbang* zal losbarsten, en er verlangd wordt dat al de loerah's zullen mededoen of ontslagen zullen worden, en er gevraagd moest worden, om bij het Gouvernement over te gaan. Zie lijst N°. 2 § 1.

Dat Soetokromo verhaalt, dat hem de opruijing *bevolen* is, en hij voor niets bevreesd is. Zie lijst N°. 4 § 6 en § 23.

Dat, toen ik in de eerste helft van de maand *Maart* 1860, den Resident sprak over eenige aangelegenheden *Simbang* betreffende, ZEdG. mij toevoegde:

»Het is een zonderling contract; ik zal daar wel eene verandering »in brengen; wacht maar, als ik maar eerst een anderen wedhono »dáár heb."

Dat die wedhono dan ook op den 14 Maart 1860 werd benoemd, en de oude wedhono werd gepensioneerd.

Geeft dit alles bij elkander genomen geen regt, om tot al die conclusiën te komen, die ik hierboven aanhaalde, en die door al de gebeurtenissen gewettigd worden.

En wordt het dan niet duidelijk, dat de Resident, met het besluit van 8 Maart 1860 N°. 14 in de hand, slechts iemand behoefde, om uitvoering aan zijne beraamde plannen te kunnen geven, die hij vond

in den Regent van *Batang*, welke die gunstige gelegenheid gretig aangreep, om daardoor weder in de gunst van den Resident te rijzen — waaruit hij al zeer lang was geweest, en door wiens bemiddeling al datgene tot stand kwam, wat door den Resident werd verlangd.

Nadat de maand *Julij* was voorbijgegaan, zonder dat er meerdere loerah's naar *Soebah* gegaan waren, trachtten de opruijers de opmeting der velden op de grenzen, die op bevel, door personeel van den wedhono geschiedde, als middel daartoe te bezigen, zij raadden de loerah's aan, om te *Soebah* bij den wedhono inlichting te gaan vragen, hoe het met die velden zoude gaan, en aan wien daarvan belasting moest betaald worden, en allerlei listen werden er gebezigd, om hen, of eenig volk, naar *Soebah* te lokken; doch te vergeefs, niemand had daar lust in.

Inmiddels was er eene nieuwe politieregeling ingevoerd, en in werking gekomen, en deze gaf toen aan den wedhono, die ook in het geheim ingewijd was, de gelegenheid, alle weken met de loerah's in aanraking te komen; of die regeling daarom voorbedachtelijk is ingevoerd, durf ik niet bepalen; met het oog op alle omstandigheden, heeft het daarvan wel den schijn.

Den 13 Augustus 1860 zijn de loerah's voor de eerste maal te *Soebah* bij den wedhono gaan rapporteren; vroeger geschiedde zulks bij den mantrie van politie te *Simbang*.

In de laatste dagen van Augustus bragt de Resident eenige dagen te *Limpoong* door; van vele plaatsen werden daar oude dessahoofden verzameld, om allerlei informatien in te winnen, betreffende in vroegere jaren aan *Simbang* verleend hulpvolk; dit werd mij destijds medegedeeld; doch ik begreep de strekking van dat onderzoek niet; — er werden voorts allerlei onderzoekingen gedaan, en het was duidelijk, dat de Resident zich toen reeds ten doel stelde, om voorstellen te doen, maar de bouwstoffen ontbraken nog, en moesten eerst verzameld worden.

Het is zonderling, dat, toen de Resident te dier tijd te *Limpoong* was, geen onderzoek plaats vond naar de reeds in de eerste helft van de maand Julij gedane verzoeken van 5 dessa's, om bij het Gouvernement over te gaan. Deze zaak was mij *toen* onbewust, maar voor den Resident kan zij geen geheim zijn geweest; waarom daarover niet met den huurder gesproken? Waarom mij daarvan onwetend gelaten? Waarom gewacht tot dat het begin een einde nam? Deze vragen dringen zich onwillekeurig bij mij op.

Eene nieuwe vermoeijelijking werd den huurder daarop aangedaan; het was midden in den maaltijd, en kregen de transporteurs van brandhout plotseling bevel, om voor elke kar hout, die na vooraf bekomen vergunning was gekapt en door hen werd getransporteerd,

eenen pas te moeten gaan halen op 3 palen afstand, dus 6 palen heen en terug, met dat gevolg, dat er niemand meer brandhout wilde vervoeren.

De loerah van *Wonosegoro* werd den 2 September 1860 's nachts ten 12 ure naar *Batang* ontboden, en moest van daar naar *Pekalongan* bij den Resident komen; korten tijd nadat hij terug was gekomen, bleef plotseling al zijn volk te huis, en niemand verscheen meer op het werk. Zie hierover ook lijst N°. 9 § 1.

Tegen het latere gedeelte van September, begon er een gedurig geloop van volk naar den Wedhono van *Soebah*, als van de dessa's *Djolosektie*, van *Mangees*, van *Gientoong* en van *Karanggeneng*, alle om tegen de loerah's te gaan klagen; iets dat *zeer opvallend* was en voorheen zelden plaats had; wanneer die klagten eens werden nagegaan, zal men daaruit ontwaren, dat ze alle al zeer weinig te beduiden hebben, maar dat het *hoofdpunt* was, dat hunne loerah's niet wilden vragen om bij het Gouvernement over te gaan, en de landrenten in geld te betalen; dit was in dier voege geregeld door de opruijers, om den schijn te geven, als of dit inderdaad de *volkswensch* was, maar het volk was er geheel onschuldig aan, het was hun verlangen niet, maar het liet zich door degenen, die men aan het hoofd had gesteld, en die het met de opruijers eens waren, en de beloften hadden loerah te zullen worden, medeslepen en misleiden.

Men had daarmede verschillende plannen, die zeer juist bedacht waren, op het oog:

1°. had het dan den schijn, als of de bevolking zulks werkelijk verlangde;

2°. konde er dan gezegd worden, dat het volk er zelf om gevraagd had;

3°. was het een middel van dwang en vrees, om de dessa's hoofden te doen toetreden, die, omdat er tegen hen werd geklaagd, hun ambt vreesden te verliezen;

4°. zouden de nog halstarrigen onder de dessa'shoofden des te spoediger toetreden, om het verlangen te volgen, want die voorbeelden werden hun telkens voorgehouden.

In een woord, het was een snelwerkend en goed gekozen middel in de handen der opruijers, om aan de zaak, waarover zij reeds lang werkzaam waren, haar spoedig beslag te geven.

Zij waren dus in die dagen weder aan het werk gegaan, zoo als blijkt uit het voorkomende bij de getuigenlijst N°. 2 § 2 en 10, terwijl zij zoo als ook blijkt uit lijst N°. 2 § 1 en lijst N°. 12 § 15 nimmer achterwege lieten, om op ontslag of straf te wijzen, en dat zij, als gemagtigden van den Regent van *Batang* handelden, zie lijst N°. 12 § 15 en dit alles gerugsteund door den Wedhono van *Soebah*, met des te meer klem konden doen.

Uit de getuigenlijst N°. 3, geheel handelende over klagten tegen loerah's ingebragt enz., kan blijken, welke middelen men aanwendde, om de loerah's ontslagen te krijgen.

Zoo liepen de zaken van af *Julij* tot *September*, toen, na den langen stilstand sedert *Julij*, de loerah's in het latere gedeelte van *September* begonnen aan te vangen naar den Wedhono van *Soebah* te gaan, en zich spoedig achter elkander opvolgden; slechts enkelen waren er, die eenig volk medebragten; de meesten kwamen *geheel alleen*, terwijl zulks in de eerste dagen van *October* weder een einde nam.

De loerah's hadden daar, even als die welke in *Julij* 1860 te *Soebah* waren geweest, aan den Wedhono verzocht:

1°. om van *Simbang* ontslagen te worden, en bij het Gouvernement te mogen overgaan;

2°. om de landrenten in geld te mogen voldoen.

Later werd er van elken dessa nog 3, 4 tot 5 man, vertrouwelingen van de loerah's, naar *Soebah* gezonden, naar gelang van de sterkte der bevolking.

Zeer opvallend is het, dat bij die gelegenheid, de *redenen waarom* niet door die personen werden geopenbaard, maar zich dat verzoek bloot tot de beide punten bepaalde, en deze ook maar zoo, zonder verdere navraag, werden aangenomen.

Dit is een zeer *onnatuurlijk* verschijnsel, dat het onmiddelijk bewijs oplevert, dat het hier niet was, een uit eigen beweging gedaan verzoek, maar *eene geleerde les:* terwijl het stilzwijgen van den Wedhono almede aantoont, dat hij reeds van het geheele plan kennis droeg, want, wanneer toch iemand een verzoek komt doen van dusdanigen aard, dan zal men toch naar de *oorzaak* daarvan vragen, en niet hetzelve alleen maar noteren, en dan den persoon weder naar huis laten gaan; dit is althans den inlandschen hoofden niet eigen, en ligt bovendien niet in den aard hunner betrekking, want een wedhono of districtshoofd is daar, om alle zaken, die tot hem komen, te onderzoeken, en dan daarvan breedvoerig te rapporteren; vooral moet dit het geval zijn, met zulk een *opvallend* verzoek.

Dat dit verzoek niet *uit eiqen beweging of vrijen wil* geschiedde, wordt bevestigd uit het voorkomende op getuigenlijst N°. 12 § 15 en bijlage N°. 31 bladzijde 128 en 129, verhaal van *Wongsotroeno.*

Ten bewijze hoe weinig genegen o. a. het volk van *Wonosegoro* (het verblijf van den opruijer SOETOKROMO) was, om bij het Gouvernement over te gaan, kan ook strekken het vermelde bij § 7 van getuigenlijst N°. 2, waarbij voorkomt, dat het volk op een feest ten huize van den loerah, op de aan hen door dezen gedane vraag: wáár zij liever wilden werken, bij het Gouvernement of te *Simbang*, allen het stilzwijgen bewaarden, en eindelijk een der aanwezigen zeide,

liever bij Simbang, die daarop door den loerah bedreigd werd met opzending aan den Regent, en daarop te volgen geeseling en bannissement buiten *Java*; met zulke bedreigingen bragt men het volk er toe, om het verlangde te volgen.

Nadat de dessa'shoofden zich bij den Wedhono hadden vervoegd om het bekend verzoek te doen, kwam het volk van de dessa's.

Karanggeneng
Wonosegoro
Batieömbo en
Padoerekso

niet meer op het werk; van de andere dessa's bleef het volk nog altijd uitkomen.

Hieruit blijkt ook alweder, dat die dessa's, waarin de opruijers of hunne aanverwanten woonden, altijd het *voorbeeld* moesten geven, en deze dus aan het hoofd stonden.

Het verdient voorts opmerking, dat, terwijl de loerah's in de laatste dagen van *September* en het begin van *October* zich binnen weinige dagen naar *Soebah* begaven om het bekende verzoek te doen, de Resident het voornemen had op den 8 October te *Soebah* te komen, zoo als duidelijk is uit het voorkomende bij de getuigenlijst No. 1 § 1.

Overigens is het wel opvallend, dat juist de aldaar vermelde van *Soebah* terugkeerende personen, waaronder MERTODIKROMO, van die aanstaande komst, op den 8 October, kennis hadden bekomen.

Vandaar verklaart zich dus de *spoed*, die in de laatste dagen was gebezigd, om de dessa'shoofden naar *Soebah* te zenden, waartoe allerlei middelen werden in het werk gesteld, altijd met bedreiging van ontslag en straf, en wijzende op die aanstaande komst van den Resident, en op de dessa's, waarvan de hoofden door het volk werden aangebragt. De wijze waarop die aandrang werd ten uitvoer gelegd, kan blijken uit de getuigenlijst No. 12 § 15.

Voorts had men eene list bedacht door aan dengenen die men toesprak te zeggen, dat hij nog de *eenig overgeblevene* was.

Men weet, dat de Javaan daarvoor zeer bevreesd is, want die *uitzondering*, tegenover al zijne kameraden, wordt hem als een tegenstreven aangerekend, en volgt dan daarop de straf voor ongehoorzaamheid aan de bevelen; wat blijft onder zulke omstandigheid voor hem anders over te doen, dan het verlangen te volgen?

Dat alles naar een vooraf beraamd plan werd ten uitvoer gelegd, wordt geheel bevestigd uit § 2 van lijst No. 4, alwaar reeds in *April* 1860 sprake is, om het volk later naar *Soebah* op te laten komen, en lijst No. 5 § 1, waaruit ook blijkt, dat in *April* 1860 al bekend was: »*dat de dessa's van Simbang aan het Gouvernement zullen over-* »*gaan, en in het jaar* 1861, *de landrenten in geld zullen worden*

»*gekweten, en het volk dan koffij zal planten*", terwijl uit § 8 van lijst No. 5 blijken kan, dat MERTODIKROMO zelf verhaalt, hoedanig hij uitvoering gaf aan hetgeen hem bevolen was.

Hoogst opmerkelijk is het vooral in deze aangelegenheid, dat destijds alléén de hoofden van de bij art. 4 van het contract genoemde dessa's, zoodanig verzoek bij den Wedhono deden, met uitzondering evenwel van het dessa'shoofd van *Djoeragan*, hetwelk heeft medegedeeld, dat hij dat verzoek nimmer heeft gedaan.

Indien er oorzaken, van welken aard ook, bestonden, dat het volk verpligt was, om de tusschenkomst van het bestuur in te roepen, om van *Simbang* ontslagen te worden, is het dan begrijpelijk, dat *alleen dat gedeelte* der bevolking zich daarover tot den Wedhono gaat wenden; immers deelt ook de andere bevolking in *diezelfde* bezwaren; want er is geene uitzondering gemaakt, noch in werk, noch in de betaling, noch in de belasting, noch in de behandeling voor de gezamenlijke 60 dessa's; en is het dan verklaarbaar, indien hier alles *vrije wil* was, dat juist *dat* gedeelte der bevolking, hetwelk, sedert het bij *Simbang* is gevoegd, in welvaart en bevolking is verdubbeld, en verdrievoudigd, zich tot eene verandering zal verklaren en al de anderen niet?

Van de 2251 huisgezinnen tot *Simbang* behoorende, hadden dus, tot in den aanvang van *October* 1860, 1161 huisgezinnen, te zamen bevattende 5742 zielen (zijnde de bevolking van *al* de 18 bij contract genoemde dessa's, die ik maar in haar geheel heb genomen, (zonder *Djoeragan* uit te zonderen) om die verandering gevraagd bij den Wedhono van *Soebah*, terwijl 1090 huisgezinnen, te zamen bevattende 5730 zielen, zijnde nieuw opgerigte boedjang kampongs door den huurder, tot dat tijdstip het stilzwijgen hebben bewaard, en toch *allen* in dezelfde omstandigheden deelen; is dit niet zonderling en opvallend?

Bewijst dit niet zonneklaar, dat men *naar een bepaald doel* te werk ging, en men het alléén gemunt had, op die 18 bij art. 4 van het contract genoemde dessa's?

Maar ik zoude hier bezijden de waarheid gaan, indien ik verzweeg, dat er toch ook twee der *nieuw opgerigte* boedjang kampongs, zijnde de kampongs *Kentjanan* en *Troppong* zich met hetzelfde verzoek tot den Wedhono van *Soebah* hadden gewend, en dat zich zulks dan ook maar tot die *twee* kampongs heeft bepaald.

In het oogloopend is het echter, dat zulks plaats had, weinige dagen *na* dat *al die andere* dessa'shoofden reeds daarover te *Soebah* waren geweest, waardoor het systematische van de opruijing des te meer uitkomt, welk laatste uit latere gebeurtenissen, hieronder te vermelden, nog duidelijker zal worden.

Door al hetgeen hier vooraf is gegaan, vertrouw ik dus duidelijk te hebben aangetoond, dat er een systematisch plan heeft bestaan, namelijk: om eerst al de bij art. 4 van het contract, genoemde dessa's, van *Simbang* afvallig te maken, en weder tot het Gouvernement te doen terugkeeren, vermoedelijk om ze, zoo als op lijst No. 5 § 1 voorkomt, later bij de koffijcultuur te kunnen trekken, en dan daarna met de nieuw opgerigte kampongs te beginnen.

Dat het streven van den Resident was, om mij zoo mogelijk *al* de dessa's te ontnemen, is reeds duidelijk gebleken, uit de wijze waarop gehandeld is met de contract-dessa's buiten *Simbang* gelegen, en waarover ik mij bij mijn request dd. 10 Augustus 1860 heb bezwaard; ook deze moesten aan *Simbang* ontvallen, en bij de koffijcultuur worden ingedeeld, zoo als mij door den Resident zelf is gezegd, en dat ook aan de controleurs en alle inlandsche hoofden bekend was, en wanneer zij de waarheid hulde doen, bij navraag zal moeten erkend worden; daarover moeten zelfs, naar ik vernomen heb, aanschrijvingen door den Resident zijn gedaan; — in hoeverre zulks overeen te brengen is met het slot van art. 4 van het contract, zal ik aan wijzer oordeel overlaten.

Het aanwezen van dessa's te *Simbang,* waaruit de huurder zijn werkvolk verkreeg, was een doorn in de oogen van den Resident; dat moest een einde nemen, op welke wijze ook. Daarom was het »een *zonderling* contract; de Resident zoude daarin wel *verandering brengen*, als er maar eerst een andere Wedhono was." Deze werd dan ook op den 15 Maart 1860 benoemd, en ziedaar de verandering, die de Resident met *Simbang* op het oog had, onder het bestuur van dien, door den Resident bevorderden en daar geplaatsten Wedhono, in de eerste dagen van October 1860 tot stand gebragt, geholpen door den Regent van *Batang*, die de uitvoerder van des Residents plannen was, zoo als duidelijk is, door de mededeelingen van den Regent zelf, voorkomende bij de getuigenlijst No. 12 § 15, waarbij de Regent van *Batang* tot die getuigen zegt:

»dat het, het verlangen is van het Gouvernement, dat *Simbang* »terugkeert tot het Gouvernement, op den ouden voet; dat de Resident »daarom verzoekt, en dus ook de negory (het inlandsche bestuur) enz.";

en bij § 17 van dezelfde getuigenlijst, waarbij de Regent tot die getuigen zegt:

»dat het Gouvernement *Simbang* wil terugnemen, en de Resident »daartoe last had gegeven, en de negory nu moest medewerken, doch »dat het eene *zeer geheime* zaak was; dat hij, Regent, nu medewerking »van de loerah's verlangt, maar hun voorzigtigheid aanbeveelt, enz.";

voorts bij § 23 van lijst No. 4, waarbij Mertodikromo (een der hoofdopruijers) zegt:

»ja, de reden, dat de Regent dit durft te doen, »is, omdat hij daartoe bevel heeft van den Resident, enz."

Meerdere bewijzen zijn er, geloof ik, niet noodig, om de zaak in een helder daglicht te stellen, en aan te toonen, dat er wel degelijk opruijing van het volk heeft bestaan, terwijl ik, als bewijs voor dit laatste, mij verder refereer aan de bescheiden, bij deze memorie N°. 1 tot 31 gevoegd, die een geschiedkundig overzigt der zaak aanbieden, en alles duidelijk maken, maar vooral nogmaals speciaal wijs op de bij de getuigenlijst N°. 12 § 15 en 17 zoo duidelijk vermelde voorbeelden, hoedanig de zaak van de opruijing te *Simbang*, is behandeld, door den Regent van *Batang* namens den Resident van *Pekalongan.*

Een ander zeer opmerkelijk feit heeft er nog plaats gevonden, dat almede zonneklaar bewijst, dat in deze geheele zaak niets dan *dwang* en *opruijing* heeft plaats gehad, zoo als hieronder zal blijken.

Nadat het bekend was geworden, dat er over de belasting op de sawavelden gesproken was, d. i. dat men die *in geld* zoude wenschen te voldoen, waarvan vroeger nimmer was gehoord, integendeel, in 1845, door den destijdigen Resident HALEWIJN de bevolking zelve is gehoord, en zij die *in natura* met $^1/_5$ van het gewas verlangde te betalen, heeft de administrateur eenige der waarnemende dessa'shoofden, 5 in getal, zijnde loerah's van

Sawahan,
Beedjie,
Karanggeneng,
Wonosegoro en
Mangees

bij zich ontboden en hun in tegenwoordigheid van den Mantrie van policie te *Simbang* gezegd, dat hij van ter zijde had vernomen, dat er sprake was, dat men eene verandering van kwijting van de padiebelasting wenschte, waaraan hij bereid was te voldoen, indien hem slechts bekend was, *wat* men eigenlijk verkoos, daar men hem, noch den Mantrie van *Simbang*, te voren nog nimmer daarover gesproken had.

Zij zeiden daarop, dat die verandering niet gewenscht werd, en ook niet noodzakelijk was; dat zij ook wel onlangs door een enkel persoon daarover hadden hooren spreken, doch dat er in het algemeen genomen, eigenlijk *niemand* was, die iets van dien aard verlangde, en iedereen met de bestaande wijze van heffing tevreden, en dus daarin geene verandering noodig was.

De administrateur bleef er niettemin op aandringen, dat daarover, onder hen onderling, zoude overlegd worden, en ieder hunner afzonderlijk een voorstel, naar zijn eigen idée, zoude doen, *welke* belasting hun voorkwam de beste en aangenaamste voor het volk te zijn, om dan daaruit eene keuze te doen, en tot eene beslissing te komen,

welke de beste wijze van heffing was, het geheel aan hen overlatende, om die belasting *in geld* of *in natura* te bepalen; hij liet hen daarop alleen, den Mantrie met zich nemende, opdat zij *vrij* in hunne gedachtenwisseling zouden zijn.

Het resultaat der conferentie tusschen die 5 hoofden was, dat men voorstelde, om de belasting te heffen *in natura*, en het gewas nog te veld staande in 3 gelijke deelen te verdeelen, $^2/_3$ voor de landbouwers, en $^1/_3$ voor den huurder die dan dat aandeel voor zijne rekening liet snijden.

De administrateur wilde zich daarmede vereenigen, doch vermeende het bedrag van $^2/_3$ op $^4/_5$, voor de landbouwers, en de belasting voor den huurder op $^1/_5$, te moeten verminderen, als zijnde het cijfer, hetwelk het laatst was geheven, dat zij allen *zeer billijk* vonden.

Daarop werd hun gezegd, nu eerst daarover het gevoelen van hun volk te vernemen, en dan binnen 3 dagen den uitslag van het verlangen der bevolking van hunnen dessa aan den Mantrie van politie te komen berigten, hun steeds de keuze vrij latende, om ook in geld te betalen, terwijl aan den Mantrie, als hoofd van het land, werd opgedragen om ook de andere dessa'shoofden met het vorenstaande bekend te maken, en in zelven voege als hierboven, te verzoeken, het gevoelen van hun volk in te winnen, en het geheel aan hunne keuze over te laten welke soort van belasting zij wenschten, en van den uitslag van een en ander, binnen drie dagen, te willen berigten.

De keuze der belasting aldus geheel *vrij* gelaten zijnde, werd het resultaat van den volkswensch door den Mantrie van politie gerapporteerd, bij een staat dd. 17 September 1860, gevoegd als bijlage bij de nota N°. 27, handelende over de quaestie van de betaling dier belasting enz.

Daaruit blijkt, dat niet minder dan 55 van de 60 dessa's, de belasting *in natura* prefereerden; een en ander is bij die nota (N°. 27) breedvoerig uiteengezet.

Wanneer men nu den datum raadpleegt van dezen staat van den Mantrie van politie (17 September 1860), en dien vergelijkt met het tijdstip, waarop 17 van de 18 bij contract genoemde dessa's, zich tot den Wedhono hebben gewend, onder anderen met het verzoek, om de landrenten *in geld* te mogen betalen, hetwelk plaats vond *in de laatste dagen van September*, en in de eerste dagen van *October* 1860, zoo als uit de officiële bescheiden van het bestuur moet te constateren zijn, dan geloof ik, dat er geen verder bewijs noodig is, om aan te toonen, dat het verzoek 10 à 14 dagen *later* aan den Wedhono gedaan (*) om de landrenten *in geld* te mogen betalen, niet *natuur-*

(*) Bij mijne nota N°. 27 heb ik bij de behandeling van dat onderwerp, de beide datums dier tijdstippen vergelijkende, gewezen op het tijdvak der oproeping van al het volk naar *Soebah*, dat *later* plaats vond, en nader zal behandeld worden; van daar dat daarbij het tijdstip van 18/20 *November* 1860 is genoemd; dit diene tot opheldering.

lijk is, omdat hetzelve geheel in strijd is, met hetgeen nog maar weinige dagen te voren, als hun werkelijk verlangen, en dat van de geheele bevolking, aan den Mantrie van politie was opgegeven

Het bewijs van opruijing is daaruit zoo *alles afdoende* te zien, dat er waarlijk niets meer behoeft te worden bijgevoegd, om voldingend aan te toonen, dat de geheele zaak van *Simbang* waarvan de Resident met zooveel ophef aan het Gouvernement heeft gerapporteerd, op niets anders, dan op opruijing en een op de bevolking gelegden dwang, berustte; — hetgeen overigens door alle andere omstandigheden, reeds hierbij opgegeven, geheel wordt bevestigd.

Reeds vroeger is door mij gezegd, dat de Regent van *Batang* niet in de gunst van den Resident van *Pekalongan* deelde; dit was algemeen bekend, en ging zelfs zoo ver, dat de Resident zich uitliet, dat hij dien Regent tot *ontslag* zoude voordragen; wordt het verlangd, ik zal den persoon noemen, aan wien de Resident zulks zelf heeft gezegd, want heb daartoe de vrijheid, zijnde iemand, die alle geloof verdient.

Het zal daarom noodig zijn, hier thans ook te vermelden, wanneer het tijdstip aanving, dat er weder eene toenadering was ontstaan, hetgeen algemeen is waargenomen, te zijn begonnen in de laatste dagen van het aanwezen van den Pangerang Blitar te *Pekalongan*, die bij den Regent van *Pekalongan* verblijf hield, en wel op het einde van *Februarij* of den aanvang van *Maart* 1860.

Van dat tijdstip af aan, rees de Regent van *Batang*, hoe langer zoo meer, en in het oogloopend, in de gunst van den Resident. Ik bepaal mij alleen tot het vermelden van deze *daadzaak*, en het opvallende daarvan, ook bij al de inlandsche hoofden; dit kan onderzocht en geconstateerd worden.

Is er in alles, wat ik hier boven aantoonde niet een zeer *marcante* zamenloop van tijdstippen?

1°. Het begin der toenadering van den Resident tot den Regent, was in den aanvang van *Maart* 1860.

2°. De circulaire over den vrijen arbeid was van 8 *Maart* 1860, en is aan mij bekend gemaakt bij missive van 2 April 1860 (Zie bijlage La. AA).

3°. De nieuwe wedhono van *Soebah* is benoemd den 14 *Maart* 1860.

4°. Het door den Regent van *Batang* met Mertodikromo, volgens § 11 lijst N°. 5, gesloten verbond, dateert van de maand *Maart* 1860, toen die persoon bij den Regent in arrest zat, waaruit hij den 31 *Maart* is ontslagen.

5°. Het verhaal door Mertodikromo gedaan, dat in het volgende jaar, zijn dessa bij het Gouvernement zoude overgaan, (zie § 1 van getuigenlijst No. 5) dateert van de maand *April* 1860.

8

6°. Het verhaal door SOETOKROMO gedaan, dat hij beloofd had aan den Regent van *Batang*, om te bewerken, dat het volk van *Simbang* zoude vragen, om bij het Gouvernement over te gaan, (zie getuigenlijst N°. 4 § 2) dateert van de maand *April* 1860.

7°. Het niet meer uitkomen op het werk van de contracts dessa's buiten *Simbang* gelegen (zie mijn request aan Zijne Excellentie, den Gouverneur-Generaal, dd. 10 Augustus 1860) dateert van de maand *April* 1860. Als verdere opheldering van dit request, verwijs ik tevens naar de getuigenlijst N°. 22, waarbij de redenen door de loerah's worden verhaald, waarom het volk niet meer op het werk is gekomen; zie de mededeeling van de getuigen N°. 12, 13 en 14.

Is het niet zonderling, dat die tijdstippen zoo te zamen gaan, en wordt het daardoor niet duidelijk, dat er overeenstemming tusschen den Resident en den Regent van *Batang*, betreffende de zaken van *Simbang*, plaats greep.

Hoe zoude de Regent, b. v. op eigen authoriteit, zulke bevelen aan de loerah's der contracts dessa's durven geven, als bij mijn request van 10 Augustus 1860, en bij de getuigenlijst N°. 22 zijn vermeld, indien hij geene instructiën van den Resident had ontvangen, hoedanig te moeten handelen, in de uitvoering van de Gouvernements circulaire dd. 8 Maart 1860 N°. 14. En zoude het denkbaar zijn, dat de Regent van *Batang*, zonder dien, zulk eene zamenspanning tegen *Simbang*, zoude durven entameren, als hierboven is aangetoond? Ik zal dit overlaten aan wijzer oordeel.

Zoo als uit de missive van den Resident van *Pekalongan* dd. 2 April 1860 N°. 345 (Bijlage L^a^. AA) blijken kan, bepaalde zich die aanschrijving alleen tot de contracts dessa's, *buiten den raijon van Simbang* gelegen, dus tot die dessa's, waarmede ik te *Soebah* en te *Bandarsedayoe* contracten, voor de levering van werkvolk had gesloten.

Voor het volk, op het huurland wonende, werd dus eene distinctie gemaakt; die waren onder al die verbodsbepalingen, volgens de missive van den Resident, niet begrepen; voor het volk op het huurland moesten dus *andere* middelen te baat worden genomen, om ook dat volk aan *Simbang* te onttrekken.

Nadat de oude dessa's (vroeger suikeruitplanters) waren overgehaald of gedwongen, en dus de eerste stap was gedaan, begon men in de maanden *October* en *November* met de nieuw opgerigte dessa's; ook deze wilde men er toe brengen om hetzelfde verzoek te doen, als de andere reeds hadden gedaan.

De middelen daartoe waren verschillend; in de eerste plaats had men de dessa'shoofden (bekkels) bevreesd gemaakt, voor het verlies hunner dessa's, en bij gevolg van hunne betrekking, door die te zul-

len inlijven bij de oude dessa's — zoo als blijkt uit de getuigenlijst N°. 2 § 8 en 16 en bijlage N°. 31 bladz. 103 en 104.

Men had vroeger diezelfde voorspiegeling van inlijving of annexering gedaan aan de loerah's van de oude dessa's om hen, door die uitbreiding van grondgebied of magt, tot toetreding over te halen, welke belofte tot heden echter onvervuld is gebleven; nu bezigde men datzelfde middel weder om de bekkels der nieuwe dessa's, door voorhouding van inlijving bij de oude dessa's, en bij gevolg verlies van hunnen dessa, er toe te brengen, het verlangde en bekende verzoek bij den Wedhono te gaan doen. Dus werd dezelfde zaak zeer listig, tot het bereiken van *twee* doeleinden aangewend, waaruit alweder blijkt dat alles systematisch was voorbereid.

Welligt was het door het dessa'shoofd van *Kentjanan* (zie bladz. 61) bij uitzondering reeds zoo vroegtijdig gedaan verzoek, ook een gevolg van zijn te kennen gegeven verlangen, om den dessa *Tjentong* bij zijnen dessa in te laten lijven, zie daarover bladz. 104 van bijlage N°. 31.

Ten anderen nam men bij die bekkels, welke men vreesde dat te halstarrig zouden zijn, het middel te baat, om te trachten andere personen als bekkel te doen aspireren, om langs dien weg tot het beoogde doel te geraken; zie daarover getuigenlijst N°. 2 § 13 en N°. 5 § 3 en 4.

Ondanks alle pogingen scheen men niet te kunnen slagen; er werd althans niets van vernomen.

Intusschen begon men de loerah's van de dessa's die reeds te *Soebah* waren geweest (de vroegere suikerplanters) op te stoken, en te leeren *welke* klagten zij al zoo wat moesten voorbrengen tegen den huurder, zie daarover lijst N°. 5 § 5.

Deze personen, die anders nu en dan bij den administrateur kwamen, bleven toen ook plotseling weg, vermoedelijk omdat zij verlegen waren zich te doen zien; welligt ook, omdat hun geheimhouding was opgelegd; het volk bleef echter altijd nog uitkomen op het werk, behalve van enkele dessa's, zoo als reeds hierboven is gezegd.

Het scheen dat men met de nieuwe opgerigte dessa's nog niet konde slagen, en zoo brak dan eindelijk de groote dag aan, waarop al het volk, zie getuigenlijst N°. 6, naar *Soebah* moest opkomen.

Men had te voren reeds de meest vertrouwden de les geleerd, wat zij op die atoeran hadden voor te brengen, tegen den huurder, als rede of oorzaak voor het door hen aldaar voor te dragen verzoek aan den Resident, zie lijst N°. 12 § 15 en N°. 5 § 8, doch werd zulks zeer geheim gehouden.

Alles was dus in gereedheid gebragt om op den 18 *November* 1860 de zaak van *Simbang* voor den Resident te behandelen.

De Resident zoude naar *Soebah* gaan, om aldaar aanslag te hou-

den; dus konde dat alles onder ééne moeite doorgaan; de reis van den 8 October was destijds uitgesteld, vermoedelijk, omdat men toen nog niet met alles gereed was; het was nog te kort, nadat de dessa's-hoofden bij den Wedhono te *Soebah* waren geweest, alles was dus nog niet naar behooren geregeld kunnen worden; dit althans moet daaruit afgeleid worden, dat er, sedert het eerste voornemen en de uitvoering van het plan van den Resident, ruim 40 dagen tijd is verloopen.

Den 18 November 1860 's morgens vroeg, reed de Regent van *Batang* met den controleur van *Batang*, het huis van den administrateur voorbij naar *Soebah;* men zeide, dat de Resident den volgenden dag zoude komen. Dat de Regent één dag vroeger ging, laat zich begrijpen, omdat het noodig was alles vooraf te regelen; — naar *Soebah* waren ook medegegaan MERTODIKROMO, SOETOKROMO en verschillende andere, tot de opruijers behoorende personen.

Den avond van den 18 *November* tot den ganschen nacht door, was er eene beweging in de dessa's, zoowel als op den grooten weg te *Simbang*, als nog nooit te voren was voorgekomen; kortom, het was blijkbaar, dat er iets buitengewoons gaande was, want de weg was telkens vol van volk.

Des middags van dien dag, te 4 uren, waren er matta matta's van *Soebah* gekomen, om al het volk derwaarts op te roepen, — zie lijst N°. 6 en bijlage N°. 31 bladz. 45 — enkele dier personen konden niet lezen en riepen de hulp in van derden, om het briefje met de namen der loerah's en bekkels, die zij moesten oproepen, te ontcijferen, zie bijlage N°. 31 bladz. 70.

De beide penatoessen van *Beedjie* en van *Sawahan*, waren des middags van *Soebah* teruggekomen, en vonden de van *Soebah* gezonden matta matta's ten huize van eerstgenoemden verzameld, alwaar zij werden aangetroffen in vergadering met MERTODIKROMO en zekeren RONODJOYO, de eerste de hoofdopruijer te *Simbang*, en de laatste een zijner voornaamste handlangers, zie bijlage N°. 31 bladz. 48; — SOETOKROMO, was achtergebleven. De loerah's verzamelden daarop al hun volk, en gaven hun kennis, dat zij nog dienzelfden nacht naar *Soebah* moesten vertrekken, en leerden hun toen de les van al hetgeen zij te *Soebah* zijnde, moesten voorbrengen, zooals die beschreven is in de getuigenlijst N°. 7 en lijst N°. 12 § 15, waaraan ik refereer, en welke les de opruijing geheel bevestigde.

Opvallend is het, dat de oproeping van het volk naar *Soebah* door *matta matta's* geschiedde, terwijl de Mantrie hoofd van het land was, en had dus die oproeping door zijn intermediair moeten geschieden, doch hij werd daarvan geheel onwetend gelaten.

Dit is echter duidelijk geworden door het doel, dat daarachter ver-

borgen lag, namelijk, dat men het wilde doen voorkomen, als of die menschen alle uit *eigen beweging*, of uit *eigen wil*, derwaarts waren gegaan, zoo als hun ten strengste was aanbevolen te moeten zeggen, ingeval daarnaar werd gevraagd; zie lijst N°. 7 en lijst No. 12 § 15. Deze aanbeveling, door de loerah's aan het volk, zoomede dat het niet mogt zeggen, dat hij hun dat alles zoo geleerd had, want dat het *eene geheime zaak* was, bewijzen zonneklaar, dat men alle mogelijke maatregelen van voorzorg, tot bedekking der opruijing, had bedacht en in acht genomen.

Zoo als uit de verschillende stukken blijkt, ontbrak het bij dat alles niet aan de noodige bedreigingen, ingeval van niet opvolging der ontvangen bevelen; het stelsel van intimedering was daarbij als hoofdzaak te baat genomen, want men had gezegd »wanneer gij durft te vragen »om bij *Simbang* te blijven, dan zult gij ongelukkig worden." »Gij zult met de rotting gestraft worden." »Gij zult verbannen »worden buiten Java" en dergelijke meer.

Waartoe waren toch al die vreesaanjagingen noodig, indien het hier werkelijk alles *vrije wil* was, maar men was overtuigd, dat het volk volstrekt niet verlangde, wat men van hen vergde, en daarom moesten al die vrees verwekkende middelen worden aangewend, om het volk er toe te dwingen.

Den 19^en^ *November* 's morgens passeerde de Resident *Simbang*, gaande naar *Soebah*, vergezeld van eenen klerk van het bureau.

Een en ander wat nog op de atoeran voorviel, kan blijken uit de getuigenlijst N°. 8; aldaar zijnde werd het volk op nieuw weder de les geleerd en beangstigd; zoowel door hunne loerah's, als door de hoofdopruijers en hunne trawanten; — zie daarover bijlage N°. 31 bladz. 76 tot 80 en lijst N°. 8 § 7, 8 en 10.

Hezelfde verzoek, als vroeger reeds bij den Wedhono was gedaan, werd nu voor den Resident en den Regent herhaald, met bijvoeging evenwel van allerlei klagten en bezwaren, waarvan nimmer te voren te *Simbang* iets was vernomen, noch direct, noch indirect, en geschiedde dit alles volgens de geleerde les, ten einde aan dat verzoek een schijn van de oorzaak te geven.

Dit alles was vooraf zoodanig geregeld, zoo als blijken kan uit de getuigenlijst

N°. 1 § 4
» 2 » 10, 15 en 16 en
» 4 » 23

De wijze, waarop het volk zijne bezwaren voorbragt, en namens den Resident door den Regent werd toegesproken, is beschreven in bijlage N°. 31 bladz. 138 en 139.

Het is noodig hier melding te maken, van eene omstandigheid, die

van grooten invloed is geweest op de gemoederen van het volk, tijdens het te *Soebah* op de atoeran was, namelijk: het op bevel van den Resident in de krankeng (gevangenis) doen plaatsen van den loerah van den dessa *Djolosektie*, die, zoo als men onder het volk verhaalde, liever bij het huurland wilde blijven, zie hierover getuigenlijst

N°. 8 § 4 en
» 5 » 10.

Dit voorbeeld was voldoende, om allen die andere gedachten hadden, te doen besluiten, om het bevel en verlangen maar te volgen, daar zij anders vreesden, diezelfde straf te zullen ondergaan, waarvan hun hier het voorbeeld werd gegeven.

Uit lijst N°. 10 § 1, 2, 3 en 5 kan voorts blijken, welk deel de Wedhono van *Soebah*, tijdens de atoeran, in de gebeurtenissen van dien dag heeft genomen, waaruit de opruijing duidelijk wordt.

Bij raadpleging van de volgorde der dessa's, die voor den Resident hebben geätoord, blijkt, dat was aangevangen:

1°. met den dessa *Karanggeneng*, waarvan de loerah 2 dagen te voren was ontslagen, zoo als men zeide, *omdat* hij niet wilde vragen om bij het Gouvernement over te gaan, en waarvoor in de plaats was benoemd de opruijer Rassieëm, neef van den hoofdopruijer Soetokromo.

Hierbij valt nog te vermelden, dat al de loerah's op dien dag, van ontslag van dat dessa's hoofd naar *Soebah* waren opgeroepen, om hunne Actes na te zien; dit zal ook zeker met het doel zijn geschied, dat zij dat ontslag en vooral *de reden waarom*, zouden vernemen. De Mantrie van politie mogt daar niet bij tegenwoordig zijn; *waarom niet?*

2°. den dessa *Padoerekso*, waarvan de schoonzoon van den hoofdopruijer Mertodikromo, dessa's hoofd was.

3°. den dessa *Simbang dessa*, waarvan de loerah een sterk aanhangeling van den hoofdopruijer Soetokromo was; deze loerah had men eene groote uitbreiding van grond voorgespiegeld, waarvan hij dezer dagen vruchteloos heeft gereclameerd.

4°. den dessa *Djolosektie*, waarvan de loerah door opruijing reeds door zijn volk was aangeklaagd, dat hij niet wilde verzoeken om bij het Gouvernement over te gaan.

In deze volgorde en de daarop gevolgde straf aan den loerah van *Djolosektie*, is weder een stelselmatig en te voren overlegd plan te zien. Van de drie eerste personen was men *zeker*, en de vierde persoon moest als voorbeeld voor de op hem volgende dienen, waaronder *velen* waren, die geheel andere gevoelens waren toegedaan, en het voornemen hadden om niet te verzoeken, om bij het Gouvernement

over te gaan, ondanks de hun gegeven bevelen, die echter, door dit gegeven voorbeeld van gevangenzetting, geheel werden afgeschrikt.

Ik verwijs hierover verder naar bladz. 160 tot 162 van bijl. N°. 31 — terwijl al het gebeurde op die atoeran is beschreven bij dezelfde bijlage van bladz. 50 tot en met 135.

Op de atoeran te *Soebah* waren ook de loerah's van *Bandarsedayoe*, waarmede ik contracten had aangegaan voor de levering van werkvolk tegenwoordig, dat wel vreemd is.

Alvorens het volk, tot *Simbang* behoorende, werd gehoord, was eerst met het hooren dier dessa's hoofden aangevangen, en blijkt uit getuigen lijst N°. 12 § 1, hoedanig dat onderzoek uitviel. Deze gebeurtenis is zeer *opmerkenswaardig* en *onverklaarbaar;* is het, dat de Resident, indien hij werkelijk onbekend met alles, en dus onpartijdig in al die zaken was, daaruit niet onmiddelijk zoude hebben opgemaakt, dat hier alles *dwang* en *intimidatie* was?

Over het contractsvolk van *Bandarsedaijoe* sprekende, moet ik nog verwijzen naar lijst N°. 11 § 1 en 2, waaruit kan blijken, hoedanig aldaar met het volk is gehandeld.

Het verdient hier nog speciale vermelding, dat, terwijl maar 20 van de 60, waaronder 2 der nieuw opgerigte dessa's, zich bij den Wedhono hadden aangemeld, met het bekende verzoek, nogtans *al* de dessa's hoofden (60 in getal) met hun volk te *Soebah* waren opgeroepen, en daar aanwezig waren, terwijl die 40 overschietende dessa's *niet* door den Resident zijn gehoord geworden.

Dit leidt tot de vraag, *waarom* zij dan daar waren geroepen?

Men vreesde zeker, dat het onderzoek dier dessa's als nog onvoorbereid zijnde, tot een geheel tegenovergesteld resultaat zoude leiden, en dit moest vermeden worden.

Er moet toch eene bepaalde *reden* voor zijn, waarom die bevolking, daar evenwel zijnde, geroepen of ongeroepen, van het voorregt, om hare grieven voor te brengen, moest worden uitgesloten.

Is het ook niet zeer opvallend, dat terwijl zich daar zoo vele dessa's hoofden met hun volk bevonden, juist diegenen werden naar binnen geroepen, die zich vroeger al hadden aangemeld, dat toch onmogelijk het geval had kunnen zijn, indien hier niet alles stelselmatig en met overleg geschiedde.

De combinatie van het bovenstaande, namelijk, het niet hooren, en toch oproepen van dat volk, ligt nog in het verborgene, maar zooveel is zeker dat daardoor de opruijing al weder duidelijk wordt bewezen.

Des nachts van den 19 *November* 1860 te 12 ure, ontving de Mantrie van politie van *Simbang* een bevelschrift van den Wedhono, namens den Regent van *Batang*, om den volgenden morgen te 6 ure te *Soebah* bij den Resident te verschijnen.

Den 20 vertrok hij derwaarts, en den volgenden dag werd hij van daar in arrest opgezonden naar de hoofdplaats *Pekalongan.*

Den 30 daaraanvolgende, ontving ik een besluit, waarbij dat hoofd was ontslagen uit zijne betrekking, en waaruit tevens bleek, dat hij wegens tegen hem ingebragte en *bewezen* klagten van opligterij der bevolking, voor den Landraad zoude teregt staan.

Betreffende dit ontslag en al hetgeen weder in dat besluit voorkomt, heb ik breedvoerig gehandeld bij mijn request aan Zijne Excellentie, den Gouverneur-Generaal, dd. 15 December 1860, waaraan ik mij refereer — men wist, dat dit hoofd noch te verleiden, noch om te koopen was, en moest dus verwijderd worden.

Dienzelfde dag werd hij in de gevangenis gezet, en bragt deze omstandigheid eene groote ontsteltenis en vrees bij het volk te *Simbang* te weeg, vooral omdat er tevens allerlei geruchten werden verspreid, dat hij geketend naar *Samarang* was gebragt, en verbannen zoude worden enz.

Dat zijne verwijdering reeds lang verlangd, en voor de verdere plannen van de opruijers gewenscht was, zal ik niet behoeven te betoogen, en blijkt zulks duidelijk uit de getuigenlijsten N°, 5 § 11 en N°. 4 § 13 (beide aan het slot).

Dat men, niets degelijks tegen hem gevonden hebbende, omdat de de man bij uitzondering van vele Inlandsche hoofden, eerlijk was, toen verder wilde trachten, om, na zijne verwijdering van *Simbang*, nog zaken tegen hem op te delven of zamen te stellen, om hem des te zekerder te kunnen veroordeelen, blijkt uit bijlage N°. 31 bladz. 145 tot 148, in welke laatste bijlage verschillende zaken worden vermeld, die niet bij de getuigenlijsten zijn opgenomen.

Daarop werd dit hoofd bij vonnis van den Landraad te *Pekalongan* dd. 10 Januarij 1861, wegens aanmatiging van gezag, tot 5 *jaren dwangarbeid* veroordeeld; andere punten had men niet kunnen vinden, en van de twee van de vier punten, waarvan hij beschuldigd was, werd hij vrijgesproken.

Het zij hier vermeld, dat deze persoon hevig door den Resident werd vervolgd, want ter teregtzitting, waarbij ik persoonlijk tegenwoordig was, en als getuige heb moeten compareren, werden zelfs zijne getuigen à décharge niet gehoord, waaruit het duidelijk bleek, dat de Resident hier geen regtvaardig regter was.

De Mantrie diende eene memorie in tegen het bedoelde vonnis, en werd daarop door het Hoog Geregtshof van Nederlandsch Indië een nieuw onderzoek in de zaak bevolen, onder Presidium van den Omgaanden Regter, welke regtbank op de teregtzitting van den 25 September 1861, dat hoofd niet alleen geheel vrij sprak van alle schuld, maar bij het vonnis van dien Regtbank tevens vermeld is, dat de

Mantrie, door te handelen, zoo als hij gedaan had, in de zaak waarvoor hij beschuldigd en vroeger veroordeeld was, niet anders dan *zijn pligt* als politiehoofd had gedaan, welk vonnis door het Hoog Geregtshof van Nederlandsch-Indië is bekrachtigd geworden, waarop dat hoofd den 21 November 1861 uit de gevangenis is ontslagen.

Dat hier alleen vervolgzucht tegen den huurder van *Simbang*, den Resident beheerschte, wordt na deze vrijspraak, en bij raadpleging van het op den 30 November 1860 onder N°. 1590 door den Resident genomen besluit, maar al te duidelijk.

Intusschen heeft dat hoofd, ofschoon geheel onschuldig zijnde, eerst zijn ontslag bekomen, daarna *twaalf maanden* in de gevangenis doorgebragt, en inmiddels door een brand, die in de nabijheid van zijne woning is ontstaan, zijn huis moeten verliezen, zoodat hij door een en ander geheel ongelukkig is geworden, en zwaar heeft moeten boeten voor de vete, die bij den Resident tegen den huurder bestond, en waaraan hij toch ten eenenmale onschuldig was.

Ik zoude hier eene reeks van zaken kunnen verhalen van moeijelijkheden, die mij in den weg zijn gelegd, om dat hoofd in de gevangenis te kunnen spreken; daar ik, overtuigd van zijne onschuld, hem tot het verkrijgen van zijn goed regt wilde behulpzaam zijn, doch waarin ik telkens werd belemmerd, onder allerlei kleingeestige voorwendsels, alleen om dien man in zijne verdediging te belemmeren; doch ik zoude vreezen te langwijlig te worden; het zij dus kort gezegd, dat uit alles blijkbaar was, dat het den Resident zeer hinderde, dat ik mij dien man aantrok, die welligt zonder dien, het slagtoffer van hartstogt zoude zijn geworden.

Korten tijd nadat de Mantrie uit zijne betrekking was ontslagen, en in de gevangenis zat, werd aan den loerah van *Batieömbo*, den bekenden opruijer MERTODIKROMO, den titel van *penatoos* gegeven, en, niet lang daarna, werd hij tot *Penewoe* verheven; zie hierover ook de mededeeling bij de Getuigenlijst N°. 4 § 13 en N°. 5 § 11 , welke titel hem, blijkens het voorkomende bij de lijsten werd toegekend, als eene *belooning* voor de door hem bewezen diensten , en tevens om hem *magt* over al de loerah's, en het volk, toe te kennen, waarop hij zich dan ook niet weinig laat voorstaan; zie lijst N°. 5 § 6, waardoor zijn invloed en gezag des te grooter werd; zie bijlage N°. 31 bladz. 149, en is het duidelijk, dat zulks werd gedaan, om van zijne verdere diensten, met des te meer succes gebruik te kunnen maken, en tevens aan de andere loerah's een blijk te geven, van den hoogen prijs, waarop de door hem bewerkte, en tot dus verre goed geslaagde opruijing, werd gesteld; dit althans konde een ieder, die bekend was met hetgeen hij had verrigt, daaruit afleiden.

Een zonderling contrast levert deze verhooging in rang op, tegen

over het nog zoo kort geleden (*in Maart* 1860) door dien persoon ondergaan arrest wegens gepleegde knevelarijen, waaromtrent het oordeel van den controleur van *Limpoong* was, dat hij bepaald ontslagen zoude worden; die man moet zich dus wel *zeer verdienstelijk* hebben gemaakt, om zoo kort daarna, zulke hooge titels te ontvangen.

Ik vergat hierboven te zeggen, dat, bij het onderzoek van de klagten tegen de loerah's van *Simbang*, te *Batang* gehouden, de beide hoofdopruijers MORTODIKROMO en SOETOEKROMO waren gezien binnen in het huis van den Regent van *Batang*, op eene plaats, die in den regel niet door Javanen van dat soort wordt bezocht; zie daarover lijst N°. 3 § 3 en bijlage N°. 31 bladz. 31 en 32; een bewijs, dat er verstandhouding tusschen den Regent van *Batang* en hen bestond; terwijl uit lijst N°. 5 § 16 blijkt, dat MERTODIKROMO, des avonds tusschen 9 en 10 ure, personen van *Simbang* bij den Regent bragt, hetgeen door hem zelf wordt bevestigd, bij zijn verhaal; zie lijst No. 5 § 8.

Hetzelfde had plaats met SOETOKROMO, zie getuigenlijst N°. 4 § 22.

Over de wijze waarop men te werk ging, om een loerah ontslagen te krijgen, wordt gehandeld bij lijst N°. 4 § 24 en bij bijlage N°. 31 bladz. 140—142, zoomede bij lijst N°. 3 § 10.

Opvallend is het ook, dat, terwijl de dessa *Wonosegoro* als voorbeeld No. 1 moest dienen, zie lijst No. 5 § 2, nu deze op de atoeran te *Soebah* door den dessa *Karanggeneng* was vervangen; men vertrouwde den loerah van eerstgenoemden dessa zeker niet voldoende; men was zekerder van den nieuw benoemden loerah van laatstgenoemden dessa, zijnde onder de voorwaarde loerah geworden, dat hij zoude vragen, om bij het Gouvernement over te gaan enz.

Op de atoeran te *Soebah* was opgemerkt, dat de Regent van *Batang*, bij het binnen komen der personen, van elken dessa, enkelen opnoemde, aanwees, en liet voorkomen, om hen vóóraan te plaatsen, die alsdan het woord deden.

Daar mij deze mededeeling was opgevallen, vermits toch de Regent niet met al die personen kon bekend zijn, heb ik bij informatie vernomen, dat de Regent eene lijst der dessa's voor zich had, waarop de personen die vooraan hebben gezeten, *nominatief* voorkwamen (deze waren zeker vooraf reeds door de opruijers opgegeven), allen gerangschikt naar de volgorde, zoodat daardoor weder duidelijk wordt, dat de door den Regent aangewezen en nominatief opgenoemden, de personen waren, die de les kenden; waartoe anders deze nominatieve opgave; het moet toch onverschillig zijn, *welke* personen voor aan zitten; uit welke omstandigheid dus weder het systematische van de opruijing blijkt. Het overige volk van den dessa werd dan op een

afstand achteraan geplaatst, en beaamden deze alles wat de vooropzittenden zeiden, met *Inghé*, al hadden zij er ook geen woord van verstaan; dit is den Javaan eigen, en is bekend, en was daarop dus gerekend; maar al hadden zij ook alles verstaan, er zoude toch niemand zoo stout durven zijn, om in tegenwoordigheid van den Resident en den Regent, daar tegen op te komen, vooral daar er gezegd was, dat alles *op bevel* geschiedde, en het verlangen dus moest gevolgd worden, »die dit niet deed zoude straf krijgen." Er bleef dus geen uitweg overig, zie bijlage N°. 31 bladz. 81.

Op bladz. 82 van bijlage N°. 31 komt nog een bijzonder geval voor, van personen, die tijdens de atoeran te *Soebah* werden op zijde gezet, omdat men hunne gevoelens vreesde; ook de mandoers, bij den huurder werkzaam, doch inwonende in de verschillende dessa's, waren expresselijk te huis gelaten; enkelen, die mede waren gegaan, en die vergeten waren te waarschuwen, werden niet toegelaten, en verboden om met het volk naar binnen bij den Regent te gaan, zoodat allerlei voorzorgsmaatregelen waren genomen, om den goeden uitslag van de zaak te waarborgen.

Zeer opvallend is het, dat niettegenstaande al het volk was opgeroepen, en door de loerah's bedreigd was met straf, zie lijst N°. 12 § 15, ingeval zij daar niet verschenen, slechts circa een *vierde gedeelte* van de bevolking der dessa's van *Simbang* op de atoeran te *Soebah* is geweest; wel een bewijs, dat hier geen *vrije wil*, maar alleen dwang plaats had; in het eerste geval was er zeker geen enkel man te huis gebleven.

Eene bijzondere omstandigheid, die ik nog moet vermelden, heeft nog plaats gehad op den 21 *October*, namelijk dat zich 42 bekkels en loerah's, bij gelegenheid dat ik met hen over de vrijstelling der padiebelasting over 1861 sprak, mij het verzoek deden, om, wanneer daartoe door mijne voorspraak mogelijkheid mogt bestaan, hunne rapporten weder even als vroeger te *Simbang* te mogen doen. De deswege gedane kennisgave aan een verder gevoerde correspondentie met het bestuur, is door mij overgelegd, bij request aan Zijne Excellentie, den Gouverneur-Generaal, dd. 19 Januarij 1861.

Indien toch de hoofden, werkelijk zoo vele grieven tegen den huurder hadden, dat zij *uit eigen beweging*, naar *Soebah* waren gegaan, om aldaar, hetzij voor hen, hetzij voor hun volk, te verzoeken, om van het huurland ontslagen te worden, en bij het Gouvernement over te mogen gaan, en de belasting in geld te betalen, zoude het dan denkbaar zijn, dat zij zoodanig verzoek als bovenvermeld aan mij zouden rigten? Is hierin niet veeleer het bewijs eener goede gezindheid tot den huurder gelegen, aan wien zij hun leed kenbaar maakten, en indien mogelijk *hulp* vroegen?

In de maand *Januarij* 1861 werd zekeren MAAS POOSPOWIDJOYO, een bejaard man, die hoofd der waterleidingen was, een trouw geëmploijeerde, die men wist, dat om zijne eerlijke beginselen niet over te halen zoude zijn, en daarom moest weggeruimd worden, daar men hem ongaarne te *Simbang* zag blijven, plotseling opgevat; men had allerlei klagten tegen hem te zamen gesteld, waarvoor hij naar de hoofdplaats werd gebragt, en daar tot 3 *maanden* dwangarbeid veroordeeld; zie de missive van den Resident van *Pekalongan* dd. 22 Januarij 1861 N° 61/P, gevoegd bij getuigenlijst N°. 13; na korten tijd is hij daar, als aan zoodanigen arbeid niet gewoon, aan uitputting overleden door ziekte.

Hoedanig de zaak tegen dien persoon te zamen was gesteld, en op listige wijze door de opruijers werd voorgedragen, en ten uitvoer gebragt, is beschreven bij lijst N°. 4 § 10 en bijlage N°. 31 bladz. 164—174; — ik zal daarover niet verder uitwijden, en liever het oordeel aan anderen overlaten.

Nadat de atoeran te *Soebah* voor den Resident en den Regent was afgeloopen, kwam het volk niet meer op het werk. Uit de getuigenlijst N°. 9 § 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10 en 16, kan blijken, dat hun zulks, met en zonder bedreiging hunner loerah's is verboden of belet geworden; zoo als het in de daarbij genoemde dessa's ging, zoo zal het ook in de anderen zijn gegaan, hetgeen door eenige later ontvangen mededeelingen bevestigd wordt, zie lijst N°. 11 § 2 en N°. 12 § 2.

De Regent van *Batang* zond daarvoor zelf zendelingen van hem naar de dessa's, onder bedreiging hen met 25 *rottingslagen* te zullen doen straffen. Zie lijst N°. 12 § 4.

Men begon daarop de bekkels der nieuwe dessa's, die, behalve de *twee* vroeger genoemde, nog niet toegetreden waren, met allerlei listen er toe te brengen, om ook naar *Soebah* te gaan vragen, om bij het Gouvernement over te gaan, enz. zoo als blijken kan uit de getuigenlijst N°. 2 § 14 en 19.

Reeds vroeger was te *Soebah* bij gelegenheid van de atoeran door den loerah van *Wonosegoro* gezegd, »hoe zal het nu gaan met de »nieuwe dessa's; die zullen het voorbeeld moeten volgen, anders zul»len zij zeker ingelijfd moeten worden bij de oude dessa's," zie hierover bijlage N°. 31 bladz. 98, dit was al een voorloopige wenk.

Door den gedurigen aandrang en vrees voor het verlies hunner dessa's, zie hierover ook bijlage N°. 31 bladz. 98, besloten die bekkels, om het voorbeeld van die oude dessa's maar te volgen, en deden daarop successivelijk, aan den Wedhono hetzelfde verzoek, zie hierover lijst N°. 2 § 14 en 19, met uitzondering evenwel van de bekkels van *Kertosarie* en van *Kedjodowan*, die zich daaraan niet hebben gestoord.

De eerste heeft reeds *tweemaal* op elkander *drie maanden dwangarbeid* als straf gehad, en is nu onlangs na afloop van zijn straftijd, na 14jarige inwoning te *Simbang*, bij huishoudelijken maatregel, van daar verbannen, en hem zijnen vroegere dessa *Bottolambat* in het district *Bandarsedayoe*, als verblijf, aangewezen, zoodat hij van zijne bezittingen verwijderd, *als balling in dezelfde Residentie woont.*

Het is wel toevallig, dat zulk eene straf aan dezen persoon is opgelegd, terwijl in de maand *December* 1860 juist *aan hem* zoodanige mededeeling was gedaan, zie lijst No. 2 § 22. Dit plan schijnt dus van vroeger tijd reeds te hebben bestaan, hoezeer hij de eerste is, waarop die straf is toegepast.

Een groot bewijs, hoe weinig genegen het volk was, om bij het Gouvernement over te gaan, is duidelijk te zien uit lijst N°. 23, waaruit blijkt dat $^2/_3$ *gedeelten van het volk*, nominatief daarbij opgegeven, zich successivelijk na de gehouden atoeran te *Soebah*, bij den administrateur heeft aangemeld, met het verzoek, om bij *Simbang* te mogen blijven werken, en de landrenten *in natura* te mogen betalen, tot het verzoeken waarvan te *Soebah*, zij bevel hadden ontvangen; de datums waarop zij dit verzoek hebben gedaan, zijn daarbij bekend gesteld; het was geheel uit *vrijen wil*, dat zij daartoe bij den administrateur kwamen, want magt om te dwingen heeft de huurder niet, en had het volk inderdaad grieven tegen den huurder, zij zouden voorzeker hun verlangen niet te kennen geven, om bij hem te blijven werken op den ouden voet. Welke werkman toch zal gaan vragen, om weder op *dezelfde wijze* te mogen werken, dáár, waar hij redenen van ontevredenheid heeft; alweder een bewijs, dat alles, wat vooraf was gegaan, op *dwang* berustte, welke door het gebezigde stelsel van intimidering, zoo lang de vrees werkte, het volk aan alles deed gehoorzamen, wat men maar van hen verlangde, doch, zoodra was die vrees maar eenigzins geweken, en zij waren een oogenblik *vrij* in hunne handelingen, dan kwam terstond de *volkswensch* weder boven.

Men begon ook van lieverlede het volk weder bevreesd te maken, en te zeggen, dat zij niet meer bij den administrateur mogten komen, zeker omdat men alle aanraking wenschte te beletten, om voor te komen, dat alles wat er gebeurd was, ontdekt en aan het licht zoude komen, zie getuigenlijst N°. 2 § 18; er zijn daaromtrent vele mededeelingen gedaan, die echter niet bij de getuigenlijsten zijn opgenomen, om niet nog uitvoeriger te worden.

In de maand *Januarij* 1861 gaf de Wedhono last aan de loerah's om te *Simbang* door het volk koffij te doen planten, elke persoon 25 *boomen*, en wel in tegenspraak met art. 4 van het contract, waarbij de bevolking van Gouvernements cultures is vrijgesteld; zie

hierover lijst No. 13 § 2; aan dien last is voldaan. De koffij eventueel daarvan komende, moest volgens bevel in 's Gouvernements pakhuis geleverd worden.

Alweder eene bijdrage om de bevolking in het denkbeeld te brengen, dat zij reeds bij het. Gouvernement was overgegaan. Immers was daarover reeds vroeger sprake geweest — zie lijst No. 5 § 1 en No. 2 § 21 — ook No. 9 § 6.

Zoo als bekend is had de Resident vóór dien reeds voorstellen aan het Gouvernement gedaan, betreffende *Simbang*, om mij te onteigenen enz. De Resident scheen met dit voorstel zoo ingenomen, en reeds zoo *zeker* daarvan, dat hij zelfs zonder bevelen af te wachten, alles reeds daarop inrigtte en organiseerde; voor de vijandschap tegen den huurder, en het alhier algemeen bekende vervolgzuchtige karakter van den Resident, moest de gezonde rede wijken.

Ik zeg de gezonde reden, want, afgescheiden van de duidelijke letter van het contract, was het toch gemakkelijk te berekenen, dat zoodanige aanplant van koffij, eene wijde poort openstelt voor allerlei conflicten tusschen de bevolking en den huurder, die, met het oog op art. 8 van het contract, zelfs tot eene ontbinding der overeenkomst konde leiden. Dit was toch den Resident niet onbewust.

Is het dan verstandig, om dit te provoceren, en zoude men dit provoceren, wanneer men niet door haat en nijd bezield is en alles op het spel zet, om iemand te vernietigen? Dit was immers uit alles, wat er ook reeds was voorafgegaan, duidelijk.

Zoude ik zoodanig oordeel over den Resident van *Pekalongan Netscher* durven uitspreken, bij het overwegen van zijne gegevene bevelen, ik durf dit des te stelliger doen, door de bekendheid met zijne uitlatingen in dien geest aan derden.

Het is onnoodig hier namen te noemen; wordt het verlangd, ik zal ze noemen, want er is mij vrijheid toe gegeven, maar wanneer de Resident van *Pekalongan Netscher* zich veroorlooft aan anderen te zeggen:

»Die man is geruineerd"

en

»Ik zal niet rusten, voor dat hij van hier weg is. Het contract »moet vernietigd worden, en het zal vernietigd worden; daar zal ik »voor zorgen, al moest ik er mijn ontslag voor nemen."

Dan behoef ik verder geen betoog te leveren, om te bewijzen, *wat* het streven en het doel was van den Resident van *Pekalongan Netscher* tegen de onderneming *Simbang*.

De Wedhono zoude zonder bevel zoodanigen last niet durven geven, vooral niet, daar nog kort te voren, in *December* of *Januarij*, hij zich had uitgelaten, dat hij bevel had ontvangen, dat de contracts

dessa's geen koffij mogten planten; daarom is het wel als zeker aan te nemen, dat dit alles te voren overlegd was.

In de laatste helft van *Februarij* was de komst van eene commissie op handen, dit was bekend bij het bestuur, Zie lijst N°. 5 § 9 en 11. Het onderzoek in de zaken van *Simbang* zoude aanvangen, niet door een Inspecteur, zoo als voorgesteld was, maar door den officier van Justitie.

Of de *wijze* en de *plaats* van onderzoek reeds vooraf bepaald was, weet ik niet, maar wel weet ik, dat er te *Soebah* preparatien voor werden gemaakt. Men had intusschen opgemerkt, dat de bevolking in het algemeen volstrekt niet tevreden was, met de door haar, *op ontvangen bevel*, gedane atoeran op *Soebah;* er werd sterk over gesproken en het ongenoegen was algemeen; velen kwamen in stilte bij den administrateur, om dit kenbaar te maken, met te kennen gave, dat men liever bij *Simbang* wenschte te blijven, en nooit naar verandering had gewenscht; maar men was gedwongen geworden. — Zie daaarover bijlage N°. 31 bladz. 50 tot 94; de tegenpartij begon te vreezen voor eenen verkeerde afloop der zaak, d. i., dat alles aan het licht zoude komen. Er was op gerekend, dat de beslissing op de gedane voorstelling spoedig zoude volgen, doch de zaak bleef, tegen verwachting aan, langen tijd aanhangig.

Toen het berigt kwam, zie lijst N°. 5 § 9, dat er te *Batavia* klagten van mij zouden zijn ontvangen, werden daarop dadelijk middelen beraamd, en bevelen gegeven, om te zorgen dat er bij het onderzoek geene verkeerde antwoorden zouden gegeven worden, zoo als uit lijst N°. 5 § 11 blijkt; waartoe was dit noodig, indien alles *waarheid* was?

De vrees onder de bevolking was nu sedert de atoeran te *Soebah* aanmerkelijk bekoeld, en moesten er dus op nieuw sterk werkende middelen aangewend worden, om toch tot het voorgestelde doel te geraken, en welk middel werkt sterker bij den Javaan (trouwens bij ieder mensch) dan de *vrees.*

Het volk moest begrijpen, dat *niemand* op de hand van den huurder mogt zijn; *allen* moesten, zoo als men het noemde, vóór het Gouvernement zijn.

Het was eene revolutie in een rustig land, waarbij de bevolking zich afvallig moest verklaren van den huurder, en zich moest bereid verklaren, bij het Gouvernement over te gaan, niet omdat zij het zoo wenschte, maar omdat de bevelvoerenden of magthebbenden het zoo wenschten, en om de bevolking daartoe te brengen, en *zeker van slaging* te zijn, moest er een zeer *éclatant* voorbeeld gesteld worden.

Men spoorde dus eenige personen op, die in meerdere aanraking kwamen met den huurder, of liever gezegd, met zijnen administrateur, zoomede eenigen, die zich wel eens in gesprekken ongenegen

hadden verklaard, om te vragen bij het Gouvernement over te gaan.

De eersten waren bij de bevolking algemeen bekend als menschen, die door den administrateur bemind waren om hunne algemeen goede hoedanigheden.

Binnen den kring van een land zijn zulke personen, en hunne verhouding tot den beheerder der zaak, natuurlijk bijna bij een ieder bekend. Dat zulke *regtschapenen* zich niet wenschten aan te sluiten aan eene partij, die andere oogmerken had, die in hun oog tot nadeel van hen en de bevolking strekten, is gemakkelijk te begrijpen. Dat zij bijgevolg den huurder niet afvallig werden, is niet te verwonderen, en dat zij niet schroomden, dit ook ronduit aan anderen te zeggen, wanneer er sprake was van over te gaan bij het Gouvernement, is zeer natuurlijk.

Die personen moesten echter, als nadeelig en gevaarlijk voor de geprojecteerde zaak verwijderd worden, en als voorbeeld dienen, om de goedgezinden, doch meer vreesachtigen, schrik aan te jagen.

De Regent van *Batang* had op den 22 Februarij 1861 reeds order gegeven, en aan MERTODIKROMO en SOETOKROMO ten sterkste aanbevolen, om de noodige maatregelen te nemen, dat er bij dat onderzoek *éénstemmige* antwoorden zouden worden gegeven, d. i. in korte worden gezegd, dat men bij het éénmaal gedaan verzoek op de atoeran te *Soebah*, zoude blijven, De middelen daartoe aan te wenden, worden op de getuigenlijst beschreven, zie lijst N°. 5 § 9 en 11 en lijst N°. 4 § 13.

Ook had de Regent, in den laatsten tijd, gedurig heen en weder gereden naar *Soebah*, zie lijst N°. 12 § 3.

Als een gevolg van dien gegeven last, werd aan de hoofden en het volk, onder bedreiging van allerlei straffen, bekend gemaakt, dat bij eene door de commissie te doene ondervraging, van de *vorige atoeran te Soebah niet mogt worden afgeweken*, zie getuigenlijsten:

N°. 18 in zijn geheel en
» 5 § 18,
» 12 § 2 en 5,
» 10 § 6, 8 en 16
» 11 § 3.

De wedhono van *Soebah* gaf ook zelf zoodanigen last; zie lijst N°. 10 § 16, terwijl uit lijst N°. 2 § 26 blijkt, dat door MERTODIKROMO een bevel van den wedhono wordt overgebragt aan de penatoessen.

Deze laatste mededeeling is *zeer belangrijk* vermits daardoor duidelijk wordt, dat alles op bevel *van den Resident* en van *den Regent van Batang* plaats vond.

Het blijkt ook uit het vermelde bij § 26, dat het volk geheel vóór den huurder gestemd was, waarom de penatoessen, in het belang

eener goede slaging van het verlangde, voorstelden, om het volk door een eed te doen verbinden; dat zij de aan hen te geven bevelen zouden opvolgen.

Zoo ver moest men zelfs gaan, omdat men overtuigd was, dat alléén *buitengewone middelen* konden bewerken, dat het volk het verlangde zoude opvolgen.

Is er sterker bewijs te leveren, dat hier alles *dwang* was?

De Regent zelf, was zoo overtuigd van den geest van het volk, dat hij den penatoes van *Sawahan*, aan wiens gezindheid hij nog altijd twijfelde, te *Batang* ontbood, om hem zelf het bevel te geven, dat hij niet van de vroegere atoeran te *Soebah* mogt afwijken, zie daarover lijst N°. 12 § 5.

Zoo werden dus allerlei maatregelen van voorzorg genomen, en had men reeds vooruit regelingen gemaakt *hoedanig* de zaak bij de komst der commissie zoude behandeld worden, zoo als blijkt uit lijst N°. 5 § 11.

Op den 1 Maart 1861 werden daarop niet minder dan 40 *personen* te gelijk, waaronder aangeklaagden, beschuldigden en getuigen, plotseling des nachts opgeroepen, verzameld, en naar de hoofdplaats opgezonden, zie lijst N°. 13 § 3, zonder dat van de redenen hunner opvatting en opzending iets bekend was; het was een coup d'état.

Op het anders zoo rustige *Simbang* was zoo iets nog nooit vertoond; de mare verspreidde zich wijd en zijd, en de handlangers van de tegenpartij haastten zich om er op te wijzen, en te verkondigen dat *allen*, die den huurder genegen waren (soeka sama fabriekant pohe sama fabriekant — soeka toeroet perceel) denzelfden weg op zouden gaan, namelijk opzending naar de negorij om aldaar te worden gestraft; zie daarover lijst N°. 18 § 3.

Dit werd te *Batang* ook aan den getuige MARMIE gezegd, als zijn misdrijf te bevatten, zie lijst N°. 13 § 3 aan het slot, terwijl aan een ander, zie lijst N°. 2 § 23, werd gezegd, dat het was, omdat de Regent bevolen had alle menschen, die presenten van den huurder hadden ontvangen, op te zenden.

Bij lijst N°. 3 § 7 komt ook een der opgezondenen voor, die gezegd had, dat hij liever bij *Simbang* wilde blijven — uit lijst N°. 5 § 15 blijkt ook, dat een der personen alleen is opgezonden, omdat hij nu en dan bij den administrateur kwam.

Welke Javaan zal met zulke sprekende voorbeelden voor zich, nog durven zeggen »meloe fabriekant" of »meloe perceel."

Ziedaar het doel van deze *collective* opzending van personen, waarvan het misdrijf nog verholen blijft, en alleen op de politierol is bekend gesteld, tegenover de straf die hen, volgens het daar beschreven delict, is opgelegd.

Een speciaal onderzoek betreffende de wijze waarop die zaken voor de politierol zijn afgedaan, en waarop het onderzoek in die zaken door den Resident gehouden is, zoude alleen kunnen doen kennen, waarvan die personen beschuldigd waren, wat zij misdreven hadden, en waarvoor zij gestraft zijn.

De Regent van *Batang* was bij het gehouden onderzoek dier personen ook tegenwoordig.

Alles geschiedde hier met het bepaalde doel om te intimideren, terwijl allerlei bekentenissen werden verlangd tegen den huurder, van zaken, waaraan zij en de huurder ten eenemale vreemd waren, doch die door de handlangers der tegenpartij waren gefabriceerd of verzonnen en door getuigen medegedeeld, vermoedelijk op eene wijze, dat ze, ofschoon de beschuldigden zelven daaraan vreemd waren, de verbolgenheid van den Resident niet konden ontgaan, terwijl de animositeit van den Resident tegen den huurder van *Simbang* aan de opruijers te goed bekend, en bij ondervinding gebleken was, dan dat zij daarop niet veilig konden speculeren, om hen, die zij wenschten te treffen, eene straf te doen ondergaan.

Hoe velen zijn het slagtoffer geworden van hunne gehechtheid aan den huurder, of aan hun verlangen om niet bij het Gouvernement over te gaan; hoe vele valsche eeden zijn in de zaken van *Simbang* niet afgelegd; hoe vele zijn er door vrees niet gedwongen te verklaren wat zij zelf niet wisten, nimmer gehoord of gezien hadden, maar toch als *waarheid* voordroegen, hetgeen zij dan moesten beëedigen, welke eed door hen niet meer konde geweigerd worden, omdat zij eenmaal die verklaring hadden afgelegd, en dus uit vrees voor straf, die verklaringen maar met eede bevestigden. Over dit alles zie bijlage N_o. 31 bladzijde 164 tot 174.

SOETOKROMO, die zich bij elke gelegenheid op den voorgrond stelde, zie lijst N°. 4 § 15, 16 en 20, ging zoo ver met zich er op te verhoovaardigen, dat hij de helper was van den Resident, dat het thans gemakkelijk was een loerah te doen ontslaan, zie lijst N°. 4 § 24, dat men maar had te zeggen, dat die persoon het eens was met den fabriekant, of dat hij een geschenk had ontvangen van den fabriekant, of dat hij niet wilde overgaan bij het Gouvernement, doch den huurder genegen was.

»Gij behoeft dit niet te beëedigen," zeide hij, »maar gij zegt het »maar, en als u gevraagd wordt, of gij zulks durft beëedigen, zegt »gij maar stout weg, ja."

Zie daar hoe men op den hartstogt van den Resident wist te werken, om *zeker van slaging* te zijn.

Zeer opmerkelijk is een diergelijk verhaal door SOETOKROMO te *Toelies* gedaan, zie lijst N°. 3 § 10 — waaruit tevens blijkt, dat alleen

de gehechtheid van dezen loerah aan *Simbang* oorzaak was van zijne opzending op den 1 Maart 1860.

Hij komt ook voor onder de gevangenen, zie lijst N°. 13 § 3, zijnde met eene maand arrest gestraft.

Hoe vele dessa'shoofden zijn door allerlei kuiperijen niet ontslagen, en werd daarvan zelfs eene speculatie gemaakt om betrekkingen uit te loven, zie lijst N°. 3 § 1 en 11.

Ziet men onder de begeleiders der gevangenen lijst N°. 13 § 3 niet al de bekende handlangers van den Regent van *Batang* en hunne consorten.

Ik zoude aan deze zaken eene speciale memorie moeten wijden, hoe dat alles door de betrokkenen is medegedeeld geworden, doch ik wensch hier niet te beschuldigen, ik wensch alléén te *verhalen* en mede te deelen wat er gebeurd is, en welke de gevolgen zijn geweest van hartstogt in de zaken van *Simbang.*

Ik geef alles terug, zoo als het mij door de personen is medegedeeld en, zoo als gezegd, alleen een *speciaal* onderzoek zoude alles aan het licht kunnen brengen.

Maar de personen hebben zelven gezegd, dat zij eed hebben moeten doen in zaken, waarvan zij *niets* wisten, doch waartoe zij verpligt werden door de omstandigheden, waarvan zij hartzeer hadden en wroeging gevoelden, zie bladzijde 164 van bijlage N°. 31.

Het is hier de plaats niet om daarover verder uit te wijden; het is genoeg, dat men *wete* en *oordeele*, welke de gevolgen zijn geweest voor personen, die in de zaken van *Simbang* zijn gemengd geweest, en tot welke middelen toevlugt is genomen, om *zeker van slaging* te zijn.

Het zijn gewrochten der duisternis, die echter door den langen duur van tijd, niet verholen zijn kunnen blijven.

De hoofden en het volk begrepen toen, dat zij, die den huurder genegen bleven, op dezelfde wijze zouden behandeld worden, als het gegeven voorbeeld; dit was voldoende, om op nieuw angst en schrik te brengen, onder eene bevolking die 18 *jaren* rustig was geweest, en aan die soort van vreesaanjagende demonstratiën niet gewoon was, en allen moed weder te doen verloren gaan, zoodat zij tot het besluit kwam, om alles maar gedwee te volgen wat er werd verlangd; men zag toch in, dat het de *absolute wil* was, en dat er niets aan te doen was.

Niemand durfde daarop meer bij den administrateur komen, zoo als onder anderen blijken kon uit lijst N°. 18 § 1, 2 en 3, zoo groot was de vrees; want bovendien werden zij, die bij den administrateur mogten komen om hem iets te verhalen, nog met gevangenisstraf bedreigd; zie lijst N°. 2 § 40.

Waartoe toch deze vrees, dat de administrateur of anderen iets zouden hooren van hetgeen er omging, indien de gansche zaak *natuurlijk* en *zuiver* was.

Het groot belang dat de Regent van *Batang*, in eene réussite van alle zijne pogingen stelde, blijkt uit de omstandigheid, dat de beide hoofdopruijers Soetokromo en Mertodikromo in die dagen, gedurig heen en weder moesten rijden en hun daarvoor eene dagelijksche indemniteit voor *reiskosten* werd verleend; zie lijst N°. 5 § 13.

AANKOMST DER COMMISSIE VAN ONDERZOEK.

Den 26 *Maart* 1861 kwam de Commissie, bestaande uit den Officier van Justitie, een Controleur der landelijke inkomsten en den translateur.

De plaats van onderzoek werd bepaald in de woning van den Regent van *Batang*, doch de wijze waarop het onderzoek zoude worden gehouden, voorkomende bij lijst N°. 12 § 8, was geheel afwijkende van hetgeen men zich daarvan vroeger had voorgesteld, zoo als blijken kan uit den zeer belangrijken § 11 van lijst N°. 5. — Er moesten dus *nieuwe* bevelen worden gegeven, ingerigt in verband tot de wijze, waarop dit onderzoek nu zoude plaats hebben, opdat men *zeker* bleef van *slaging*: daarom gaf de Regent bevel aan Soetokromo en Mertodikromo, om *ten spoedigste* die personen, welke door den Wedhono van *Soebah* bij de Commissie zouden worden gepresenteerd, te onderrigten en te leeren, wat zij moesten antwoorden.

Dit alles vindt men duidelijk omschreven bij § 8 van lijst N°. 12.

De persoon, die dit verhaalt, heeft zelf het bevel door den Regent van *Batang* aan die beide personen hooren geven.

De mededeeling van dien persoon is niet alleen *belangrijk*, maar ook in vele opzigten *zeer merkwaardig*, omdat zij *voorspellend* is, met het oog op de wijze, waarop de zaak van het onderzoek geregeld was.

Uit § 6 van diezelfde lijst N°. 12 blijkt, dat aan dat bevel door Soetokromo uitvoering zoude worden gegeven; hij had zelf verhaald, dat hij zoodanigen last van den Regent had ontvangen, waardoor het bovenstaande geheel wordt bevestigd.

Uit lijst N°. 4 § 16, blijkt verder speciaal dat Soetokromo aan dat bevel uitvoering heeft gegeven in den dessa *Karanggeneng*, bij zijn neef Rassieëm, nieuw benoemd loerah van dien dessa.

Uit lijst N°. 16 wordt dit ook weder bevestigd, want daarbij komt voor, dat de getuige N°. 31 heeft medegedeeld, dat de dessa *Karanggeneng*, aan hem was aangewezen, *als voorbeeld N°. 1 ter navolging*, door Mertodikromo, en een ieder, die naar den Officier van Justitie moest gaan, eerst in *dien* dessa moest gaan vragen en leeren, *wat* en *hoe* er geätoerd moest worden; zie getuigenlijst N°. 15 blz. 4 en 5.

Brengt men nu al het bovenstaande in verband met de gedane belangrijke mededeelingen, voorkomende op de lijst N°. 12 § 15 en 17, dan behoeft men niet verder toegelicht te worden, dat vóór en bij het onderzoek niets dan *opruijing* en *dwang* heeft bestaan, *gepaard met intimidatie der bevolking*, ten einde haar allerlei te zamengestelde logenachtige klagten te laten doen; dan blijkt daaruit ook, dat men op die wijze tevens den Officier van Justitie misleidde, zoowel door het volk te dwingen en vrees aan te jagen, als door hen in alles te onderrigten, *wat* zij zeggen en antwoorden moesten, waardoor de waarheid *verholen* bleef, en alles dus in schijn tegen den huurder was; dit toch was het eenige streven, waardoor aan al het overige niet werd gedacht; het was hier eene quaestie van *zelfbehoud*, want kwam alles aan het licht, wat zoude dan de gevolgen zijn voor de opruijers.

Het onderzoek van den Officier van Justitie ving aan met den dessa *Karanggeneng;* dit was zoodanig geregeld door SOETOKROMO, zie lijst N°. 4 § 19, en zal in de verdere volgorde der dessa's wel dezelfde opvolging hebben plaats gehad, als te *Soebah* op den 18/20 November 1860; dit zoude uit de officiële bescheiden kunnen nagegaan worden; hierboven is reeds gezegd, dat die dessa als voorbeeld N°. 1, ter navolging van de anderen, was gesteld.

Er was bepaald geworden, dat voorloopig uit elken dessa zoude compareren, de loerah met 2 man, zie lijst N°. 25 en N°. 12 § 8; deze regeling werkte de opruijers zeer in de hand, want daardoor was men nu geheel in de gelegenheid gesteld de personen, die men bij de atoeran te *Soebah* reeds de les had geleerd, daartoe te bezigen, en werden daarvoor dan ook de meest vertrouwde vrienden gekozen; zie daarover ook het bevel van den Wedhono van *Soebah*, voorkomende op lijst N°. 10 § 9.

Belangrijk is ook het, in verband tot die regeling, gegeven bevel, door den Regent van *Batang*, aan den Wedhono van *Bandarsedayoe*, zie lijst N°. 1 § 3.

Bij eene vergelijking van de personen, die op de atoeran te *Soebah* voorop zaten, en dáár het woord hadden gevoerd, met die, welke bij den Officier van Justitie werden gepresenteerd, zal men *dezelfde* personen aantreffen; dit is uit verschillende mededeelingen duidelijk geworden.

Met het oog op al het reeds medegedeelde, betreffende de verhouding van den dessa *Karanggeneng*, laat het zich wel begrijpen, dat zoowel de loerah, als de 2 man, dadelijk met allerlei *valsche* klagten en bezwaren zijn te voorschijn gekomen, en alles met de zwartste kleuren hebben afgeschilderd.

Dat zulks op den Officier van Justitie noodwendig een voor mij na-

deeligen indruk moet hebben te weeg gebragt, laat zich begrijpen; welke indruk evenwel nog moet versterkt zijn, omdat ook de daarop dan volgende dessa's, weder dezelfde grieven voorbragten, en in denzelfden vorm, dat zeer natuurlijk was, wanneer men weet, zooals hierboven meermalen duidelijk is aangetoond, dat alles bedrog was, en naar een vooraf beraamd plan en geleerde les, werd opgegeven.

Indien men niet aan opruijing gelooft, en vermeent, dat alles *ter goeder trouw* toegaat, dan moet zulks wel ingang vinden, en gelooft men zelfs aan opruijing, dan nog wordt men, door de massa getuigen, die allen *hetzelfde* verklaren, medegesleept, tot dat men van het tegendeel wordt overtuigd.

Wanneer men weet, zooals ik door al het bovenstaande duidelijk heb bewezen, dat de Regent van *Batang*, hier aan het hoofd stond van de geheele opruijing, en deze dirigeerde, dan konde voorzeker geen slechter plaats door den Officier van Justitie gekozen zijn, om het onderzoek te doen, dan zoo als bepaald was, namelijk, in de woning van den Regent; het was inderdaad alsof alles er op werd aangelegd, om de opruijers in alle opzigten in de hand te werken; — doch dit was toeval.

Meermalen heb ik door personen hooren zeggen, dat zij met de beste voornemens bezield, om de waarheid te zeggen, naar *Batang* waren gegaan, doch de woning van den Regent binnen tredende, weder bevangen werden door *de vrees*, zoodat hun alle moed ontzonk.

Op mijne bemerking, dat zij daar toch binnens kamers waren, en vrijelijk konden spreken, zonder dat men buiten wist, *wat* zij zeiden, antwoordden zij, dat zij daaraan ook wel hadden gedacht, maar als men het soms later vernam, of als er welligt buiten geluisterd werd, dat zij dan ongelukkig zouden worden, zoodat zij daartoe den moed niet hadden, en het gegeven bevel dus maar opvolgden.

Het onderzoek had plaats gehad, in twee tijdvakken: het eerste van 26 Maart tot 11 April, waarop de commissie naar *Samarang* vertrok, en later weder terug kwam, op 28 April tot 17 Julij 1861.

Het is noodig hierbij eerst toe te lichten, hoedanig de zaken buiten af werden geregeld, iets, waarvan de Officier van Justitie natuurlijk geheel onkundig bleef, en al hetgeen later is ontdekt geworden.

Alvorens die twee man met de loerah's bij den Officier van Justitie werden toegelaten, kwamen zij bij den Wedhono van *Soebah*, die, gedurende het onderzoek, tijdelijk verblijf hield te *Batang*, alwaar hen dan eerst werd afgevraagd, *wat* zij zouden voorstellen; dit werd dan daar goed of afgekeurd, zoo als kan blijken uit lijst N°. 10 § 18 en 12, en lijst N°. 21. Voornamelijk lijst N°. 21 kan als bewijs dienen, welke listen men te baat nam, om de personen die naar *Batang* waren opgeroepen, om daar bij den Officier van Justitie te worden on-

dervraagd, terug te houden, zoodra men begreep, dat men van hunne gezindheid niet zeker was; voorzeker is er moeijelijk een beter middel te bedenken, om zonder bewijs van verbod, toch het doel te bereiken, dat men voor had, dan de wijze waarop die zaken werden behandeld.

Uit lijst N°. 21 blijkt tevens ten duidelijkste, dat diegenen welke bij den Officier van Justitie werden toegelaten, zich vooraf moesten verklaren, welke klagten of bezwaren zij zouden voorbrengen, en dat dus het geheele verhoor of onderzoek, op niets anders berustte, dan op de uitoefening van dwang over het volk en op geleerde lessen, ergo op *logen* en *bedrog*.

Middelerwijl was men steeds voortgegaan met het volk te beangstigen, zie lijst N°. 2 § 24, 31 en 34, en onder allerlei bedreigingen te verbieden, bij den administrateur te komen, ook dat geene mandoors of opzieners in de dessa's mogten gaan, zie lijst N°. 2 § 27, 28, 29, 35 en 36; men ging zelfs zoo ver dat men zeide de huizen van diegenen, die bij den huurder kwamen, te zullen in brand steken, zie lijst N°. 2 § 32. Men vreesde altijd maar voor de ontdekking der waarheid, en dat daardoor de eenmaal zoo goed geregelde zaak in duigen zoude vallen, indien een en ander bij den huurder bekend werd, en daardoor welligt ter kennisse van den Officier van Justitie zoude komen.

Er werden nog altijd orders gegeven, zoowel door den Regent, den Wedhono, als door de opruijers, dat niemand van de gedane atoeran te *Soebah* mogt afwijken, of mogt vragen, om bij *Simbang* te blijven, onder allerlei bedreigingen, zie lijst N°. 12 § 11 en 13, N°. 16 § 17 en 18, en N°. 5 § 12, 14 en 18, en werden er menschen door den Regent uitgezonden om het volk te doen overhalen, zie lijst N°. 12 § 12.

De Regent deed geheime nachtelijke reizen door *Simbang*, in een glinding, een karretje, dat in het geheel niet passend is voor een Regent, zie lijst N°. 12 § 13[a].

De Wedhono van *Soebah* gaf last, dat er gezegd moest worden, geslaagd of niet geslaagd, toch belasting van de Djagoongvelden werd geheven, zie lijst N°. 10 § 12.

Het volk werd verboden, om te *Simbang* te gaan werken, zie lijst N°. 9 § 11, 12, 13, 14 en 15, en was er zelfs last, tot opname van het op de velden bij het rietsnijden en elders op het werk aanwezige volk gegeven, waar toch niemand mede noodig had, als zijnde allen geheel uit *vrijen wil* daar gekomen — zie lijst N°. 10 § 13 en 15; dit geschiedde echter alles met het doel, om het volk van Simbang te beängstigen en te beletten op het werk te komen, en den huurder tevens te vermoeijelijken, en zoo mogelijk te ruineren,

Gelukkig kwamen zich dagelijks koelies van elders, tegen betaling van 15 cents of 18 duiten *zonder meer*, aanbieden, zoodat het doel, om den huurder van volk te ontblooten, niet geheel konde worden bereikt, doch de bevolking, op het huurland wonende, bleef door zoodanig bevel verstoken van het middel om in hare behoeften te voorzien.

Het scheen dat gedurende het tweede tijdvak van onderzoek van den Officier van Justitie, sommigen den moed hadden verzameld, om te verzoeken niet bij het Gouvernement over te gaan; de Wedhono van *Soebah*, den geest van het volk bemerkende, liet deze zich, in tegenwoordigheid van vele personen, tegen MERTODIKROMO daarover uit; zie lijst N°. 10 § 11 zeggende: »dat de zoodanigen met gevan- »genisstraf en 20 jaren bannissement zouden worden gestraft", — terwijl ook de Regent van *Batang* zich korten tijd te voren, had uitgelaten, dat hij hen, die den huurder genegen waren, na afloop van de atoeran, wel zoude zoeken te vinden, zie lijst No. 12 § 7.

Zoo werd het volk op allerlei wijze, steeds door dwang en vrees terug gehouden, om hun eigen wil en verlangen te kunnen volgen, en vond dit alles plaats gedurende het onderzoek, en tijdens het aanwezen van den Officier van Justitie.

Zoo ging het met volk van de dessa's te *Simbang* gevestigd; zoo ging het ook met het contractsvolk buiten *Simbang* gelegen.

Uit de mededeeling voorkomende bij lijst N_0. 10 § 10 blijkt, hoedanig te *Soebah* de volkswensch was; allen wenschten bij *Simbang* te blijven werken, maar hunne hoofden verboden het, *op bekomen bevel.*

De Resident bemoeide zich in persoon, met hetgeen de loerah's bij den Officier van Justitie zouden atoeren, zooals uit die mededeeling blijkt.

Zoo ver werd daarin gegaan; wel een bewijs dat hooge tusschenkomst *noodig* was, om zich van het volk aldaar goed te verzekeren, en de tegenwoordigheid van den Resident, invloed daarop zoude hebben; immers, wanneer de personen eenmaal zoodanige verklaring, zij het dan ook uit vrees of ontzag, voor den Resident hadden afgelegd, durfden zij er niet meer van af te wijken; dit was het doel van deze ondervraging in het bijwezen van den Regent.

Is het niet zeer opvallend, dat zoodanige afvrage geschiedde, op het tijdstip, dat de Officier van Justitie hier tegenwoordig was, en korte dagen, vóór dat die personen naar *Batang* zouden worden geroepen; waartoe toch was de bemoeijing van den Resident hierin noodig?

Wat verder te *Soebah* met het contractsvolk is geschied, is mij tot dus verre onbekend gebleven; later zal zich dit kunnen ontdekken.

In het district *Bandarsedayoe* ging het niet beter; aldaar was de

Wedhono werkzaam op bevel van den Regent, om de loerah's der dessa's, waarmede ik contracten voor de levering had aangegaan, allerlei lessen te leeren, en vrees aan te jagen; zie daarover het voorkomende bij de getuigenlijst N°. 11, welke geheel en al is gewijd aan het gebeurde met het contractsvolk te *Bandarsedayoe*, speciaal is § 3 belangrijk, terwijl verder het voorkomende bij lijst N°. 12 § 9, 10 en 13 als eene aanvulling daarvan kan strekken.

Ook deze bevolking heeft daarop bij den Officier van Justitie allerlei bezwaren tegen den huurder te berde gebragt, zoo als hun bevolen was te doen; ik heb deze zaak behandeld bij getuigenlijst N°. 22.

Zeer opvallend is het ook, dat al de door die bevolking thans opgegeven bezwaren en klagten, niet de berde zijn gekomen, toen er een onderzoek is gehouden door den Resident NIEUWENHUIJZEN, waarover handelt de missive dd. 8 Mei 1858 N°. 546, bijlage La. C, en mijn antwoord daarop, zie bijlage La. B, noch bij het onderzoek gehouden, blijkens de missive van den Resident NETSCHER dd. 26 Januarij 1859 N°. 110, bijlage La. A.

Waarom zijn toch destijds, al die *nieuwe* bezwaren, die toch van ouden aard zijn, verzwegen, en waarom heeft zich toen de quaestie alleen bepaald tot het bezwaar van niet betaling, alvorens het werkvolk, dat aangenomen was daags te leveren, was gecompleteerd, hetgeen eene onderling bepaalde en sedert 18 jaren bestaande regeling is, die, omdat de levering van volk *dessa'sgewijze* of *gemeentelijk* geschiedt, niet anders te regelen is, om het volk te doen completeren, want er wordt geene rekening gehouden met *individuën*, maar *met den dessa*, terwijl art. 4 van de met die dessa's gesloten contracten, de completering dier personen binnen de volgende 5 dagen voorschrijft, en dus stilzwijgend ook de niet betaling, voor dat het getal compleet is, in zich sluit; hieronder komt niemand te lijden, omdat een ieder altijd precies weet, *hoeveel* hem competeert; daarover zijn nog mimmer quaestiën ontstaan.

Uit § 6 van lijst N°. 11 blijkt wijders, *om welke reden* het volk van den dessa *Kemligie* bij den Officier van Justitie heeft verzocht, om bij het Gouvernement te werken, maar dat zij thans kwamen verzoeken om weder te contracteren.

In weet niet welke bezwaren die dessa bij den Officier van Justitie heeft ingebragt, doch deze mededeeling bewijst in ieder geval weder, dat het volk door *dwang* daartoe was geprovoceerd, en het grootste bewijs, dat de bevolking *niets* tegen de bestaande contracten, noch tegen de uitvoering daarvan, noch andere bezwaren daaruit ontstaande, heeft, is, dat zij op den 7 Augustus 1861 weder een nieuw contract met den administrateur van *Simbang*, namens mij, heeft gesloten, op *dezelfde voorwaarden als voorheen*, alleen met aanvulling en ver-

duidelijking van art. 4, betreffende de niet betaling, alvorens het volk gecompleteerd is.

Een dito contract is ook door de bevolking van den dessa *Ngrombeh* gesloten, op den 2 Augustus 1861, die zich daartoe ook had aangemeld.

Sprekender bewijzen zijn wel moeijelijk te leveren, dat de bevolking, in het aangaan en de nakoming van de contracten, hoegenaamd geen bezwaar ziet, noch ooit gehad heeft, en dat alleen bemoeijenis van derden en opruijing en dwang, al die moeijelijkheden, waarvan vroeger nimmer sprake was, heeft doen ontstaan.

De hier bovenbedoelde contracten zijn gevoegd, als bijlagen bij getuigenlijst N°. 22.

Na afloop van het onderzoek der 2 man en de loerah's, heeft de Officier van Justitie de geheele bevolking van den dessa gehoord, op de door de 2 man en den loerah gegeven verklaring, die hun werd voorgehouden, en welke bevolking daarop onder dezelfde omstandigheden van *vrees* en *dwang*, het door hunne medegezellen medegedeelde maar hebben beaamd, zoo als bij de Javanen buitendien meest altijd het geval is, doch hier meer speciaal, omdat, wanneer er iemand tegen opkwam, hij dan vreesde later te zullen worden gestraft; men had onderweg, naar *Batang* gaande, het volk daarvoor beangstigd, zoo als breeder is bepaald in lijst N°. 26.

Het is nog te verwonderen, dat onder zulke omstandigheden enkelen nog den moed hebben gehad, anders te verklaren bij den Officier van Justitie, door niet te vragen om bij het Gouvernement over te gaan enz., dat zij dan ook, buiten af, zorgvuldig hebben geheim gehouden, vreezende daarvoor gestraft en vervolgd te zullen worden.

De mededeeling van den getuige WONODRICO, voorkomende bij lijst N°. 15, is daarom merkwaardig; deze zegt ronduit: »alles wat wij »gezegd en gevraagd hebben zijn leugens (atoeran geroh en palsoe); »geen enkele zaak is er door ons gezegd, of het zijn *onwaarheden*, »zoowel te *Soebah* als te *Batang*, maar wat moesten wij doen; te »*Soebah* waren wij allen bang geworden, enz., enz."

»Ik, zoo wel als het volk,' wenschen niets liever dan dat alles weder »tot den ouden toestand mag terugkeeren, en er een goed einde aan »alles moge komen."

Hetzelfde is, zie lijst N°. 26, door alle personen die zich later bij den administrateur hebben aangemeld, en waarover hieronder nader, gezegd geworden, en dat allen er zeer naar verlangen, dat alles maar weder tot den vroegeren toestand mag terugkeeren, daar de thans bestaande toestand, hun allen zeer tot nadeel verstrekt.

Nadat het onderzoek van de bevolking was afgeloopen, werd ik door den Officier van Justitie verhoord, en werden mij de door den Resident tegen mij bij het Gouvernement ingebragte beschuldigingen

voorgelezen; het is te lang geleden, mij die allen nog te herinneren, en daarop in zijn geheel te kunnen antwoorden, doch ik was verbaasd te hooren, dat de Resident tot zulke *overdreven* en *onware* voorstellingen van zaken had kunnen overgaan, die geheel eenzijdig waren, en niet vooraf door ZEdG. waren onderzocht, zooals men van een regtvaardig bestuur zoude mogen verwachten.

Veronderstellende dat ook maar een gedeelte van al die aanteigingen waarheid bevatte, dan toch had ik mogen verwachten, dat ik daarop eerst zoude zijn gehoord, als wanneer ik mij zoude hebben kunnen verantwoorden.

De Resident had dan, indien er werkelijk verkeerdheden bestonden, de zaak, of *huishoudelijk* kunnen regelen naar zijne inzigten, en in overeenstemming met aller belangen, of, zoo daartoe dan geene termen mogten bestaan, dezelve ter kennisse van het Gouvernement kunnen brengen, en beslissing vragen.

Hier geschiedde echter alles in het geheim en partijdig, zonder mij in iets te hooren; zonder dat ik van iets wist, dan hetgeen ik toevallig hier of daar over bestaande opruijing vernam, werd ik zonder toen nog bepaald te weten wat er eigenlijk gaande was, plotseling aangeklaagd, beschuldigd en bij het Gouvernement in een daglicht gesteld, als of ik de grootste misdadiger ware. — De Resident spreekt van zijne vrees voor brandstichting, ja erger, als de gevolgen van *wraak* wegens de door den huurder aan de bevolking aangedane behandeling enz., in één woord, beschuldigt en belastert mij op allerlei wijzen, zonder een enkel bewijs tegen mij in handen te hebben, dan alleen eenige mededeelingen van derden, die ZEdG. mij niet in de gelegenheid stelde te wederleggen of toe te lichten, en stelt zich reeds voorloopig, alleen op die eenzijdige berigten, geheel buiten verantwoording voor al de schromelijke gevolgen van dien, en dit alles, met het eenige doel, om het Gouvernement omtrent mijne handelingen in een verkeerd denkbeeld te brengen, en voor 's hands reeds aan dat alles schuldig te doen gelooven.

Zoude een edel, regtvaardig en onpartijdig bestuurder, die geene bijoogmerken heeft, tot zulke handelingen overgaan?

Levert dit niet het bewijs op, van de vijandschap en den hartstogt, waarmede de Resident mij al sedert Maart 1860 in mijne belangen en mijn persoon heeft vervolgd, zoo als ik bij deze memorie meermalen aantoonde, en zoude men niet veeleer in dat alles eene reden moeten zoeken, om aan het eenmaal begonnen werk, het volle beslag te geven.

En terwijl de Resident dat alles aan het Gouvernement berigt met het expresse doel, om mij te benadeelen, en zoo mogelijk te ruïneren, bestaat er te *Simbang* geen schijn van dat alles; het is er wel is

waar niet zoo rustig als altijd, omdat de opruijers van den Regent van *Batang* overal aan het wroeten zijn, om de menschen te bedreigen en te dwingen, om te vragen om bij het Gouvernement over te gaan; doch de administrateur slaapt met open deuren; hij gaat naar de hoofdplaats, en laat zijne dochter geheel alleen te huis; men hoort van geene diefstallen, noch van brandstichting of ongenoegen; in een woord, er is niemand die van dat alles iets af weet, dan alleen de Resident van *Pekalongan*, die zulks uit zijne kamer waarneemt, en op het papier stelt, om het Gouvernement te verschrikken; voor brandstichting en opstand te *Simbang*, alles als een gevolg van de behandeling door den huurder aan de bevolking aangedaan; inderdaad erger voorstelling konde de Resident wel niet geven, om effect te maken, en indien de zaak niet te ernstig ware, zoude men dit alles belagchelijk kunnen noemen.

Uit het geheele berigt van den Resident van *Pekalongan* aan het Gouvernement blijkt mij zonneklaar, dat ZEdG. geheel het oor heeft geleend, en alles heeft geloofd, wat hem door den Regent van *Batang* is medegedeeld, zonder daarbij te overwegen, dat al die voorstellingen geheel bezijden de waarheid waren, want had de Resident zich de moeite willen geven mij inlichtingen daarover te vragen, ik zoude alles hebben toegelicht, en ZEdG. beschouwing in de zaken zoude geheel anders zijn geweest; doch het is blijkbaar, dat ZEdG. elk punt dat mij konde treffen gretig heeft opgevangen, zelfs met zaken van 15 jaren geleden, die al lang vergeten waren, daarbij op te rakelen, en als grieven tegen mij te doën dienen.

Zoo was er, als ik mij wel herrinner, onder anderen ook eene voorstelling, dat mij door het bestuur volk van *Batang* van de suikerfabriek *Kalimatie* zoude zijn verstrekt, welke bevolking daarop plotseling met achterlating van have en goed daar *Simbang* zoude zijn verhuisd, en als een gevolg daarvan het suikercontract te *Kalimatie* met 100 *bouws* moest verminderd worden.

Behalve dat deze zaak geheel uit de lucht is gegrepen, kan uit het hierbij overgelegd schrijven van den heer VAN BLOMMESTEIN dd. 18 dezer, zie Bijlage L[a]. K K blijken, welke de redenen zijn geweest van de vermindering van zijn aanplant van riet.

Het zoude mij voorzeker in mijn belang, aangenaam zijn geweest, indien werkelijk zoodanige verhuizing van volk hadde plaats gehad, doch het heeft mij verwonderd, de Resident *Netscher*, zoo iets ter goeder trouw aan het Gouvernement heeft durven schrijven, want een ieder toch, die met den Javaan bekend is, moet het bij de lezing daarvan onmiddelijk opvallen, dat zoo iets onbestaanbaar en onmogelijk is.

Zoo werden ook de contractsdessa's opgegeven, als op 10 palen

afstand van *Simbang* te zijn gelegen, terwijl dit toch maar met enkelen het geval is, en geeft dit geen bezwaar, daar die menschen al sedert 1842 te *Simbang* hebben gewerkt, zonder moeijelijkheden, en die contracten sedert al 3 of 4 maal zijn vernieuwd; de meesten dier contractsdessa's liggen in den omtrek van het huurland *Simbang* op $^1/_2$ tot 3 paal afstand.

Vervolgens herinner ik mij nog, dat de Resident heeft geschreven of aan den Officier van Justitie geantwoord, dat de reden, waarom het volk van het huurland is gaan klagen, daarin gelegen was, dat ik hun, sedert dat het contractsvolk is weggebleven, zwaarder werk had opgelegd. Ook dit is eene grove onwaarheid, want er is in de taak van vroeger tijd af aan, tot heden toe, nog geen de minste verandering gebragt, de Resident moest echter eene *aannemelijke* reden daarvoor zoeken, wel wetende dat het vreemd zoude voorkomen, dat al het volk van het werk was weggebleven.

De oorzaak van het wegblijven van het volk, is in deze memorie voldoende toegelicht, zoodat ik daarover niet verder zal uitwijden.

Onder mijne notitiën vind ik nog aangeteekend, een brief van den Resident aan den Regent, waarbij de vraag wordt gedaan of de bevolking ook is opgeruid, en of de klagten, die gedurende eenigen tijd zijn gedaan, wel *uit vrijen wil* zijn ontstaan; deze brief dateert van 14 *November* 1860; de Regent heeft daarop geantwoord, dat het niet mogelijk konde zijn, die geheele bevolking op te ruijen, (het bewijs van het tegendeel heeft de Regent toch geleverd).

Deze door den Resident gedane vraag, is inderdaad opvallend, daar er, terwijl de Resident reeds in *Julij* bekend moest zijn met die klagten, eerst in *November*, en wel slechts 4 dagen vóór dat ZEdG. zich naar *Soebah* begeeft, om die zaak te onderzoeken, gedaan wordt.

Het antwoord van den Regent is zeer natuurlijk, daar hij toch niet bij brief zal erkennen, wat er is omgegaan, al hetgeen in deze memorie duidelijk door mij is aangetoond, doch het is zeer zonderling, dat door de dessa'shoofden aan de bevolking, bij gelegenheid van de aan haar geleerde les, alvorens naar *Soebah* te vertrekken, zie lijst N°. 12 § 15, met zooveel nadruk was aanbevolen, om vooral te zeggen, als zij te *Soebah* waren, en er werd naar gevraagd, »dat alles »*uit hun eigen vrijen wil* kwam, en hun niets was geleerd." Voorts dat dit eene *geheime* zaak was, waarover zij met niemand mogten spreken.

Ik wensch alleen deze enkele punten, die ik mij nog herinner, toe te lichten; er is zoo veel bezijden de waarheid geschreven, en op eene valsche wijze door den Resident voorgesteld, dat ik den brief voor mij zoude moeten hebben, om elk punt te kunnen behandelen, om een en ander duidelijk aan te toonen.

Eenige punten heb ik reeds bij het verhoor aan den Officier van Justitie toegelicht.

Ik acht het nog noodig, ter meerdere toelichting, en ter mijner regtvaardiging op dat punt, hier nog bij te voegen, afschrift van mijnen brief aan den Resident van *Pekalongan*, dd. 4 December 1864 (bijlage L[a] I I), waarbij omtrent den dessa's *Sengon* enz. gehandeld wordt, met welke dessa's ik later, op grond van mijn verzuim, om mij, zoo als in dien brief vermeld staat, daarover nader aan het Gouvernement te zullen wenden, contracten heb aangegaan, die bij mijn brief dd. 28 Maart 1857, aan het bestuur ter registratie zijn aangeboden, en bij welken brief ik de *oorzaak* daarvan heb bekend gesteld, waarop toen geene aanmerking is gevallen, terwijl mij zulks thans als eene grief is aangerekend geworden.

Had ik mij *destijds* daarover aan het Gouvernement gewend, hetwelk toen mijn voornemen was, doch door een gedurig afwezen van de plaats, geheel is ontgaan, alsdan houde ik mij overtuigd, dat mij, volgens de toenmalige denkbeelden, en op grond van de bij de onderhandeling voor geheerscht hebbende voorwaarden, die zaak volgens mijn bij dat schrijven opgegeven verlangen, zoude zijn geregeld geworden.

Ik heb gedurende mijn verhoor bij den Officier van Justitie, al de mij gedane vragen naar mijn beste weten beantwoord; ik zeg, naar mijn beste weten, omdat ik wel is waar, huurder ben van de onderneming te *Simbang*, doch mij over het algemeen zeer weinig met de details der zaken aldaar heb afgegeven of bemoeid, en het beheer en de administratie dier onderneming geheel en al aan mijnen ouderen broeder heb toevertrouwd, aan wien ik mijn volle vertrouwen had gegeven, zoodat ik alleen voor de regeling der groote belangen optrad, en voorts mij met de correspondentie met het bestuur had belast.

Van daar dat ik op sommige vragen in het geheel niet, op anderen welligt niet geheel naar eisch heb kunnen antwoorden, als met alle zaken minder goed bekend.

Daarbij had ik met de behandeling van zoodanige zaken niet bekend, mij een geheel ander denkbeeld gevormd van de wijze, waarop het onderzoek der getuigen, die ik wilde produceren zoude plaats hebben, waardoor ik niet bij magte was, speciaal alle punten voor ieder getuige aan den Officier van Justitie op te geven, die tot ontdekking der waarheid zoude hebben kunnen leiden. — Alles geschiedde dus met overhaasting, waardoor dit getuigenverhoor geheel het doel miste, dat ik mij daarvan aanvankelijk had voorgesteld.

Dit was voor mij eene zeer teleurstellende omstandigheid, doch de Officier van Justitie, die mij zeide al die getuigen niet te kunnen hooren, gaf mij, op mijn bezwaar, dat ZEd.G. reeds genoeg wist,

en dat dit verhoor niet speciaal meer noodig was, en ZEdG. daarover zelf zoude rapporteren, waardoor ik mij gerust gesteld gevoelde.

Onder het verhoor heb ik evenwel vermeend te moeten opmerken, dat ZEdG. hoegenaamd geen geloof scheen te willen slaan aan eene bestaande opruijing, en zal dus dit punt vermoedelijk, door gebrek aan toelichting, niet tot klaarheid zijn gebragt. Dit bragt mij daarom later tot het besluit om de geheele zaak der getuigen te beschrijven, zoo als dezelve thans in de hierbij gevoegde bijlage N°. 1 tot 31 voorkomt, waardoor alles *duidelijk* wordt, om, mogt na raadpleging daarvan, in verband met het door den Officier van Justitie uitgebragt rapport, een nader onderzoek noodig geacht worden, alsdan door deze stukken eene gemakkelijke behandeling voor den onderzoeker aan te bieden, vermits dezelve een geschiedkundig overzigt van al het gebeurde, voor zoo verre zulks ter mijner kennisse is gekomen, aanbieden.

Vele der daarbij voorkomende mededeelingen zijn ook eerst later, na het verhoor van den Officier van Justitie, ter mijner kennisse gekomen, die de zaak thans op een duidelijk terrein hebben gebragt; had ik die mededeelingen reeds destijds ontvangen, ze zouden terstond een helder licht over al het gebeurde hebben verspreid — destijds was echter het volk nog te veel onder den indruk der vrees.

Bij de getuigen lijsten N°. 14, 15, 16, 16ª, 17, 19, 20 en 22, heb ik de verschillende punten van beschuldiging nog nader toegelicht, met opgave van getuigen, en voor zoo veel noodig en doenlijk, onder overlegging van meerdere bijlagen tot staving.

Bij nota N°. 29 heb ik de wijze, waarop het kiezen der dessa's-hoofden te *Simbang* altijd plaats vond, op eigen verlangen van het bestuur, onder overlegging van de daaromtrent bestaande officiële aanschrijvingen, nader toegelicht.

Bij de nota N°. 30 heb ik almede verder toegelicht, en met bijlagen gestaafd, de besproken quaestie, als zoude met de bevolking te *Simbang* geene overeenkomst zijn gesloten, en heb ik te gelijk daarbij behandeld de zaak der met de contractsdessa's aangegane overeenkomsten, waaromtrent door den Resident ook allerlei onware berigten zijn gegeven; het zal daaruit duidelijk worden, *welke* de oorzaak is van die valsche opgave door de bevolking aan den Officier van Justitie, alsof zij niets van het sluiten van een contract wisten, en het volk daarover niet is ondervraagd; de Resident had dit gerapporteerd; nu moest het natuurlijk ook door het volk bevestigd worden, maar het is eene bepaalde *onwaarheid*, daarvan geef ik de plegtige verzekering, en beroep mij verder nog op den gewezen Controleur van *Batang*, VAN RIJCK, Adsistent-Resident te *Soekapoera*, die met den Regent van *Batang*, de laatst gesloten contracten van *Bander*

sedayoe, in tegenwoordigheid van den administrateur van *Simbang* ten huize van den Wedhono van *Bandar*, heeft onderzocht en het volk deswege gehoord; — die ambtenaar zal zulks dus kunnen bevestigen.

Na het vertrek van den Officier van Justitie heb ik nog vernomen, dat verschillende personen van *Simbang*, die met het volk van hunnen dessa waren opgeroepen, te *Batang* zijnde, door den Wedhono van *Soebah* van de atoeran zijn teruggehouden, en heb ik die opgegeven bij lijst N°. 28, waaraan ik mij verder refereer; ik geloof niet, dat zulks op een bevel van den Officier van Justitie is geschied, maar weder eene vinding van de tegenpartij is.

Ik moet hier nog eenige bijzondere omstandigheden vermelden, die na het vertrek van den Officier van Justitie hebben plaats gehad.

Zoo heeft o. a. SOETOKROMO, zie lijst N°. 4 § 21, den afloop van zijn verhoor, bij den Officier van Justitie, medegedeeld, daarbij erkennende, den Regent van *Batang* niet in de zaak te willen betrekken enz., terwijl uit dezelfde lijst § 25 nog blijken kan, dat hij nog steeds voortgaat, met te trachten valsche getuigenissen tegen den huurder van *Simbang* te doen te zamen stellen, waaruit tevens te zien is, hoe geslepen hij alles aanlegt.

Uit lijst N°. 12 § 18 kan voorts blijken, dat de Regent van *Batang*, het volk blijft verbieden, om te *Simbang* te gaan werken.

Zeer belangrijk is vooral de mededeeling, bij lijst N°. 5 § 17, waaruit de geheele toeleg der opruijers blijkt, die aldaar, onderling sprekende, zich beklagen, dat hun werk niet geheel is kunnen gelukken.

Na het vertrek van den Officier van Justitie, hebben zich voorts van *Julij* tot *November*, successivelijk bij den administrateur aangemeld, de personen voorkomende op de lijsten N°. 24, 25 en 26 (de eerste N°. 24), bevattende alleen dessa'shoofden, die allen hebben medegedeeld, dat zij bij den Officier van Justitie, op daartoe bekomen *bevel* van den Wedhono van *Soebah*, of van hunne penatoessen, en onder bedreiging van straf en ontslag, allerlei punten tegen den huurder hebben moeten voorbrengen, die alle *onwaarheden* bevatten, doch die zij als *waarheid* aldaar hebben voorgedragen, en volgehouden; dat zij ook *op last* hebben gevraagd, om bij het Gouvernement over te gaan, en de landrenten in geld te betalen, doch dat zij liever bij *Simbang* wenschten te blijven, en ook hun volk. Voorts hebben eenige dessa'shoofden, welke bij lijst N°. 24 voorkomen, en die, volgens hunne mededeeling, reeds bij den Officier van Justitie, hadden verzocht, om bij *Simbang* te blijven, medegedeeld, dat zij desniettemin, almede allerlei *onwaarheden* bij dien ambtenaar hadden voorgedragen, omdat er bevolen was, dat iedere dessa eene atoeran *moest* geven.

De tweede (lijst N°. 25), bevattende de *twee* personen van de atoeran, die mededeelden, dat zij geheel op bevel van de loerah's, onder bedreiging van straf, bij den Officier van Justitie, te *Batang*, hadden verzocht, om bij het Gouvernement over te gaan, en de belasting in geld te mogen voldoen, en verschillende punten van bezwaar en beklag tegen den huurder hadden opgegeven, doch dat dit alle *onwaarheden* zijn, die zij, uit vrees voor straf, als *waarheid* hebben voorgedragen, en volgehouden, maar dat zij, inziende misleid zijn, wenschen om weder op den ouden voet te *Simbang* te mogen werken, en de belasting *in natura* te betalen.

De derde (lijst N°. 26), bevattende de bevolking van verschillende dessa's, mededeelende, dat hun eerst door de loerah's, van huis naar *Batang* gaande, en vervolgens door de 2 personen van de atoeran, onderweg, onder allerlei bedreigingen, is bevolen geworden, dat zij bij den Officier van Justitie moesten verzoeken:

1°. om bij het Gonvernement over te gaan; 2°. de landrenten in geld te betalen, en de door die 2 man afgelegde verklaring maar moesten beämen, ter voorkoming van oponthoud, en omdat het bevelen waren van hoogerhand, betuigende zij, dat alle die punten *onwaar* zijn, en zij die alleen, op grond van het bekomen bevel, en uit vrees voor straf, maar hebben beaamd, doch dat zij, inziende misleid te zijn, verzoeken om weder op den ouden voet te *Simbang* te mogen werken, en de belasting *in natura* te betalen.

Makende deze gezamelijke *drie* lijsten een bedrag uit van 542 *personen*, die in persoon successief bij den administrateur zijn verschenen, en welke *allen* hebben medegedeeld, dat zij tot het doen van zoodanige atoeran, als zij bij den Officier van Justitie hebben gedaan, zijn *gedwongen* geworden, — waardoor dus wel voldoende bewezen zal wezen, dat hier niet anders dan *opruijing* heeft bestaan.

Volgens bekomen mededeelingen schijnt het, dat men zich thans ten doel stelt, om al die personen, welke goed gezind zijn, en van den eersten tijd af aan niet over te halen waren, om zich aan te sluiten aan het verlangen der opruijers, en ook bij den Officier van Justitie de waarheid hebben hulde gedaan, te vervolgen, en allerlei valsche klagten tegen hen te doen, om ze gestraft te krijgen, terwijl ik al verder vernam, dat de Regent van *Batang* aan den Resident van *Pekalongan* zoude hebben voorgesteld, om al die personen het verder verblijf te *Simbang* te ontzeggen, en naar hunne vroegere woonplaatsen te doen terugkeeren, even als met de Chinezen te *Simbang* is geschied, en waarmede onlangs reeds een begin is gemaakt, zoo als hierboven is vermeld.

Na al het voorafgaande, zal het nu wel duidelijk zijn aangetoond:

1°. dat de geheele zaak van *Simbang* op niets anders berust, dan op een vervolgingsplan, zeer listig uitgedacht, om de bevolking, door middel van dwang en opruijing, en aanjaging van vrees, allerlei klagten tegen den huurder te laten doen, ten einde langs dien weg zoo mogelijk het contract te doen vernietigen;

2°. dat het onderzoek door den Officier van Justitie alhier gehouden, niet tot het gewenschte resultaat heeft kunnen leiden, omdat, zoo als blijkt, en door de bevolking zelve wordt betuigd, zij niets dan *onwaarheden* aan dien ambtenaar hebben medegedeeld, en alles wat zij hebben medegedeeld, *op bevel*, *door dwang* en *uit vrees* is geschied, zoodat de Officier van Justitie, door de bestaan hebbende kuiperijen, is misleid geworden, zie lijst N°. 24, 25 en 26;

3°. dat zulks bevestigd wordt door het op nieuw aangaan van contracten, door bevolking buiten het land gelegen, zie de 2 bijlagen gevoegd bij lijst N°. 22, welke bevolking bij den Officier van Justitie het tegendeel hadden gevraagd, en waaruit tevens blijken kan hoeveel dwang er op het getuigenverhoor is uitgeoefend, terwijl ik verder over een en ander aan al de overgelegde stukken refereer.

Mogten er in een of ander opzigt te *Simbang* afwijkingen van het contract hebben plaats gevonden, zoo is niettemin daardoor de bevolking niet benadeeld, en heb ik ten deze geheel eenen toestand van zaken gevolgd, zoo als die daar bij de overname der onderneming, door mij werd gevonden; daarbij dient niet uit het oog te worden verloren, dat het contract is gesloten, onder geheel andere denkbeelden destijds, dan thans, en die zaken dus ook onder andere denkbeelden zijn aangevangen, waarvan mijne gestie als huurder maar eene voortzetting is.

Zoo was voorheen ook het inroepen van de tusschenkomst der dessa'shoofden een *gebruik*, terwijl ik ook niet geloof, dat de tegenwoordige inzigten der Regering verbieden, het inroepen van de medewerking van de dessa'shoofden, als huishoudelijken maatregel, tot gewillige en ongedwongene uitvoering van contracten of het uitkomen van het werkvolk.

En eindelijk, indien ook enkele klagten den toets der waarheid niet kunnen doorstaan, dat vóór dat den Resident NETSCHER had doen werken, eenen invloed die tot klagen uitlokte, ook nimmer, noch over het een, noch over het ander is geklaagd.

De bevolking verlangt zeer, dat alles op den ouden voet zal worden hersteld, terwijl zij algemeen te kennen geeft, dat wanneer de eed zal gevorderd worden, *allen* voor de waarheid zullen uitkomen, en alles zullen bekend maken, waartoe zij tot hiertoe, door vrees weerhouden, den moed niet heeft gehad, tijdens het aanwezen van den Officier van Justitie.

Ik vermeen na het geven der bovenstaande inlichtingen, de beslissing van deze zaak met gerustheid te mogen afwachten, niet kunnende veronderstellen, dat het regtvaardig en edelmoedig Gouvernement, eene zaak van dien omvang, en waarin zulke groote kapitalen zijn besteed, die nog niet zijn teruggevloeid, zoude vernietigen, en daardoor niet alleen mij ruineren, maar ook vele personen met mij, aan wien ik nog belangrijke sommen schuldig ben, en die daarvan de onschuldige slagtoffers zouden zijn.

Pekalongan, 27 December 1861.

Bijlage C.

BESLUIT van den Gouverneur-Generaal van Nederlandsch-Indie, zoo als hetzelve is medegedeeld door den Heer F. H. J. NETSCHER.

Buitenzorg, den 6 April 1862.

Gelet op art. 1 van het besluit van 18 Februarij 1861, n°. 20, waarbij de Procureur-Generaal, bij het Hoog-Geregtshof van Nederlandsch-Indie, is aangeschreven, een plaatselijk onderzoek te doen instellen, naar de beschuldigingen, door den resident van Pekalongan ingebragt, tegen den huurder van het, in dat gewest, gelegene perceel woeste gronden, bekend onder den naam van Simbang, den Heer J. E. Herderschée, ter zake van knevelarij van de bevolking, en misbruik van zijn invloed, bij de inlandsche hoofden, en van overtreding van de artikelen 3, 12, 13 en 16 van het door hem met de Regering gesloten kontract, goedgekeurd bij het besluit van 3 Mei 1845, n°. 13 alsmede, naar de tusschen dezen laatste, en den resident gerezen punten van verschil, hoofdzakelijk betrekking hebbende, op de uitlegging, en ten uitvoerlegging van het verbod van inmenging in de aangelegenheid van vrijen arbeid voor Europesche ambtenaren en inlandsche hoofden; vervat in het besluit van 8 Maart 1860, n°. 14, met betrekking tot de overeenkomsten, door den heer Herderschée aangegaan, op den voet van Staatsblad 1838, n°. 50, met de bevolking der buiten zijn huurland gelegene dessa's.

»Gelezen de missives:

»I. van den Procureur-Generaal bij het Hoog-Geregtshof van Nederlandsch-Indie, van 2 November 1861, n°. $^{1534}/_{538}$, geheim, en bijlagen, daarbij, als resultaat van het voren bedoeld onderzoek, in substantie mededeelende:

1°. dat de heer Herderschée met drie-en-twintig, niet tot zijn huurland behoorende dessa's, overeenkomsten heeft aangegaan, waarbij deze zich verbonden dagelijks een derde, sommigen zelfs de helft, der werkbare mannen te leveren, welke elkander, om de vijf dagen, zouden aflossen; onder bepaling, dat door hen zou worden gewerkt, gedurende tien uren daags, tegen een loon van vijftien koperen duiten, voor elken werkbaren man,

en van tien koperen duiten voor elken jongen; uit te betalen, na ommekomst van elke vijf dagen — zijnde nogtans de dessa gehouden, om, indien hij door omstandigheden verhinderd was, het overeengekomen aantal arbeiders te leveren, het te min geleverde getal, steeds vóór den betalings-tijd aan te zuiveren; dat de verpligtingen, door deze overeenkomsten der bevolking opgelegd, in den laatsten tijd, nog werden verzwaard, doordien de opzigters of mandoors, aan de geleverde arbeiders eene taak oplegden, welke meestal zoo hoog was gesteld dat deze het werk, niet in vijf dagen konden ten einde brengen, maar daardoor zes à zeven dagen moesten doorwerken zonder daarom meer te onvangen, dan de gewone betaling van 75 koperen duiten; en welke taak bovendien nog dit bezwaar in zich had, dat de arbeiders, voor het volbrengen van dezelve, hoofdelijk waren verbonden; zoodat ingeval een hunner weg, of in de volbrenging van zijn werk, ten achter bleef, geen hunner betaling ontving, vóór dat het te kort was bijgewerkt;

»dat de heer Herderschée aan de dorpshoofden (loerah's), aan wie het was opgedragen, te zorgen voor het behoorlijk uitkomen der arbeiders, eene premie had toegelegd van 50 duiten 's jaars, voor elken arbeider uit hunnen dessa te werk gesteld, en hen daardoor van de belangen van den kleinen man had losgemaakt;

dat de bevolking van de dessa's, tot het huurland behoorende, op gelijke wijze tot den arbeid werd verpligt; zonder dat de huurder nogtans eenige overeenkomst met haar had aangegaan; schijnende het toch, dat de heer Herderschée, het denkbeeld onder de bevolking heeft gangbaar gehouden, dat hij eigenaar was van Simbang, en over de werkkrachten der opgezetenen vrijelijk mogt beschikken;

»2e. dat de heer Herderschée, op grond van de hem bij art. 12 van het met hem gesloten contract, verleende bevoegdheid, $^1/_5$ aandeel vorderde van den padie-oogst;

»dat echter dat deel eerst op het veld werd gewogen, vervolgens aldaar bleef staan, tot het gedroogd was, daarop tot bossen werd gebonden, aan het landhuis werd afgeleverd, en alsdan op nieuw werd gewogen, wordende hetzelve, indien die tweede weging verschil opleverde met de eerste, niet aangenomen, dan nadat dit verschil door den landbouwer was bijgepast;

»dat alzoo de bedoelde heffing ver boven het $^1/_5$ aandeel werd opgevoerd;

»3e. dat voorts de heer Herderschée, voortdurend, op eene ongeoorloofde wijze, partij heeft getrokken, van de behoefte der inlanders aan trekvee;

dat hij toch, ten einde in die behoefte te voorzien, hun buffels op crediet afstond, tegen 60 à 70 gulden het span; doch zich die hulp

in dier voege, deed vergelden, dat hij slechts 44 duiten daags betaalde, voor de huur van eene padattie — terwijl toch die huur, bij vrije overeenkomst te Pekalongan, van 73 duiten tot één gulden bedroeg, en bovendien, op dat loon, nog 20 duiten kortte, voor de geleverde karbouwen;

»4e. dat de huurder van Simbang zich wijders, steeds het regt heeft aangematigd, om doekoean's tot dessa's te verheffen, en dessa hoofden daarover aan te stellen;

dat hij eindelijk, in strijd met art. 17 van het met hem gesloten contract, zonder voorkennis van het Gouvernement, zijnen broeder, den heer B. Herderschée met de administratie van het huurland heeft belast, en als oppermagtig heer over het land heeft beschikt;

»adviserende de Procureur-Generaal, dat de bovenstaande wederregtelijke heffing van een gedeelte van het padiegewas, genoegzame termen oplevert, om den huurder van het land Simbang, zoo als de Resident van Pekalongan, bij de, bij het in hoofde aangehaald besluit, verhandelde, bescheiden, in overweging geeft, strafregtelijk te vervolgen, ter zake van knevelarij, — terwijl, ook op grond van de overige hierboven omschreven feiten, mede overeenkomstig het voorstel van dat hoofd van gewestelijk bestuur, de ontbinding zou kunnen worden gevorderd, van het met den heer Herderschée gesloten huur-contract;

»dat echter, wat aangaat de strafregtelijke vervolging, het te vreezen is, dat dezelve tot geen resultaat zou leiden; vermits toch: eerstens de even gemelde heffing der padie niet plaats heeft gehad, ten overstaan van den huurder of diens broeder, maar van het hem ondergeschikt personeel, en het mitsdien onzeker is, tegen wien de vervolging zou behooren te worden ingesteld, en het bovendien, ten andere, te duchten is, dat de heer Herderschée, bij die vervolging, partij zou trekken van de hem ruimschoots openstaande gelegenheid, om getuigen te suborneren, en tot de aflegging van verklaringen over te halen, waardoor iedere weg, om tot de waarheid te geraken, zou worden afgesneden:

»en dat, wat betreft de vordering tot ontbinding van het huurcontract, daartoe voor alsnog geene noodzakelijkheid schijnt te bestaan; kunnende toch, van de twee belangen, met het oog waarop alléén tot eene dergelijke vordering zou behooren te worden overgegaan, het eene, dat der bevolking, nu de bovengemelde misbruiken eenmaal bekend zijn, gemakkelijk tegen alle aanranding beschermd worden, door het hoofd van plaatselijk bestuur, terwijl het andere, dat van het Gouvernement, verzekerd is, zoolang de huurder voldoet aan zijne verpligting, tot kwijting van den bedongen huurprijs;

»dat het alzoo voldoende is:

a. den Resident van Pekalongan aan te schrijven, voortaan een streng toezigt te houden, op de handelingen van den heer Herderschée; met last, om, met erkenning der bestaande overeenkomsten, toe te zien, dat de door hem eventueel nader te sluiten contracten met de bevolking, waarlijk vrijwillig worden aangegaan; en, in het algemeen, tegen de hierboven vermelde misbruiken te waken; onder aanbeveling wijders, om in het oog te houden, dat de bevolking alléén verpligt is, om het den huurder toekomende $1/5$ aandeel van den oogst, vóór het snijden der padie, ter zijner beschikking te stellen;

»den huurder van het perceel Simbang te gelasten: onverwijld het beheer van het huurland zelf op zich te nemen, dan wel een geschikt persoon, als administrateur, voor te dragen; — onder bepaling nogtans, dat de bovengemelde broeder des huurders, die volgens de bewering van den Procureur-Generaal, bij de in deze omschreven handelingen, tegenover de bevolking van Simbang de hoofdpersoon is geweest, en zich als zoodanig aan vele wederregtelijke handelingen tegenover den kleinen man heeft schuldig gemaakt, nimmer voor die betrekking zal kunnen in aanmerking komen.

II. Van den directeur der cultures van 17 December 1861 N°. 6315/19 geheim.

Nog gelezen:

a. de requesten, gedagteekend 20 November en 28 December 1861, van J. E. Herderschée, huurder van het perceel woeste gronden, bekend onder den naam van Simbang, gelegen in de residentie Pekalongan, en de bij het laatste overgelegde memorie, houdende onder anderen de bewering, dat de Resident van Pekalongan, de heer F. H. J. Netscher, het er systematisch op heeft toegelegd, de bevolking tegen hem op te ruijen, en zijne onderneming ten gronde te rigten;

b. de missive van den Resident van Pekalongan van 18 Februarij 1862 La. B. geheim.

»Overwegende:

dat bij het sluiten van het contract van huur en verhuur van het perceel Simbang, uitdrukkelijk is bepaald, dat de dessa's, welke op het land gelegen waren, en die, welke daar buiten, overeenkomsten met den huurder zouden mogen aangaan, vrij zouden zijn van cultuurdiensten, terwijl het daarbij tevens in de bedoeling lag, dat zij zoo weinig mogelijk met heerendiensten worden bezwaard;

»dat dien ten gevolge de bevolking van Simbang, en van de zoogenaamde contract-dessa's daar buiten, al ligt in betere omstandigheden was, dan de overige heeren- en cultuur-dienstpligtige bevolking van Pekalongan, al moest zij ook voor den huurder 180 dagen in het jaar voor 15 duiten daags werken;

»dat hiervoor ook pleit de groote aanwas, dien de eerstbedoelde

bevolking onder de werking van het huurcontract heeft ondergaan, zijnde toch het zielental op Simbang sedert 1845 met meer dan 7000 vermeerderd;

»dat, wel is waar, de Resident van Pekalongan, de heer Netscher, beweert, dat die vermeerdering alléén is toe te schrijven aan den druk, welke de huurder op de buiten Simbang gelegene dessa's uitoefende, en zijn streven, om die dessa's zwaarder te belasten, dan die welke zich op het land bevonden, doch dat die bewering, hoezeer waar, voor zooveel aangaat de eerste jaren van het contract, voor de laatste tijden door geen enkel bewijs wordt gestaafd;

»dat het bovengemeld door den heer Herderschée met de bevolking overeengekomen loon, bovendien geeenszins zoo bijzonder gering was, schijnende toch uit de door dien huurder bij zijne onderwerpelijke memorie overgelegde bescheiden, te moeten worden afgeleid, dat hij voor dat loon ook thans nog, niettegenstaande de algemeene stijging der daghuren, zonder moeite, honderden van koelies kan bekomen;

»dat echter, wat alles in deze afdoet, de onderwerpelijke overeenkomsten ten overstaan van het hoofd van gewestelijk bestuur zijn goedgekeurd, zoo dat de heer Herderschée, door zich aan dezelve te houden, niets deed, dan hetgeen hij doen mogt;

»dat wel is waar, bij die overeenkomsten niet was bepaald, dat zou worden gewerkt bij taak, doch dat, vermits de beweerde onredelijkheid van die taak niet is bewezen, en zelfs, bij vergelijking van hetgeen een arbeider bij de Gouvernements cultures geacht wordt dagelijks te kunnen werken, als ook met het oog op de omstandigheid, dat er te Simbang slechts zelden in den achtermiddag schijnt te zijn gewerkt, mag worden in twijfel getrokken, die afwijking van de contracten, voor alsnog, niet kan worden aangemerkt, als voor de bevolking nadeelig te hebben gewerkt, terwijl ook de grief, dat de bevolking tot de volbrenging van hare taak, hoofdelijk was verbonden, behoort te vervallen, bij de overweging, dat de heer Herderschée niet met eenige individuën, maar met de dessa's collectief, en bij wijze van corporatie, had gecontracteerd;

»dat de bovenbedoelde goedkeuring bovendien, reeds van de sluiting van het thans voor Simbang vigerend contract af, en zelfs reeds onder de werking van de vroeger voor de huur van dat perceel aangegane overeenkomsten, door alle opvolgende residenten van Pekalongan, op al de in dezen gemelden zin, door den heer Herderschée aangegane overeenkomsten met de bevolking, immers is verleend geworden;

»dat zelfs, blijkens twee, bij de tot het onderwerpelijk onderzoek, betrekking hebbende bescheiden in afschrift overgelegde missives van den controleur van Keboemen van 7 en 9 April 1845 n°. 25 en 26,

gerigt aan den toenmaligen resident van Pekalongan, en de daarop door dien resident gedane, mede copielijk overgelegde, mededeelingen van den heer Herderschée van 9 en 11 April 1845 n°. 643 en 657, die hoofdambtenaar heeft goedgekeurd, ja daartoe zelfs schijnt te hebben medegewerkt, dat de bevolking der zoogenaamde contractsdessa's door haren controleur tot dergelijke overeenkomsten werd overgehaald;

»dat dit geschiedde niettegenstaande de werking van die overeenkomsten openlijk bekend was;

»dat toch de hierboven omschreven grieven niet nieuw zijn, zijnde namelijk, reeds vóór de goedkeuring van het met den heer Herderschée in 1845 gesloten contract, te dier zake, klagten bij het bestuur van Pekalongan ingebragt;

»dat echter die klagten, door dat bestuur, aan den huurder in handen gesteld zijnde, deze, wel is waar, al de daarin voorkomende daadzaken heeft erkend, doch tevens beweerd heeft, in zijn regt te zijn, en niet te kunnen toegeven;

»dat de heer Herderschée mitsdien, bij het aangaan van het meervermelde thans vigerende huurcontract, regt had om te vertrouwen, dat het hem ook verder mogelijk zou zijn, overeenkomsten met de bevolking te treffen, op den voet, zooals hij dit tot op dien tijd toe was gewoon geweest, en dat het bestuur hem steeds krachtig behulpzaam zou zijn, in het sluiten dier overeenkomsten, en de verzekering van de naleving daarvan;

»dat dit contract dan ook steeds door de achtereenvolgende residenten van Pekalongan, op die wijze, is opgevat, en de huurder gedurende 18 jaren zijne onderneming op dien voet heeft gedreven;

»dat het eene Regering vrijstaat, ja zelfs ten pligt kan zijn, tot meer vrijzinnige denkbeelden en uitlegging van bepalingen over te gaan, doch dat een particulier, die met haar ter goeder trouw een wederzijds verbindende overeenkomst heeft aangegaan, en daarbij ten duidelijkste voor zijne bedoelingen is uitgekomen, verongelijkt wordt, wanneer diezelfde Regering, welke met hem die overeenkomst aanging, na dezelve achttien jaren in den door hem bedoelden, en door haar klaarblijkelijk, aanvankelijk mede beaamden zin, te bebben laten naleven, aan de bepalingen eene uitlegging geeft, waardoor de contractant ten andere in zijne belangen grootelijks wordt benadeeld;

»dat de resident F. H. J. Netscher deze zijde van het onderwerpelijk contract heeft over het hoofd gezien, toen hij, blijkens zijne bij het in- hoofde aangehaalde besluit verhandelde missive van 15 September 1861 N°. 1219 aan het besluit van 8 Maart 1860 N°. 14, eene verkeerde uitlegging gevende, aan het dessabestuur verbood, zich

verder met de door den heer Herderschée, met de bevolking aangegane overeenkomsten, in te laten;

»dat het toch duidelijk is dat die overeenkomsten, hoezeer dan ook niet zóó uitermate bezwarend, nogtans niet konden worden nagekomen, zonder eene zeer krachtige medewerking van het dessabestuur;

»dat het bovenbedoeld verbod mitsdien noodwendig ten gevolge moest hebben, dat het werkvolk te Simbang plotseling van het werk weg bleef;

»dat het derhalve niet de heer Herderschée, maar de Regering, of liever haar met de uitvoering van het onderwerpelijk contract belaste plaatsvervanger is, die, ten aanzien van art. 4, die overeenkomst niet heeft nageleefd, zoo al niet volgens den letter, dan toch buiten allen twijfel volgens de bedoeling welke daaraan ten grondslag lag;

»dat wijders ook, in de tegen den heer Herderschée al verder ingebragte toekenning van eene premie aan de dessahoofden niets is, wat afkeuring zou kunnen verdienen, behoorende toch ten dien aanzien in het oog te worden gehouden, dat hoofden zich niet konden verbinden om in persoon voor den landhuurder te werken, maar met dezen zijn overeengekomen toe te zien, dat de door hem met de gemeente geslotene overeenkomst worde nageleefd, en zich daardoor eene veelvuldige en dagelijksche bemoeijing, geheel in het belang van eenen particulier hebben opgelegd, welke zij zonder belooning niet zouden behoeven te verrigten;

»dat, wat eindelijk aangaat de dessa's op het land Simbang gelegen, er met dezelve vermoedelijk wel overeenkomsten bestaan, doch slechts mondelinge, een vorm van overeenkomst, waartoe nogtans den heer Herderschée, bij geene enkele bepaling van het huurcontract, de bevoegdheid is ontzegd;

ad 2°. dat de huurder van Simbang ingevolge art. 12 van het huurcontract bevoegd is, tot het heffen van belasting van de sawa's, de tuin- en kampongs-gronden, invoege en tot het maximum als in de Residentie Pekalongan gebruikelijk is;

»dat de heffing, in dat gewest gebruikelijk, de belasting is op de: ongebouwde eigendommen, landrenten;

»dat het maximum voor die betaling niet is voorgeschreven, doch de heffing op de officieele leggers van den aanslag wordt gesteld op $^1/_2$, $^2/_5$ en $^1/_3$ van de geldswaarde der padie, op het tijdstip van den oogst, al naar gelang de sawah's zijn van de 1e, 2e of 3e soort;

»dat alzoo de heer Herderschée, indien hij werkelijk meer dan $^1/_5$ had willen heffen, in deze slechts het voorbeeld van het Gouvernement had behoeven te volgen;

»dat, wel is waar, bij de Gouvernementsheffing eene fictie plaats heeft, hierin bestaande, dat de productie en de marktprijzen zoo laag

mogelijk worden gesteld, en het rendement in vele gewesten nog wordt verminderd met het snijloon, wordende dien ten gevolge metterdaad slechts $^1/_5$ geheven, doch dat men bezwaarlijk zou hebben kunnen vergen, dat ook de heer Herderschêe die fictie in acht nam;

»dat de heer Herderschêe met de, bij de onderwerpelijke heffing ingevoerde herweging en het daarbij gevoegd bevel, tot bijpassing van het bij die herweging te min uitgeleverde, dan ook waarschijnlijk geene andere bedoelingen heeft gehad, dan om te voorkomen, dat in het tijdsverloop tusschen de verdeeling en inlevering een gedeelte van het hem toekomende werd ontvreemd, blijkende het bovendien nog uit de door den huurder overgelegde boeken, dat aan dat bevel tot bijpassing nimmer in eenen strengen zin is uitvoering gegeven.

»dat de Regering, wel is waar, volgens het contract den huurder zou kunnen verpligten, om, gelijk de Resident Netscher bij zijn bij het in hoofde genoemd besluit verhandelde bescheiden, mede in overweging geeft, de landrente in geld te heffen, doch dat een dergelijke maatregel bij het gebrek aan bepaalde voorschriften omtrent de Gouvernementsheffing, en bij het bestaan van de bovenbedoelde fictie, niet vrij zou zijn van bedenkingen;

»dat datzelfde gebrek aan voorschriften, het minder raadzaam maakt, om overeenkomstig het door den Procureur Genèraal aanbevolen denkbeeld, de regten van den huurder te dier zake nader te bepalen;

ad 3° dat hoezeer de handelingen van den heer Herderschêe, ten opzigte van de loonen der karrevoerders, geenszins in allen deele kunnen worden goedgekeurd, de Regering nogtans niet bevoegd is, zich regtstreeks in deze aangelegenheid te mengen; geldende het hier toch zuiver burgerlijke transactie, en behoorden de karrevoerders, zoo hun is te kort gedaan, zich mitsdien te wenden tot den Resident van Pekalongan, regt sprekende, volgens art. 108 van het reglement op de regterlijke organisatie, en het beleid der Justitie in Nederlandsch Indië;

ad 4° dat de huurder van Simbang aan de verheffing van doekoeans tot dessa's, en de aanstelling van dessa'shoofden daarover, wel een begin van uitvoering kon geven, doch dat het hoofd van gewestelijk bestuur het steeds in zijne magt had, door aan de verkiezing dier hoofden zijne bekrachtiging te weigeren, den verderen loop van dien maatregel te stuiten; mogende alzoo uit de omstandigheid, dat die stuiting nimmer heeft plaats gehad, worden geleid, dat bij de vroegere residenten van Pekalongan de overtuiging bestond, dat de maatregel tijdig was, en die doekoeans rijp waren om tot dessa's te worden verheven;

ad 5° dat de heer B. Herderschêe door den huurder met het beheer belast, wel is waar, als zoodanig, streng heeft gestaan, op hetgeen

de laatstgenoemde steeds beweerd heeft, uithoofde van het contract te kunnen vorderen, doch dat de bewering, dat hij de bevolking zou hebben mishandeld, op geenerlei wijze wordt gestaafd; schijnende hij integendeel het vertrouwen der bevolking te bezitten en gemakkelijk aan werkvolk te komen;

»dat hoezeer dus ook met den Procureur Generaal moet worden erkend, dat het wenschelijk is, dat op Simbang geen administrateur optrede, die niet door de Regering is erkend, het nogtans zeer de vraag is, of het wel in het belang is der bevolking, den heer B. Herderschée, zoo als de Procureur Generaal daarbij in overweging geeft, van dat administrateurschap uit te sluiten;

dat echter, wat eindelijk aangaat de hem ten laste gelegde eigenmagtige beschikking over de gronden der bevolking, de heer Herderschée, hierin blijkbaar ongelijk heeft: hebbende hij toch voortdurend eenige sawah's, zonder toestemming van de bevolking gebruikt, om daarop suikerriet te planten, en zulks niettegenstaande bij de onderhandelingen van het thans loopende huurcontract van het standpunt was uitgegaan, dat die aanplant, daargesteld gedurende de vroeger voor Simbang bestaande overeenkomst, voor de bevolking te bezwarend was.

Overwegende ten aanzien van de memorie van den heer Herderschée;

dat uit eene in originali daarbij overgelegde correspondentie, door den Resident Netscher met den adressant gevoerd in den loop der maand Maart en April 1860, blijkt, dat de heer Netscher, door zich achter aanschrijvingen der Regering te verschuilen, en door gezochte uitleggingen, dien huurder in het verkrijgen van djatiehout bemoeijelijkt heeft, op eene wijze, welke niet kan geacht worden bestaanbaar te zijn, met artikel 11 van het met dezen gesloten contract;

»dat de Resident van Pekalongan, blijkens zijn, mede in originali overgelegd, schrijven 21 Augustus 1860, N°. 408/10, gerigt aan den heer Herderschée, aan eenen jeugdigen karrevoerder van dezen, wegens een gering vergrijp, eene straf van 20 rottingslagen heeft opgelegd;

»dat op het land Simbang vier verblijfplaatsen zijn opgerigt voor Europesche ambtenaren, en de resident Netscher zich eene bemoeijing met dat land heeft veroorloofd, door gedurig commissies te zenden, en heimelijk onderzoek, buiten den huurder om, in te stellen, die voor de stelling van dezen hoogst nadeelig moeten geweest zijn, en nogtans geen enkel feit van eenig belang bekend was, of waarvan de wetenschap niet met veel minder omslag had kunnen verkregen worden;

»dat blijkens de alverder overgelegde betrekkelijke vonnissen, de mantrie van het land Simbang eene vrij gezochte geregtelijke vervol-

ging heeft moeten doorstaan, welke wel is waar, door zijne vrijspraak is geëindigd, doch hem zijne betrekking en bestaan heeft gekost, en hem aan langdurige gevangenhouding heeft onderworpen;

»dat de resident F. H. J. Netscher eenige buiten het huurland gelegen zoogenaamde contracts-dessa's, welke verklaard hadden, de contracten met den huurder niet te willen vernieuwen, buiten de Regering om, bij de koffij-cultuur heeft ingedeeld, en dus doende den huurder, in strijd met den geest van het huurcontract, de mogelijkheid heeft ontnomen, om verder met die dessa's te contracteren;

»dat hij eindelijk, mede in strijd met de aan dat contract ten grondslag liggende bedoeling, om de bevolking van Simbang ter beschikking te stellen van den contractant ter andere zijde, en haar niet met heerendiensten en Gouvernements aanplantingen te bemoeijelijken, op dat land paggerkoffij en djatieboomen heeft doen planten;

»dat de resident F. H. J. Netscher het wil doen voorkomen, alsof zijne handelingen in deze het gevolg zijn geweest van zijne zucht tot verbetering van het lot der bevolking.

»dat echter, indien de verbetering van dat lot werkelijk bij hem op den voorgrond had gestaan, hij op eene meer gelijdelijke wijze had moeten trachten daartoe te geraken, en vermits al de door de bevolking met den heer J. E. Herderschée aangegane overeenkomsten toch in 1861 ten einde liepen, hij ten einde slechts had behoeven gebruik te maken van de hem daardoor aangebodene gelegenheid, om door de beide partijen voor het vervolg minder bezwarende overeenkomsten te doen treffen;

»dat toch langs den weg, welken de genoemde resident onderwerpelijk heeft ingeslagen, de bevolking noodwendig in opschudding en onrust moest geraken, met onnoemlijke lasten en zorgen werd bezwaard, gekweld is geworden door heeren- en cultuurdiensten, en tevens de loonen heeft moeten derven, welke zij tot dusver van den huurder had genoten;

»dat de voorgeschrevene handelingen mitsdien veeleer als zoovele bewijzen daar staan van groote animositeit van den heer F. H. J. Netscher tegenover den heer J. E. Herderschée;

»dat wel is waar de laatstgenoemde door zijne handelingen, vooral door zijn stelsel van spionnage, daartoe ruimschoots aanleiding heeft gegeven, en er in de bewering van den resident Netscher, dat de heer Herderschée de bestendige kwelgeest was van de vroegere residenten, en op deze eene ongeloofelijke pressie heeft trachten uit te oefenen zeker veel waars is, doch dat het een hoofd van gewestelijk bestuur niet vrijstaat in de waarneming zijner betrekking aan eene private vete den teugel te vieren.

De Raad van Nederlandsch Indië gehoord.

Is goedgevonden en verstaan :

Eerstelijk. Den gewezen Resident van Pekalongan, benoemd Resident van Rembang F. H. J. Netscher, de ontevredenheid der Regering te betuigen over de hartstogtelijke wijze, waarop hij, ten nadeele van de belangen der bevolking en van den huurder van Simbang bij contract verzekerde regten, ten aanzien van de zaken van dat huurland, is te werk gegaan.

Ten tweede. Den Resident van Pekalongan te kennen te geven dat het de uitdrukkelijke wil is der Regering, dat het met J. E. Herderschée gesloten contract worde nageleefd, in den geest waarin het gesloten is, op de wijze, zoo als die geest is opgevat in de praemissen van het besluit, — en dat mitsdien de zoogenaamde contracts-dessa's, welke door zijnen voorganger bij de koffijcultuur zijn ingedeeld, daarvan onmiddelijk weder behooren te worden vrijgesteld, ten einde desverkiezende met den huurder overeenkomsten te kunnnen aangaan.

Onder mededeeling nogtans dat het gewestelijk bestuur behoort toe te zien, dat van de bevolking geene onregtmatige belasting worde geheven, en dat de huurder, zonder toestemming der bevolking, en zonder dat deze daarvoor worde schadeloos gesteld, ten zijnen behoeve over geene van hare sawah's beschikke; — alsmede te waken, dat de huurder aan de karrevoerders het hun toekomende loon niet onthoude.

Ten Derde. Aan den heer J. E. Herderschée te kennen te geven, dat aan den Resident van Pekalongan de noodige voorschriften zijn gegeven, om het door de Regering met hem aangegane contract van huur en verhuur, in geest en strekking te doen naleven, doch dat de Regering nogtans tevens ten ernstigste moet afkeuren, de wijze, waarop hij, adressant, om zijne vermeende regten te doen gelden, steeds zich eenen onbehoorlijken invloed op de hoofden en bevolking heeft trachten aan te matigen; — aan de karrevoerders bij zijne onderneming veelal een onvoldoend loon heeft uitbetaald, en daarop kortingen bewerkstelligd, waarvan de juistheid niet is na te gaan; over de sawah's der bevolking, ten behoeve zijner suikerrietaanplantingen, heeft beschikt, en zich inmengingen en onderzoeken heeft veroorloofd, welke hem als huurder niet geoorloofd waren.

Met aanbeveling om zich voor den vervolge stipt binnen de grenzen van zijn contract te houden, en onverwijld aan art. 17 van hetzelve te voldoen.

Afschrift dezes zal worden gezonden aan den Raad van Nederlandsch Indië tot informatie, en extract verleend aan den Procureur Generaal, den Directeur van Cultures, den Resident van Pekalongan, den heer Resident Netscher en den heer J. E. Herderschée tot informatie en narigt.

Accordeert met voors. register

De Gouvernements Secretaris

(w. g.) NEDERBURGH.

